

**Eksistentiaalilauseen ilmiös
edistyneiden suomenoppijoiden kirjoituksessa**

Pro gradu -tutkielma
Suomen kieli
Joulukuu 2009
Ilmari Ivaska

IVASKA, ILMARI: Eksistentiaalilauseen ilmiö edistyneiden suomenoppijoiden kirjoituksessa

Pro gradu -tutkielma: 132 s., 5 liites.

Suomen kieli

Joulukuu 2009

Tämän tutkielman aiheena on edistyneiden suomenoppijoiden kielen eksistentiaaliset lauseet. Tutkielmassa selvitetään eksistentiaalisten lauseiden muotoon liittyvää variaatiota ja erilaisten varianttien esiintymisympäristöjä. Eksistentiaalisia lauseita tarkastellaan sekä oppijankielessä eli ns. välikielessä yleisesti että suhteessa kohdekieleen eli suomeen.

Tutkielma kuuluu suomi toisena kielenä -tutkimuksen piiriin ja käsittelee syntaksia. Se on osa Turun yliopiston Lauseopin arkiston alaista Edistyneiden suomenoppijoiden korpus -tutkimushanketta (LAS2-korpus). Tutkielmassa käytetään frekvenssi-, variaatio- ja virheanalyysien ohella myös korpustutkimuksessa käytettäviä tutkimusmetodeja, kuten myötäesiintymien tarkastelua.

Aineistona on edistyneiden suomenoppijoiden kirjoittamia tenttivastauksia, jotka kuuluvat LAS2-korpukseen. Aineisto mahdollistaa osittain myös pitkittäismuutosten tarkastelun. Vertailuaineistona on ensikielenään suomea puhuvien opiskelijoiden tenttivastauksia. Esimerkki prototyyppisestä eksistentiaalisesta lauseesta on tutkimusaineistostani poimittu: ”*Tavun laadulla on edelleen erittäin tärkeä merkitys suomen astevaihtelulle.*” (LAS2-5/7)

Tutkimuksessa selviää, että edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaaliset lauseet vastaavat yleensä sanajärjestykseltään ensikielisten suomenpuhujien sanajärjestystä, molemmissa aineistoissa 90 prosentissa eksistentiaalisista lauseista on VS-sanajärjestys. Eksistentiaalilauseelle epäprototyyppiselle SV-sanajärjestykselle löytyy kolme esiintymisympäristöä, jotka saattavat motivoida sanajärjestystä edistyneiden suomenoppijoiden kielessä. Näitä ovat 1) lauseen kielteisyys, 2) lauseessa oleva kontekstiin viittaava elementti ja 3) *olla olemassa* -rakenne. Eksistentiaalisten lauseiden subjektit ovat edistyneillä suomenoppijoilla nominatiivimuotoisia ensikielisiä useammin. Tutkimusaineiston eksistentiaalisista lauseista 11 prosentissa on epäidiomaattinen sijamerkintä. Epäidiomaattisen sijamerkinnän myötäesiintymiä saattavat olla subjektilausekkeen määritteet ja kongruoiva subjekti. 5 prosentissa tutkimusaineiston eksistentiaalisista lauseista on lausetyypille epäidiomaattinen, kongruoiva subjekti. Voidaankin olettaa, että eri lausetyypit saattavat sekoittua samassa tekstilauseessa edistyneidenkin suomenoppijoiden kielessä. Sekoittuminen näkyy tyypillisesti joko 1) jonkin lauseenjäsenen epäidiomaattisena muotona, 2) epäidiomaattisena sanajärjestyksenä tai 3) jonkin lauseenjäsenen puuttumisena.

Tulokset osoittavat, että eksistentiaalilauseita määrittävät kielenpiirteet eivät välttämättä läpäise oppijan koko välikieltä. Välikielelle ominainen variaatio on sitä todennäköisempää, mitä enemmän kulloinkin kyseessä oleva tapaus eroaa prototyyppisestä eksistentiaalilauseesta. Analogisen oppimisen vaikutus välikielen kielioppijärjestelmään vaikuttaa suurelta, mikä puoltaa tilastollisesti todennäköisten myötäesiintymien jatkotutkimusta. Syntaktisesti koodattu korpus mahdollistaa kieliopillisten esiintymisympäristöjen tarkastelun tavalla, johon kielellinen intuitio ei yllä.

Asiasanat: edistyneet oppijat, eksistentiaalilause, korpustutkimus, suomi toisena kielenä, syntaksi

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	5
1.1. Tutkimuksen taustaa.....	5
1.2. Eksistentiaalilause ja suomi toisena kielenä	5
1.3. Edistyneiden suomenoppijoiden kieli tutkimuskohteena	7
1.4. Tutkimuksen kulku.....	8
2. LAUSETYYBIT JA SUOMI TOISENA KIELENÄ.....	9
2.1. Suomen lausetyypit	9
2.1.1. Lausetyyppiäottelu suomen kieliopissa	10
2.1.2. Eksistentiaalilause ja eksistentiaalinen lause	15
2.2. Toisen kielen tutkimus	19
2.2.1. Kognitiivinen näkemys	19
2.2.2. Kielitaito ja variaatio	21
2.2.3. Analogia.....	24
2.3. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen lausetyypitutkimus.....	25
2.3.1. Frekvenssianalyysi ja esiintymisfrekvenssit osana idiomaattisuutta.....	26
2.3.2. Lausetyypit suomi toisena kielenä -tutkimuksessa	28
3. EDISTYNEIDEN KIELENOPPIJOIDEN TENTTIVASTAUKSET JA NIIDEN KÄYTTÖ TUTKIMUSAINESTONA	30
3.1. Tutkimuksessa käytettävä aineisto	30
3.1.1. Tutkimusaineisto	30
3.1.2. Informantit	31
3.1.3. Vertailuaineisto	33
3.2. Tutkimusmetodi	33
3.2.1. Eksistentiaalilauseen muotokriteerit.....	33
3.2.2. Lauseen eksistentiaalisuus	34
3.2.3. Muodon ja merkityksen vuoropuhelu.....	35
4. EKSISTENTIAALISET LAUSEET VERTAILUAINESTOSSA.....	37
4.1. Sanajärjestys	37
4.2. Subjektin luku ja sija	39
4.3. Eksistentiaalisuuden jatkumo yksittäistapauksen valossa.....	40
5. EKSISTENTIAALISTEN LAUSEIDEN SANAJÄRJESTYS TUTKIMUSAINESTOSSA.....	42
5.1. Esiintymät ja jakauma	42
5.2. Verbinetinen subjekti ilman ilmeistä motivoijaa	44
5.3. <i>olla olemassa</i> -lauseet	50
5.4. Pitkittäismuutokset tarkastelujakson aikana	51
6. EKSISTENTIAALISTEN LAUSEIDEN SUBJEKTIT TUTKIMUSAINESTOSSA.....	56
6.1. Esiintymät ja jakauma	56
6.2. Subjektin sija.....	58
6.2.1. Odotuksenmukainen sija.....	58
6.2.2. Odotuksenvastainen partitiivisubjekti	60
6.2.3. Odotuksenvastainen nominatiivisubjekti.....	63
6.3. Subjektin luku	70

6.3.1. Odotuksenmukainen lukumerkintä.....	70
6.3.2. Odotuksenvastainen lukumerkintä	71
6.3.3. Numeraalisubjektit	73
6.4. Kvanttorilauseet	75
6.5. Pitkittäismuutokset tarkastelujakson aikana	78
6.5.1. Informantti LAS2-3	78
6.5.2. Informantti LAS2-5	80
6.5.3. Informantti LAS2-8	82
7. TUTKIMUSAINEISTON EKSISTENTIAALISTEN LAUSEIDEN VERBIT JA ERIKOISTAPAUKSET.....	85
7.1. Kongruoivien verbien eksistentiaaliset lauseet tutkimusaineistossa.....	85
7.1.1. Kongruoiva verbi ja VS-sanajärjestys	87
7.1.2. Kongruoiva verbi ja SV-sanajärjestys	92
7.1.3. Pitkittäismuutokset tutkimusaineistossa	94
7.2. Ei-eksistentiaaliset lauseet, joissa on eksistentiaalinen verbi	95
7.2.1. Esiintymät ja jakauma.....	95
7.2.2. <i>esiintyä</i> -verbin käyttö tutkimusaineistossa	97
7.2.3. Rakenteeltaan osin eksistentiaaliset lauseet	99
8. EKSISTENTIAALISTEN LAUSEIDEN VARIAATIO TUTKIMUSAINEISTOSSA.....	106
8.1. Idiomaattinen ja epäidiomaattinen variaatio ja myötäesiintymät	106
8.1.1. Sanajärjestys.....	106
8.1.2. Subjekti	109
8.1.3. Predikaatti	112
8.1.4. Rajatapaukset ja lausetyyppien sekoittuminen.....	114
8.2. Informanttikohtainen tarkastelu	116
9. LOPUKSI	123
LÄHTEET	127
LIITTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Työperäinen maahanmuutto on yksi nykyaikaisen Suomen kehittymisen ja jopa selviytymisen suuria kysymyksiä niin globaalistumisen kuin väestörakenteen ikääntymisenkin vuoksi. Esimerkiksi Sisäasiainministeriö on julkaissut 19.5.2009 Työvoiman maahanmuuton toimenpideohjelman vuosille 2009–2011. Kielitaito ja sen merkitys on yksi keskeinen osa sitä prosessia, jonka jokainen maahanmuuttaja käy uudessa kotimaassaan. Kielitaidon merkitys osana kotoutumista mainitaan myös Sisäasiainministeriön toimenpideohjelman periaatteellisissa linjauksissa. (TYPI.) Vahva ja monipuolinen kielitaito on usein ehdoton edellytys haluttaessa työskennellä akateemista koulutusta vaativissa tehtävissä. Sujuvakaan puhutun kielen taito ei tarkoita, että kielenoppija pystyy viestimään ymmärrettävällä asiatyylillä myös kirjallisesti. Tämä pro gradu -tutkielma on osa Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksella meneillä olevaa Edistyneiden suomenoppijoiden korpus -tutkimushanketta. Hankkeessa luodaan sähköisen aineiston avulla puitteet tutkia akateemisesti käytettävää oppijansuomea. Hanke tähtää nimenomaan edistyneiden oppijoiden kirjoitetun kielen tutkimukseen. Tällaisen tutkimuksen avulla on mahdollista paikallistaa niitä kielitaidon ydinkysymyksiä, jotka erottavat vielä edistyneitäkin suomenoppijoita suomea ensikielenään käyttävistä. (Ivaska–Siitonen 2009.) Korpus ei vielä ole käyttövalmis, mutta tämän tutkielman aineistot ovat osa tulevaa korpusta. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella edistyneiden suomenoppijoiden kieltä lauseopin kannalta ja tuoda uusia näkökulmia syntaktiseen suomi toisena kielenä -tutkimukseen.

1.2. Eksistentiaalilause ja suomi toisena kielenä

Tutkielmassa tarkastellaan edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalisia lauseita. Keskeiset tutkimuskysymykseni ovat seuraavat: miten edistyneet suomenoppijat ilmaisevat eksistentiaalisuutta ja miten nämä tavat eroavat ensikielenään suomea käyttävien ilmaisutavoista tai ovat samankaltaisia niiden kanssa? Tarkastelen näitä kysymyksiä sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin metodein. Pysin löytämään myös syitä näihin eroihin, jotka voivat tutkimusmetodieni tapaan olla sekä laadullisia että määrällisiä eli esiintymisfrekvenssiin perustuvia. Hypoteesini mukaan erot ilmenevät

tyypillisesti eksistentiaalilauseelle määritetyissä muotokriteereissä (ks. esim. Hakanen 1972, 42–43), mistä syystä variaatiota on järkevää tarkastella näiden piirteiden avulla. Sovellan tutkimuksessani perinteisten frekvenssi-, variaatio- ja virheanalyysien ohella myös uudempia korpustutkimuksessa käytettäviä tutkimusmetodeja. Pyrin esimerkiksi tarkastelemaan tietynlaisten kielivarianttien tyypillisiä esiintymisympäristöjä. Esiintymisympäristöt voivat valaista oppijankielelle ominaisten varianttien esiintymissyitä uudesta näkökulmasta (Jantunen 2008, 81). Yhtenä tämän tutkielman pyrkimyksenä on näillä keinoin etsiä ja osoittaa syntaksia käsittelevälle oppijansuomen korpustutkimukselle mahdollisia jatkotutkimuksen kohteita. Koska tämä tutkielma on osa korpushanketta, käytän tarkastelussa runsaasti muodollisia ja koodattavissa olevia ehtoja. Näin tutkimusongelmaa voi jatkossa lähestyä myös korpustutkimuksen keinoin. Tämän tutkielman yksi tavoite onkin kartoittaa niitä mahdollisuuksia, joita syntaktisesti koodattu oppijankielen korpus tarjoaa syntaksin tutkijoille.

Eksistentiaalisuutta eli olemassa olemista ilmaistaan suomeksi prototyypisesti rakenteella, jossa on yksikön kolmannelta persoonalta näytävä intransitiiviverbi, jonka subjekti ja predikaatti eivät kongruoi ja jonka sanajärjestys on epäsuora eli verbi edeltää subjektia (Hakanen 1972, 42–43). Usein tässä eksistentiaalilauseeksi kutsutussa rakenteessa on lisäksi paikkaa ilmaiseva lokatiiviadverbiaali, joka ilmaisee lauseen kuvaaman olemassa olemisen paikkaa joko konkreettisesti tai abstraktisti (ISK, 851).

Edistyneiden suomenoppijoiden kielen tutkiminen kuuluu toisen kielen tutkimuksen monitahoiseen lingvistiikan haaraan, joka puolestaan on osa soveltavan kielitieteen kenttää. Suomi toisena kielenä -termillä tarkoitetaan laajasti katsottuna suomea, jonka käyttäjät puhuvat ensikielenään jotain muuta kieltä. Tämä laaja ryhmä voidaan jakaa edelleen alakategorioihin esimerkiksi omaksumistavan ja -paikan mukaan (ks. esim. Latomaa–Tuomela 1993, 239), mutta se ei ole tässä tutkielmassa olennaista.

Suomen kielen eksistentiaalilauseen tutkimiselle nimenomaan toisen kielen viitekehyksessä on selvä syy. Edellä kuvattu eksistentiaalilauseen konstruktio koostuu suomen kielelle hyvin tavallisista elementeistä eli lauseen konstituentit ovat edistyneille kielenoppijoille varmasti tuttuja. Rakenteeltaan eksistentiaalilause poikkeaa kuitenkin monelta osin muista suomen kielen lauseista. Rakenteen idiomaattinen käyttö on tästä syystä osoitus hyvin edistyneestä kielitaidosta. Kun rakenteen konstituentit ovat kuitenkin yksinään hyvin perustavanlaatuisia kielimme elementtejä, voi niiden käytössä

ilmenevä epäidiomaattinen variaatio kertoa uutta sekä suomesta toisena kielenä että kielestämme ylipäänsä. Ilmiöt, jotka ovat tyypillisiä toisena kielenä käytetylle suomalaiselle kielenoppijan ensikielistä ja taustasta riippumatta, kertovat myös jotain nimenomaan suomesta. (Vrt. esim. Ellis–Barkhuizen 2005, 3–4.)

1.3. Edistyneiden suomenoppijoiden kieli tutkimuskohteena

Edistyneiden suomenoppijoiden¹ käyttämää kieltä tarkastellaan tässä tutkielmassa tenttivastauksen avulla. Tenttivastauksia voidaan pitää tutkimuksen kannalta havainnollisena materiaalina, koska ne on tuotettu kielen kannalta spontaanissa tilanteessa ilman apuvälineiden käytön mahdollisuuksia (vrt. Granger 2002, 8–9). Aineistoa on yhdeksältä informantilta, yhteensä 2575 virkeriviä. Informantit ovat syntyneet, saaneet koulusivistyksensä ja asuneet suuren osan elämästään muualla kuin Suomessa. Aineistoa kerätessä kaikki informantit opiskelivat suomea Turun yliopistossa. Informanttien ensikielienä ovat englanti, komi, liettua (2 informanttia), ruotsi, tšekki, venäjä (2 informanttia) ja viro. Tutkimusaineistoni on kokonaisuudessaan osa Turun yliopiston Lauseopin arkiston alaisuudessa julkaistavaa Edistyneiden suomenoppijoiden korpusta (LAS2). Osalta informanteista on aineistoa yli vuoden ajalta, ja aineisto mahdollistaa näiden informanttien kohdalla myös pitkittäismuutosten tarkastelun. Vertailuaineistona on ensikielensä suomea käyttävien opiskelijoiden tenttivastauksia. Vertailuaineiston koko on yhteensä 1313 virkeriviä.

Aineiston koko ei vielä tätä tutkielmaa tehtäessä ole niin suuri, että kaikki siitä saatavat variaatiota ja muunlaisia frekvenssejä koskevat tulokset olisivat tilastollisesti merkitseviä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei niillä olisi minkäänlaista merkitystä. Erilaisten esiintymien jakaumat voivat osoittaa mahdollisia tai todennäköisiä tendenssejä, jotka on syytä ottaa huomioon aihetta käsittelevässä jatkotutkimuksessa. LAS2-korpuksen aineisto koodataan sekä morfologisesti että syntaktisesti. Korpuksen koodaus ei kuitenkaan vielä tätä tutkielmaa tehtäessä ole käytettävissä, ja kaikki analysointi on tehty digitalisoidusta raakatekstistä manuaalisesti.

¹ Edistyneen kielenoppijan kriteereistä tässä tutkielmassa, ks. luku 3.1.1.

1.4. Tutkimuksen kulku

Tämä tutkielma rakentuu siten, että luvussa 2 esittelen tutkimuksen teoreettisen taustan ja sen tradition, johon tämä tutkimus nojautuu. Luvussa 3 esittelen tarkemmin tutkimuksessa käytettävän aineiston ja tutkimusmenetelmät. Luvussa 4 keskityn vertailuaineiston analyysiin ja esittelemiseen, kun taas luvuissa 5, 6 ja 7 analysoin varsinaista tutkimusaineistoa eksistentiaalilauseelle keskeisten tekijöiden kannalta. Luvussa 8 esittelen tutkielman analyysin tuloksia ja teen tuloksiin perustuvaa tulkintaa. Viimeisessä luvussa pohdin tämän tutkielman merkitystä ja sen osoittamia mahdollisia jatkotutkimuksen kohteita. Olen lisäksi koonnut tutkielman loppuun yhtenäisen luettelon kaikista tutkielman asetelmista, kuvioista ja taulukoista (liite 2).

Esimerkkilauseita tarkasteltaessa on syytä huomata, että olen numeroinut lausetyyppjä kuvastavat esimerkit juoksevin roomalaisin numeroin ja varsinaisen tutkimus- ja vertailuaineistoni juoksevin arabialaisin numeroin. Esimerkit olen merkinnyt tähän tutkielmaan täsmälleen siinä muodossa, kuin informantti ne on muotoillut. Tästä syystä lauseissa on runsaasti käsittelemättä jääviä epäidiomaattisia piirteitä, jotka näyttänevät joissain tilanteissa digitalisoijan lyöntivirheiltä.

2. LAUSETYYYPIT JA SUOMI TOISENA KIELENÄ

Tutkielman teoreettinen tausta nivoutuu suomen lausetyyppitutkimuksen ja yleisen toisen kielen tutkimuksen väliseksi vuoropuheluksi. Pysin sovittamaan yleisiä toisen kielen omaksumisesta esitettyjä teorioita suomen kielen eksistentiaalilauseen käyttöön ja tässä käytössä esiintyvään variaatioon edistyneiden suomenoppijoiden kielessä. Tässä luvussa esittelen ensin suomen lausetyyppien jaottelua ja erilaisia suomen kieliopin kirjoituksessa esiintyviä ratkaisuja lausetyyppien tulkintaan. Näissä pohdinnoissa paneudun ennen kaikkea eksistentiaalilauseen asemaan. Tämän jälkeen tarkastelen sellaisia toisen kielen omaksumisesta esitettyjä malleja, jotka ovat sovellettavissa suomen lausetyyppien omaksumiseen ja käyttöön. Kielenkäytössä ilmenevän variaation tarkastelu on tutkimusotteelleni keskeistä, joten pohdin niin suomen kielen normienmukaisen kuin normienvastaisenkin vaihtelun roolia oppijan kielen idiomaattisuuden kuvaajana. Käsittelen tätä vaihtelua luonnollisesti ennen kaikkea suomen lausetyyppien kannalta.

2.1. Suomen lausetyypit

Kun puhutaan lausetyypeistä, on heti alkuun tehtävä selkoa siitä, mitä termillä lausetyyppi itse asiassa tarkoitetaan. Yksi lähtökohtaisista erontekijöistä voi olla se, puhutaanko semanttisista vai syntaktisista lausetyypeistä eli pohjautuuko jaottelu lauseiden merkitykseen vai niiden rakenteeseen. Paavo Siro soveltaa logiikan formaalista kuvausta lauseoppiin ja pyrkii näin selvittämään suomen syntaktista järjestelmää ja siinä toimivia merkityksellisiä funktioita. Siro kirjoittaa lauseiden abstrahoinnista ja erilaisten lausetyyppien välillä olevista muuttujista. (Siro 1941, 198–201.) Aarni Penttilä pyrkii puolestaan kuvaamaan neksusten eli saneliittojen eri jaksolajeja (Penttilä 1957, 622). Niin Siron kuin Penttilänkin tavoitteet lienevät rakenteeseen perustuvalle lausetyyppi-ajattelulle keskeisiä. Käytännössä raja merkityksen ja rakenteen välillä on kuitenkin hämärtynyt monissa lausetyypejä käsittelevissä kirjoituksissa. Esimerkiksi Iso suomen kielioppi sanoo jaottelevansa lauseet rakenteellisesti sen mukaan, minkälaisia jäseniä niihin kuuluu predikaattiverbin ohella (ISK, 847). Tämä ei kuitenkaan kata yksiselitteisesti koko ISK:n lausetyyppi- jaottelua, sillä esimerkiksi tunnekausatiivilauseen määrittely nojautuu selvästi lauseen semanttiseen sisältöön (ISK, 861–862). Teen seuraavaksi pääpiirteissään selkoa suomen lausetyypeihin liittyvästä keskustelusta eri kieliopeissa.

2.1.1. Lausetyypijaottelu suomen kieliopissa

Suomen lausetyyppejä koskevat pohdinnat voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Yhden ryhmän muodostavat ne, joissa lauseiden katsotaan jakautuvan kahteen toisistaan jyrkästi eroavaan kategoriaan – normaalilauseisiin ja eksistentiaalilauseisiin (esim. Hakanen 1972). Kutsun tällaista jakoa kaksiarvoiseksi. Myös kaksiarvoiseen jakoon voi kuulua luokkien jaottelu edelleen alaryhmiin, kuten normaalilauseen jakautuminen edelleen transitiivi-, intransitiivi- ja kopulalauseisiin. Asetelma 1 kuvaa Aimo Hakasen lausetyypijakoa².

ASETELMA 1. Suomen peruslausetyyppien jako Aimo Hakasen mukaan (Hakanen 1972, 36–43).

Normaalilause (N)	
Tyyppi 1: Objektiton eli intransitiivityyppi	(I ³) <i>Kissa on puussa.</i>
Tyyppi 2: Objektillinen eli transitiivityyppi	(II) <i>Poika syö omenan.</i>
Tyyppi 3: Kopulatyypin eli predikatiivityyppi	(III) <i>Mies on muurari.</i>
Eksistentiaalilause (E)	
Tyyppi 4: Eksistentiaalilause	(IV) <i>Huoneessa on pöytä.</i>
Tyyppi 5: Omistuskonstruktio	(V) <i>Pojalla on koira.</i>

Toiset lausetyypijaottelut ovat ns. moniarvoisia eli niissä erotellaan useampia keskenään samanarvoisia lausetyyppejä. Tätä näkemystä kannattavat mm. Auli Hakulinen ja Fred Karlsson teoksessaan *Nyky-suomen lauseoppia* (1979, 93) ja kielioppityöryhmä mietinnössään (*Kieli ja sen kieliopit* 1994, 158–159). Näidenkin kahden esityksen peruslausetyypit kuitenkin poikkeavat toisistaan. Moniarvoinen jako on usein luonteeltaan samankaltainen kuin kaksiarvoisen jaon alakategoriat, mutta siinä ei tehdä perustavaa eroa normaali- ja eksistentiaalilauseiden välille. Kun esimerkiksi Hakanen pitää lauseiden jakautumista kahteen kategoriaan luonteenomaisena piirteenä suomen syntaksille (1972, 36), perustavat Hakulinen ja Karlsson (1979, 93) oman jakonsa John Lyonsin (1977, 469–481) kielitypologiaan pohjautuvaan ajatukseen yhdestätoista maailman kielissä potentiaalisesta lausetyypistä, jotka erotetaan toisistaan syntaktisten elementtiensä perusteella. Hakulinen ja Karlsson erottavat näiden syntaktisten erojen perusteella seuraavat kuusi peruslausetyyppeä (ks. asetelma 2)⁴.

² Esimerkit ovat Hakaselta (1972).

³ Teoreettisen taustan kuvaamisessa käytettävät esimerkkilauseet on numeroitu juoksevin roomalaisin numeroin. Näin ne voidaan yksiselitteisesti erottaa varsinaisen tutkimusaineiston virkkeistä, jotka on numeroitu tavallisin, arabialaisin numeroin.

⁴ Esimerkit ovat Hakuliselta ja Karlssonilta (1979).

ASETELMA 2. Suomen peruslausetyyppien jako Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin mukaan (Hakulinen–Karlsson 1979, 93).

A: Intransitiivilause	(VI) <i>Veljeni nukkuu.</i>
B: Transitiivilause	(VII) <i>Äitini piirtää karttoja.</i>
C: Predikatiivilause	
C1. Ekvatiivilause	(VIII) <i>Mielikirjailijani on Hilja Hahti.</i>
C2. Luonnehtiva	(IX) <i>Sisareni on nero.</i>
D: Tilalause	(X) <i>Sataa.</i>
E: Eksistentiaalilause	(XI) <i>Kuussa on pieniä lapsia.</i>
F: Omistus rakenne	(XII) <i>Koiralla on luu.</i>

Börje Vähämäki puolestaan toteaa yleisesti peruslauseiden jääneen pitkään paitsioon suomen kielen tutkimuksessa. Hänen mukaansa lausetyypin määrittelyyn vaikuttavia lauseenjäseniä ovat lähinnä subjekti, objekti, predikatiivi ja predikaatti. (Vähämäki 1993, 113.) Adverbiaalin roolin Vähämäki määrittelee useimmiten valinnaiseksi (mp.), mutta eksistentiaalilauseen ollessa kyseessä se voitaneen kuitenkin lisätä konstituentteihin. Vähämäki hahmottelee lausetyyppiä, joka pyrkii ottamaan huomioon sanajärjestyksen, sijanmerkintäjakauman ja kongruenssimerkinnät. Jako seurailee pitkälti Hakasen kaksiarvoista jakoa, mutta siinä on lisäksi kolmas päätyyppi, verraten marginaalinen kokijalause. Näin Vähämäki päätyy lauserakenteeseen perustuvaan jakoon, jossa on kolme pääryhmää ja niistä osassa edelleen alaryhmiä (ks. asetelma 3)⁵:

ASETELMA 3. Suomen peruslausetyyppien jako Börje Vähämäen mukaan (Vähämäki 1987, 185–186).

A: Ei-eksistentiaaliset rakenteet	
A.1. Transitiivilause	(XII) <i>Pojat maksoivat kaiken.</i>
A.2. Intransitiivilause	(XIV) <i>Pojat istuivat pihalla.</i>
A.3. Ekvatiivilause	(XV) <i>Lääkärini on nainen.</i>
A.3.1. Inklusiivinen lause	(XVI) <i>Espoo on Uttamaata.</i>
B: Eksistentiaaliset rakenteet	
B.1. Eksistentiaalilause (käänt. SJ)	(XVII) <i>Pöydässä on jalat.</i>
B.1.1. Tuloslause	(XVIII) <i>Virtasista tuli amerikkalaisia.</i>
B.1.2. Omistuslause	(XIX) <i>Virtasella on koira.</i>
B.1.3. Osa–kokonaisuuslause	(XX) <i>Parkissa on uudet mastot.</i>
B.1.4. Tilalause	(XXI) <i>Oli kuuma kesä.</i>
B.2. Eksistentiaalilause (suora SJ)	(XXII) <i>Kaloja ui vedessä.</i>
B.2.1. Määrän kvanttorilause	(XXIII) <i>Kaloja oli useita.</i>
B.2.2. Laadun kvanttorilause	(XXIV) <i>Kaloja oli kirjaviakin.</i>
C: Kokijalause	(XXV) <i>Liisan kävi hassusti.</i>

⁵ Esimerkit ovat Vähämäeltä (1987).

Iso suomen kielioppi asettuu näiden kahden näkemyksen välille. Se jakaa lauseet kahtia monikäyttöisiin lausetyyppeihin ja erikoislausetyyppeihin, mikä vastaa pääpiirteissään kuvaamaani kaksiarvoista jakoa normaali- ja eksistentiaalilauseiden välille. (Ks. ISK 848–849.) Nämä luokat jakautuvat kuitenkin kumpikin edelleen alakategorioihin, joista etenkin erikoislausetyyppien kategoriat ovat hyvin samantyyppisiä kuin osa moniarvoisissa jaoissa esiintyvistä lausetyypeistä. Lisäksi ISK:n kaksiarvoisessa jaossa eri tyyppihin kuuluvien lauseiden luonnehdinnat lankeavat osin yhteen, kun adverbiaalilla täydentyviksi kopulalauseiksi määriteltävät rakenteet voivat olla tietyissä tilanteissa identtisiä eksistentiaalilauseiksi määriteltävien rakenteiden kanssa⁶. Kopulalauseessa korostetaan ISK:n mukaan tilan aspektin merkitystä (mt., 848), mutta tämä on kuitenkin hyvin keskeinen tekijä myös eksistentiaalilauseen olemuksessa (mt., 851–852). Asetelma 4 havainnollistaa ISK:n lausetyypijakoa⁷.

ASETELMA 4. Suomen peruslausetyyppien jako Ison suomen kieliopin mukaan (ISK 848).

Monikäyttöiset lausetyypit	
Transitiivilause	(XXVI) <i>Te rikoitte ikkunan.</i>
Intransitiivilause	(XXVII) <i>Lokit lentelevät ja kirkuvat.</i>
Kopulalause	(XXVIII) <i>Paketti on Oulusta.</i>
Erikoislausetyypit	
Eksistentiaalilause	(XXIX) <i>Pöydällä on kirjoja.</i>
Omistuslause	(XXX) <i>Vaarilla on saari.</i>
Ilmiölause	(XXXI) <i>Syttyi sota.</i>
Tilalause	(XXXII) <i>Ulkona sataa ja on kylmä.</i>
Kvanttorilause	(XXXIII) <i>Syitä on monenlaisia.</i>
Tuloslause	(XXXIV) <i>Meistä tulee kuuluisia.</i>
Tunnekausatiivilause	(XXXV) <i>Minua pelottaa.</i>
Genetiivialkuinen lause	(XXXVI) <i>Minun on sääli häntä.</i>

ISK:n lausetyypijaottelu onkin saanut kritiikkiä osakseen. Esimerkiksi Tuomas Huumo ja Krista Ojutkangas kritisoivat jaottelun epäselvää rajanvetoa, jonka yksi ilmenemistilanne mainitaan edellä. Erityisesti erotteluun käytettävät kriteerit ovat ongelmallisia, kun samaan tyyppiin voidaan lukea rakenteeltaan erilaisia ilmauksia toisiaan lähellä olevan merkityksen perusteella. (Huumo–Ojutkangas 2005, 585.) Myös

⁶ Tällaisissa tilanteissa ainoana ISK:n luonnehdintoja seuraavana erontekijänä näiden tyyppien välillä olisi prototyyppinen sanajärjestys sekä se, että adverbiaali tulkitaan osaksi lauseen predikaattia. ISK:ssa (850) todetaan e-lauseen muotin kuitenkin mahdollistavan myös lauseet, joissa subjekti on verbin edellä. Näin ollen lausetyyppien välillä ei määrättilanteissa ole lopulta mitään eroa.

⁷ Esimerkit ovat Isosta suomen kieliopista (2004).

Kaisa Häkkinen kiinnittää huomiota lausetyyppien eritasoisiin kriteereihin ja niissä esiintyvään terminologiseen sekavuuteen (Häkkinen 2005, 60–61). Oppijoiden kannalta asiaa tarkastelleet Maisa Martin ja Kirsti Siitonen puolestaan toteavat, että ISK:ssa käytettävä taivutusilmiön yksitahoinen kuvaus jättää huomiotta erilaiset tallentumismallit, joita oppijoiden kielenomaksumisessa esiintyy (Martin–Siitonen 2005, 585).

Leila White esittää teoksessaan Suomen kielioppia ulkomaalaisille (1993, 276–294) niin ikään kaksi- ja moniarvoista perusnäkemystä yhdistelevän lausetyyppiä. On kuitenkin syytä todeta, että Whiten kuvauksen lähtökohta on melko funktionaalinen ja se poikkeaa siksi kielioppityöryhmän mietintöä (Kieli ja sen kieliopit 1994) lukuun ottamatta tarkoitukseltaan muista jaotteluista. Whiten jaottelun luonne on hyvin samankaltainen kuin edellä esitelty ISK:n jako. Niinpä esimerkiksi muutos + tulos -lause yhdistää rakenteeltaan keskenään hyvin erilaiset lauseet samaksi lausetyypiksi ennen kaikkea merkityksen perusteella. White jakaa suomen lausetyypit peruslauseisiin ja seitsemään muuhun, keskinäisiltä kriteereiltään hyvin erilaiseen lausetyyppiin. Peruslauseita ovat lauseet, jotka muissa jaotteluissa on luokiteltu yleensä transitiivi-, intransitiivi- tai kopulalauseiksi. Whiten lausetyyppien jakoa kuvaa asetelma 5⁸.

ASETELMA 5. Suomen peruslausetyyppien jako Leila Whiten mukaan (White 1993, 276–294).

Peruslause	(SUBJ +) PRED (+OBJ) (+ADV:LI)
Verbi + verbi -lause	(XXXVII) <i>Liisa menee syömään.</i>
Nesessiivilause	(XXXVIII) <i>Liisan täytyy syödä.</i>
Omistuslause:	(XII) <i>Liisalla on kaksi lasta.</i>
Eksistentaalilause:	(XL) <i>Pöydällä on puhelin.</i>
Muutos + tulos -lause:	(XLI) <i>Minusta tuli opettaja.</i>
	(XLII) <i>Liisa tuli iloiseksi.</i>
Geneerinen lause:	(XLIII) <i>Saako täällä tupakoida?</i>
”on hauskaa” -lause:	(XLIV) <i>On hauskaa lähteä lomalle.</i>

Kaikissa edellä esitellyissä jaoissa on niiden heterogeenisyydestä huolimatta huomattavissa tiettyjä yhtäläisyyksiä. Kuten Nobufumi Inaba toteaa Nykysuomen lauseoppia -teoksen jakoon liittyen, monet ratkaisut selittyvät pitkälti lausetyypille annettujen kriteerien valossa (Inaba 1996, 19). Lausetyypit ovatkin siinä määrin heterogeenisiä, että niitä ei ole syytä pitää universaaleina. Ne edustavat pikemminkin

⁸ Esimerkit ovat Whitelta (1993).

erilaisia tarkoituskohdaisia, kuvausteoriakohtaisia ja kielikohtaisia intressejä ja tendenssejä. (Mt., 21.) Hakasen noudattama kaksiarvoinen jako korostaa lausetyyppien perustavaa laatua olevaa rakenteellista eroa verbin ja subjektin kongruenssissa ja subjektin sijamerkinässä sekä eroa perussanajärjestyksessä (Hakanen 1972, 40–41). Moniarvoista jakoa noudattavat Hakulinen ja Karlsson kuitenkin huomauttavat, että tietyissä, verraten yleisissä poikkeustapauksissa ei näin pystytä erottamaan muodollisesti eksistentiaalilauseita ja normaalilauseita. Sanajärjestys ei heidän mukaansa voi olla riittävä erotin suomessa, sillä eksistentiaalilauseet, joissa subjekti on lauseen alussa, ovat lähellä mitä tahansa intransitiivista lausetta. (Hakulinen–Karlsson 1979, 95–96.) Lyonsiin (1977) pohjautuen Hakulinen ja Karlsson käyttävät kriteereinään kategorioita NP (nominilauseke), AP (adjektiivilauseke), V (verbi), Kop (kopula) sekä joitakin valenssirooleja, kuten pragmaattisesti keskeistä lokatiivia (LOK) ja possessiivia (POSS) (1979, 93). ISK puolestaan puolustaa monikäyttöisten lausetyyppien ja erikoislausetyyppien osittaista yhteismitattomuutta sillä, että erikoislausetyypit ovat selvemmin tietynlaiseen käyttöön ja tiettyihin merkityksiin vakiintuneita konstruktioita. Erikoislausetyypit tulisi siis nähdä yksittäisten lauseenjäsenien sijaan useiden ominaisuuksien kimppuina. (ISK, 848–849.) Häkkinen kuitenkin kritisoi tätä näkemystä. Häkkisen ajatuksen mukaan on arveluttavaa nähdä todelliset tekstilauseet yhden ainoan lausetyypin edustajana. (Häkkinen 2005, 60–61.) Myös Inaba korostaa, että todelliset tekstilauseet sijoittuvat usein lausetyyppien väliselle jatkumolle ääripäiden väliin (Inaba 1996, 34–35).

Kaiken kaikkiaan tuntuu luontevalta ajatella Inaban tavoin, että näiden peruslausetyyppijä kuvaavien kriteereiden taustalla olevat kielen ilmiöt ovat pikemmin osajärjestelmiä kuin koko kielen kattavia. Tämä onkin Inaban mukaan hyväksyttävä silloin, kun tyyppitellään tekstilauseita. (Inaba 1996, 34). Itse ajattelen lausetyyppien järjestelmän verkostona, jossa kielen rakenteelliset ilmiöt vaikuttavat reaalistuvan lauseen muotoon. Ilmiöt ovat siis tavallaan läsnä kaikissa lauseissa, mutta niiden vaikutuksen transparenttius todellisessa tekstilauseessa on kuitenkin kiinni lauseen kontekstista ja esiintymisympäristöstä. Tämän näkemyksen valossa ja sen rajoitukset huomioon ottaen olenkin valmis jakamaan Hakasen ajatuksen suomen lauseiden jakaantumista kahteen toisistaan periaatteellisesti eroavaan kategoriaan (Hakanen 1972, 36). Uskon, että kielenoppijan välikielen kieliopissa tämä verkosto muuttuu ja

elää omaksumisen mukana. Näin syntyy variaatiota, jonka tarkastelu nimenomaan lausetyyppi-lähtöisessä viitekehyksessä on mielekästä.

2.1.2. Eksistentiaalilause ja eksistentiaalinen lause

Eksistentiaalilause sisältyy yhtenä lausetyyppinä käytännössä kaikkiin suomen kielestä tehtyihin lausetyyppijakoihin. Karkeasti eksistentiaalilauseella tarkoitetaan lauseita, jotka ilmaisevat ensi sijassa jonkin asian tai olion lokaliteettia: *jossakin on jotakin*. Omistaminen voidaan puolestaan nähdä osaksi tätä olemisen käsitepiiriä; omistaminen on ennen kaikkea olemassaoloa jossakin tilassa – siis omistajalla (Clark 1978, 89). Tämä näkyy hyvin myös tarkasteltaessa suomen omistusta ilmaisevien lauseiden rakennetta. Prototyyppinen omistuslause on adverbiaalijäsenen sijamerkintää lukuun ottamatta identtinen prototyyppisen eksistentiaalilauseen kanssa. Eksistentiaalilause-nimityksen käsitteellinen merkitys on kuitenkin hieman vaihdellut kieliopin kirjoituksen eri vaiheissa. Käytän tässä tutkielmassa rinnakkain kahta termiä. Termillä eksistentiaalilause tarkoitan tässä kappaleessa esiteltävää prototyyppistä ja abstraktia lausetyyppiä ja termillä eksistentiaalinen lause tarkoitan sellaista todellista tekstilauseetta, joka ainakin joiltakin osin vastaa eksistentiaalilauseelle asetettujen muotopiirteiden kriteereitä. Käytän näitä termejä riippumatta siitä, mitä termejä käytetään aiemmassa tutkimuksessa.

Outi Tiainen on artikkelissaan eritellyt varsin kattavasti eksistentiaalilauseesta käytyä keskustelua koko sen matkan varrelta 1920-luvulta aina 1990-luvun loppupuolelle saakka (Tiainen 1997). Käsite lainattiin alun perin Otto Jesperseniltä, joka käytti termiä *existential sentence* kuvaamaan lauseita, jotka joko toteavat tai kiistävät jonkin asian tai olion olemassaolon. Jespersen tarkoittaa eksistentiaalilauseella rakenteita, jotka vastaavat englannin *there is/there are* -tyyppisiä ilmaisuja ja joiden tarkoitteet ovat tyypillisesti epämääräisiä. Samalla Jespersen huomauttaa myös suomen eksistentiaalilauseessa esiintyvän subjektin sijavaihtelun riippuvan tarkoitteen määräisyydestä. (Jespersen 1924, 154–156.)

Suomen kielen tutkimukseen käsite siirtyi aluksi partitiivisubjektin ongelmiin liittyvässä keskustelussa. Emil Nestor Setälä luonnehtii lauseopissaan partiaalisen subjektin esiintymisedellytyksiä (Setälä 1922, 10–12), mutta tämän esiintymisen ja olemassaolon

ilmaisemisen välisen suhteen nostaa esille ensi kerran Martti Airila todetessaan partitiivisubjektin esiintyvän lauseissa, jotka ilmaisevat ennen kaikkea olemassaoloa ja joissa predikaatin toiminnallisuus on korkeintaan vain taka-alalla (Airila 1924, 17–18). Termiä eksistentiaalilause käytti ensi kerran Osmo Ikola pohtiessaan niin ikään partitiivisubjektin käyttöä. Ikolan määritelmässä on lähtöajatuksena se, että partitiivisubjektin käyttö on mahdollista ainoastaan eksistentiaalilauseissa, ja lausetyypin keskeisenä tavoitteena onkin juuri selittää partitiivisubjektin esiintymisehdot. Subjektin partitiivisijan laukaisevia tekijöitä ovat Ikolan mukaan 1) subjektin tarkoitteen partiaalisuus, 2) pyrkimys ilmaista subjektin epämääräisyyttä ja 3) lauseen kielteisyyttä. Kaikki partitiivimuotoista subjektia vaativat lauseet palautuvat Ikolan näkemyksen mukaan lopulta eksistentiaalilauseeseen. (Ikola 1954, 224–226.)

Subjektin sijanvaihtelun ohella toinen eksistentiaalilauseelle leimallinen ja sen käsittelyssä päänvaivaa synnyttänyt piirre on subjektin ja predikaattiverbin välinen inkongruenssi. Tälle inkongruenssille on annettu erilaisia selityksiä, kuten Lauri Hakulisen tulkinta, jonka mukaan inkongruenssi on lähtöisin nominatiivisubjektin puuttumisesta (L. Hakulinen 1926, 91–94). Yleisemmin inkongruenssia on kuitenkin selitetty lauseenjäsenten välisten semanttisten suhteiden perusteella (ks. esim. Ikola 1954, 230, 233; Penttilä 1955, 321). Joka tapauksessa subjektin ja predikaatin välistä kongruenssia tai sen puutetta on kiistatta pidettävä yhtenä eksistentiaalilauseiden ja ei-eksistentiaalilauseiden keskeisenä erona (vrt. Hakanen 1972, 40, 43).

Hakanen määrittää eksistentiaalilauseelle myös puhtaasti lauseen muotoon perustuvat kriteerit. Muotokriteereistä ensimmäinen on se, että eksistentiaalilauseen predikaattina on aina intransitiiviverbi, joka on muodoltaan samannäköinen kuin yksikön kolmas persoona. Toisen muotokriteerin mukaan eksistentiaalilauseessa ei ole kongruoivaa subjektia. Nominisubjektin sija on aina nominatiivi⁹ tai partitiivi. Myönteisessä lauseessa sijan ratkaisevat semanttiset tekijät, kun taas kielteisen eksistentiaalilauseen subjekti on aina partitiivissa.¹⁰ Kolmas muotokriteeri on se, että normaalipainotteisen eksistentiaalilauseen sanajärjestys on epäsuora. (Hakanen 1972; 42–43.)

⁹ Hakanen käyttää termiä nominatiivi-akkusatiivi, joka ei ole enää käytössä esim. Iossa suomen kieliopissa. Siinä eksistentiaalilauseen subjektijäsenen mahdolliseksi sijoiksi määritellään nominatiivi ja partitiivi sekä omistuslauseen kohdalla myös t-päätteiset akkusatiivimuodot. (ISK 850–853.)

¹⁰ Lauseet, joissa on monikollinen nominatiivisubjekti ja joiden predikaatin ja subjektin välillä ei vallitse kongruenssi, ovat melko harvinaisia mutta eivät tavattomia. Esimerkiksi ISK:ssa on esimerkki tällaisesta lauseesta: *Tässä on loput virheet* (ISK 850).

Hakulinen ja Karlsson ottavat Lauseopissaan sen kannan, että suomen kielen luonnollisia lauseita ei voi jakaa jyrkän kaksiarvoisesti eksistentiaalilauseisiin ja muihin lauseisiin. Eksistentiaalilauseen olemassaoloa ei varsinaisesti ole syytä kiistää, vaan ennemminkin sen selvärajaisuus. Hakulisen ja Karlssonin mukaan on kuitenkin keskeistä, että ei-eksistentiaaliset lauseet eivät muodosta selvärajaista syntaktista luokkaa. Heidän mukaansa kategorioiden erottajina pidetyt lauseopilliset ilmiöt on nähtävä itsenäisinä ongelmina, joita tulisi tarkastella ennen kaikkea kulloinkin kyseessä olevan kontekstin viitekehysessä. (Hakulinen–Karlsson 1979, 96.)

Vähämäki toteaa, että ei-eksistentiaalisten ja eksistentiaalisen lauseiden keskeisimmät erot ovat lauseen subjektiksi tulkitun jäsenen sijainti ja sen sija sekä subjektin ja verbin välinen kongruenssi tai sen puute. Prototyypisessä eksistentiaalilauseessa subjektin ja verbin välillä ei ole kongruenssia. On syytä huomauttaa, että puhuessaan verbin inkongruenssista eksistentiaalilauseissa Vähämäki korostaa lauseissa esiintyvän yksikön kolmannen persoonan verbimuodon olevan ennen kaikkea kyseisen verbin yleisesti merkitsemätön muoto, ei varsinainen yksikön kolmannessa persoonassa oleva verbi. Myös subjektin sija perustuu Vähämäen mukaan juuri merkitsemättömyyteen; eksistentiaalisissa ja ei-eksistentiaalisissa lauseissa merkitsemätön sija on eri. (Vähämäki 1987, 186.)

ISK korostaa eksistentiaalilauseen luonnehdinnassaan sen epäselvää rajankäyntiä ei-eksistentiaalisen intransitiivilauseen kanssa. ISK esittää prototyypiselle eksistentiaalilauseelle kuusi ominaisuutta, joista voi puuttua samanaikaisesti useita. Ominaisuudet ovat 1) *olla*-verbi, 2) teemapaikkainen paikanilmaus, 3) jaollisen subjektin partitiivisuus, 4) kieltolauseen subjektin partitiivisuus, 5) verbin inkongruenssi ja 6) se, että subjekti on aiemmin mainitsematon. Keskeistä ISK:n näkemyksessä on kuitenkin se, että kaikkiin ominaisuuksiin on osoitettavissa luonnollisessa kielessä esiintyviä poikkeuksia. (ISK, 850.)

Tuomas Huumo ja Jari Perko lähestyvät eksistentiaalilauseetta hieman eri suunnalta. Heidän lähestymistapaansa voi kuvata kognitiivis-semanttiseksi, mutta johtopäätökset ovat hyvin relevantteja myös lauseiden tyypittelyn kannalta. Huumo ja Perko jakavat eksistenssin eli olemassaolon käsitteen kahtia koko todellisen maailman kannalta tapahtuvaan absoluuttiseen olemassaoloon ja suhteelliseen olemassaoloon, jolla tarkoitetaan olemista jossain määritellyssä tilassa. Aiemmista esityksistä poiketen he

pitävät suhteellista olemassaoloa yleensä eksistentiaalisuuden ilmaisemisen ensisijaisena tasona. Tämä näkemys perustuu ihmisen kognitiiviseen taipumukseen hahmottaa ympäristöään nimenomaan tilallisesti. Lähtökohtana on siis puhujan tai havaitsijan minä. Tämä kielen psykologinen perusta motivoi Huumon ja Perkon mukaan eksistentiaalilauseen prototyypistä lauserakennetta, jossa tuttua informaatiota suhteutetaan uuteen siten, että uusi asia tulee lauseessa nimenomaan loppuun. (Huumo–Perko 1993b, 381.)

Huumo ja Perko määrittävät eksistentiaalilauseelle sen rakenteellisten osien kannalta ensinnäkin kaksi pääfunktiota. Lause esittää predikaation sen tilan sisällöstä, jonka lauseenalkuinen adverbialiaali määrittää. Tilan sisällöllä tarkoitetaan nimenomaan lauseen subjektin tarkoitetta. Toisin sanoen lause ilmaisee siis subjektin tarkoitteen eksistenssiä suhteessa adverbialin tilaan. (Huumo–Perko 1993b, 386.) Näiden pääfunktioiden lisäksi Huumo ja Perko kuvaavat suomen kielen lauseiden eksistentiaalisuutta jatkumona, jonka yhdessä päässä ovat prototyyppiset eksistentiaalilauseet ja toisessa päässä vuorostaan normaalilauseet. Lauseiden sijoittuminen tälle jatkumolle riippuu niiden ilmaiseman eksistentiaalisuuden ja toiminnallisuuden välisestä suhteesta. Nämä ovat lauseissa vastakkaisia voimia, joiden keskinäinen määrä siis ratkaisee lauseen eksistentiaalisuuden tason. Huumon ja Perkon mukaan tämä ajatus on myös Hakasen 1972 esittämän jaon taustalla. Lauseen eksistentiaalisuutta voidaan kuvata vertaamalla niiden rakennetta ja merkitystä toisiinsa (ks. asetelma 6).

ASETELMA 6. Suomen kielen lauseiden eksistentiaalisuuden tasot Huumon ja Perkon mukaan (Huumo–Perko 1993b, 389–391).

Prototyyppiset eksistentiaalilauseet

(XLV) *Olohuoneen lattialla on isöäidin vanha matto.*

SV-järjestyksiset lauseet, jotka esittävät väitteen subjektin eksistenssistä, *olla*-verbi

(XLVI) *Kuusia on metsässä.*

– VS-lause, joiden verbi ilmaisee myös muuta informaatiota

(XLVII) *Kultakaivoksella liikkuu malmivaunuja.*

Ei-eksistentiaaliset lauseet

(XLVIII) *Miehet tappelevat kapakassa.*

Vaikka tyypittely kuvaa Huumon ja Perkon mukaan sitä, ”missä määrin ne ilmaisevat subjektin tarkoitteen eksistenssiä” (1993b, 391), on tyyppien luonnehdinta osin rakennelähtöinen. On syytä todeta, että jaon neljä tasoa eivät ole millään lailla portaittaisia, vaan kyseessä on ääripäiden välillä oleva liukuva jatkumo. Jaottelun

ääripäät vastaavat rakenteellisesti Hakasen esittämiä lausetyyppikriteereitä, joihin välivaiheita kuvaavat luonnehdinnat suhteutuvat. (Mt., 389–391.)

Huumon ja Perkon esittämä järjestelmä soveltuu erinomaisesti tekstilauseiden eksistentiaalisuuden analysoimiseen, ja sovellan sitä tarkastellessani tämän tutkielman aineistossa esiintyviä eksistentiaalisia lauseita.

2.2. Toisen kielen tutkimus

Toisella kielellä viitataan yleisesti kaikkiin ensikielen eli äidinkielen omaksumisen jälkeen opittuihin tai omaksuttuihin kieliin (Ellis–Barkhuizen 2005, 3). Jotkut tutkijat erottavat toisen kielen ja vieraan kielen toisistaan niiden omaksumistavan ja tilanteen perusteella (ks. esim. Latomaa–Tuomela 1993, 239¹¹). Puhuessani toisen kielen tutkimuksesta tarkoitan soveltavan kielitieteen alaa, joka tutkii toisen kielen omaksumista. Kansainvälisessä kirjallisuudessa tästä tutkimusalasta käytetään usein lyhyesti termiä SLA, *second language acquisition*. (Vrt. Ellis–Barkhuizen 2005, 3.)

2.2.1. Kognitiivinen näkemys

Tarkastelen tässä työssä edistyneiden suomenoppijoiden kieltä ja siinä esiintyvää variaatiota hyvin pitkälti rakenteellisten seikkojen valossa. Näen kielellisen tiedon ja tiedon silti kognitiivisen näkemyksen mukaisesti luonteeltaan samankaltaisena kaiken muun tiedon kanssa. (Ks. esim. Ellis 1994, 295.) Tämä näkyy soveltamieni tarkastelumallien valitsemisessa mutta myös yleisemmin suhtautumisena suomeen toisena kielenä.

Kun tarkastellaan suomen eksistentiaalilauseen ilmenemistä edistyneiden S2-oppijoiden kielessä, on syytä ottaa huomioon niin omaksumisen tilannekohtaista hallintaa tarkasteleva horisontaalinen ulottuvuus kuin omaksumisen tasosta riippuva vertikaalisen vaihtelun ulottuvuuskin. Horisontaaliseen ulottuvuuteen kuuluu yhden oppijan kielessä yhtenä ajankohtana tai läheisinä ajankohtina esiintyvä variaatio sekä omaksumisessaan

¹¹ Latomaa ja Tuomela erottavat toisen kielen ja vieraan kielen toisistaan siten, että toinen kieli opitaan kyseisessä kieliyhteisössä ja vieras kieli muodollisessa opetuksessa ulkomailla.

samalla tasolla olevien oppijoiden kielessä esiintyvä variaatio. Vertikaalista vaihtelua puolestaan on saman oppijan kielessä eri ajankohtina esiintyvä variaatio tai omaksumisessaan eri tasolla olevien oppijoiden kielessä esiintyvä variaatio. (Ks. esim. Ellis 1994, 134.) Nämä yhdistyvät Jürgen Meiselin, Harald Clahsenin ja Manfred Pienemannin moniulotteisessa mallissa (engl. *the Multidimensional Model*). Teorian mukaan toisen kielen omaksuminen tapahtuu vaiheittain siten, että tietyt rakenteet voidaan oppia vain tietyssä järjestyksessä. Vaiheiden sisällä vaihtelu on kuitenkin huomattavaa. (Meisel–Clahsen–Pienemann 1981.) Asetelma 7 havainnollistaa moniulotteisen mallin päävälttämisiä.

ASETELMA 7. Moniulotteisen mallin pääväitteet (Meisel–Clahsen–Pienemann 1981, 120–132.).

1. Oppijan kieli edustaa omaksumisen eri vaiheita sen perusteella, mitä kieliopillisia rakenteita on omaksuttu.
2. Oppijan kieli kuvastaa yksilöllistä vaihtelua sen mukaan, missä määrin kehitystä kuvaavia rakenteita on omaksuttu ja miten paljon niitä käytetään.
3. Kehitysvaiheet heijastavat sitä systemaattista tapaa, jolla oppijat omaksuvat rakenteita, jotka poikkeavat perustavanlaatuisesti oppijan kielen aiemmasta kognitiivisesta, kielen käyttöä ohjanneesta todellisuudesta.
4. Yksilön vaihtelusta voidaan nähdä oppijan yleisen oppimiseen orientoitumisen taso. Tämä taso perustuu sosio-psykologisiin tekijöihin.
5. Toimiva muodollinen opetus on mahdollista vain siten, että kulloinkin vuorossa olevaa asiaa edeltävät vaiheet on omaksuttu.

Tuntuu hyvin luontevalta tarkastella edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalilauseita tässä valossa. Kuten Pienemann sanoo, kielellinen kehitys on prosessoinnin osalta hyvin samankaltaista eri kielenoppijoilla, vaikka lopputulos ja siihen johtaneet kehityskulut poikkeaisivatkin toisistaan (Pienemann 2005, 41). Suomen eksistentiaalilauseen prototyyppiset tunnuspiirteet – subjektin sijamerkintä, subjektin ja predikaatin välinen inkongruenssi ja käänteinen sanajärjestys – ovat kaikki osia syntaktisesti hyvin perustavanlaatuisista mekanismeista ja ne kaikki poikkeavat eksistentiaalilauseissa esiintyessään joiltakin osin kunkin muotopiirteiden prototyyppisestä käytöstä. Näin ollen ne vaativat vielä edistyneeltäkin kielenoppijalta erityistä prosessointia.

Suomen eksistentiaalilauseen ominaispiirteissä on yhteyksiä moniin kielen rakenteisiin. Kuten Hakanen toteaa, eksistentiaalilauseen subjektin käyttöä määrittävät samat tekijät kuin passiivilauseen objektia (Hakanen 1972, 44). Tämän lauseenjäsenen subjektimaisuus onkin kyseenalaistettu, ja Marja-Liisa Helasvuo ehdottaakin, että subjektin käsite rajattaisiin prototyyppisiin subjekteihin, joita vasten eksistentiaalilauseen subjektin kaltaisia rajatapauksia voitaisiin peilata (Helasvuo 1996, 348–349). Yhtä kaikki, tuntuu luontealta ajatella, että lausetyypin yhteydet moniin erilaisiin rakenteisiin olisivat joiltakin osin myös kognitiivisia. Suomen eksistentiaalilause tuskin on omaa, muista poikkeavaa kognitiivista alkuperää, vaan pikemminkin päinvastoin. Kuten jo aiemmin totean, ajattelen lausetyypin vaikuttavat tekijät verkostona, joka vaikuttaa jokaiseen tekstilauseeseen. Eksistentiaalilauseen kohdekielen mukaisen käytön edellytyksenä siis on näiden lausetyypin vaikuttavien tekijöiden omaksuminen eli moniulotteisessa mallissa mainittujen vaiheiden läpikäyminen. Kun eksistentiaalilauseeseen vaikuttava kielen ilmiö omaksutaan oppijan kieleen, alkaa sen mukautuminen myös eksistentiaalilauseen kontekstiin. Kun tarkastellaan vaikkapa eksistentiaalilauseen subjektin subjektimaisuutta, voidaan pohtia kulloinkin kyseessä olevan lauseen kontekstia – sitä eri elementtien luoman verkoston reaalistumaa, joka kulloinkin vaikuttaa. Tämä näkemys sopii myös siihen, mitä Adele Goldberg sanoo tiedon ja muistin järjestymisestä. Goldbergin mukaan uudet kielelliset muodot suhteutetaan aina jo olemassa olevaan rakenteiden suhdeverkostoon ja uusi tieto järjestyy helpommin, kun se analysoidaan jonkin jo tiedetyn seikan variantiksi. Näin kielelliset osajärjestelmät voivat vaikuttaa toisiinsa, vaikka ne eivät olekaan suorassa yhteydessä. (Goldberg 1995, 71–72.)

2.2.2. Kielitaito ja variaatio

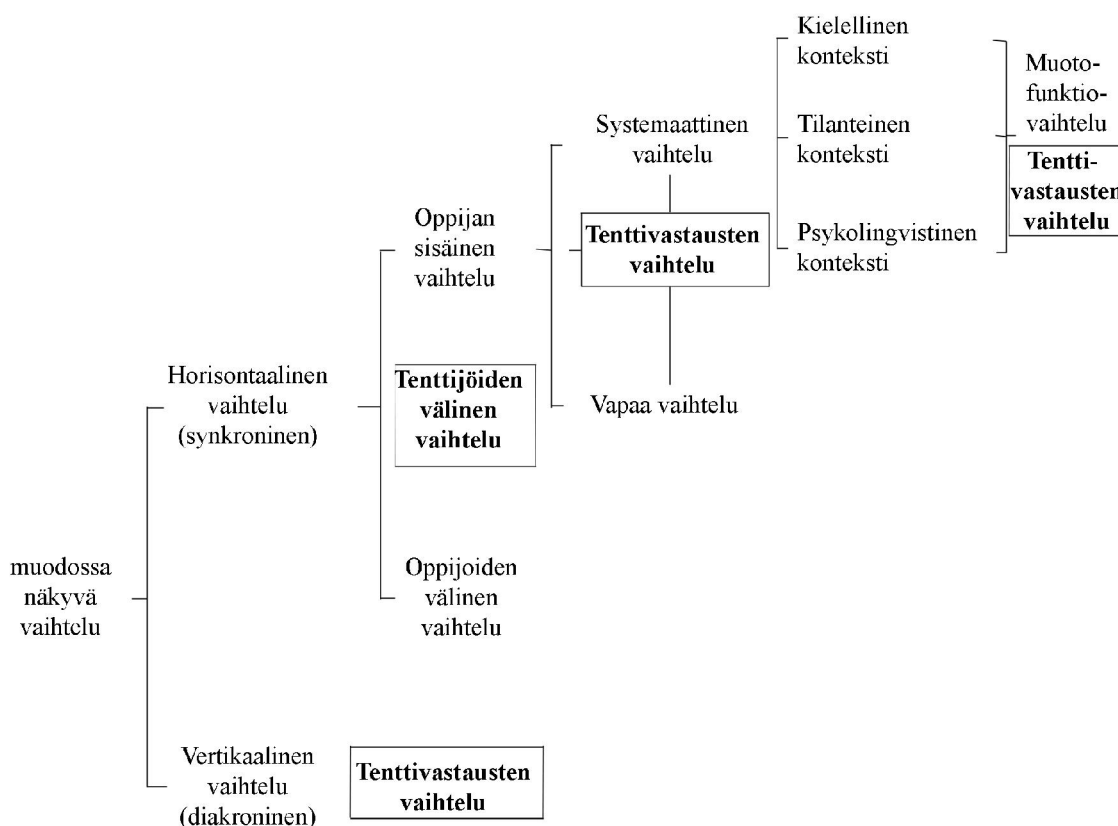
Jo edellä käy ilmi, että oppijan kielessä on usein runsaasti vaihtelua. Yksittäisen rakennepiirteen kannalta vaihtelua saattaa esiintyä niin kohdekielen mukaisesti kuin sen vastaisestikin. Toisen kielen tutkimuksen yksi keskeisistä käsitteistä on Larry Selinkerin (1972) kehittämä termi välikieli (engl. *interlanguage*). Välikielellä tarkoitetaan järjestelmää, joka kielenoppijalla kullakin hetkellä on kyseessä olevasta kielestä. Välikieliteorian mukaan välikieli on omaksumisen myötä alituisesti muuttuva kokonaisvaltainen kieliopillinen järjestelmä, jota tulee käsitellä sen omilla ehdoilla, ei ainoastaan suhteessa lähtö- tai kohdekielen kielioppiin. (Ellis 1994, 350–351.) Keskeistä

kielen eri osa-alueiden osaamisen tarkastelussa on mielestäni se, kielitaito voi olla osittaista. Kuten Håkan Ringbom sanoo, edistyneen kielenoppijan idiomaattisuus saattaa vaihdella huomattavasti samana ajankohtana (Ringbom 1993, 300). Tämä tukee sitä ajatusta, että kielenoppijan kielenkäyttö ja tuottaminen vaihtelee tiedostetun ja tiedostamattoman prosessoinnin välisellä jatkumolla (ks. esim. Ellis 1985, 268).

Donald A. Norman toteaa, että tarkastelun painopisteen tulee olla oppimisessa. Mekanismit rakentuvat lopulta jatkuvan mukautumisen ja oppimisen ympärille. Yksittäisen kielenpiirteen omaksumisen taso voi siis sijoittua jatkumolle. (Norman D. A. 1986, 533.) Tämä osittainen omaksuminen puolestaan synnyttää oppijan kielessä vaihtelua yksittäisen kielen rakenteen soveltamisessa osaksi kielenkäyttöä. Edellä mainittu tiedostetun ja tiedostamattoman prosessoinnin välinen variaatio voinee synnyttää juuri tämäntyyppistä variaatiota. Oppijan välikielen kieliopillisen rakenteen voidaan kuitenkin niin ikään ajatella poikkeavan jollain lailla kohdekielen kieliopillisesta rakenteesta. Lisäksi luonnollisesti vaihteluun on muitakin syitä, kuten kulloinkin kyseessä olevan tekstilajin konventioiden hallitseminen. Esimerkiksi Ringbom korostaa edistyneiden kielenoppijoiden idiomaattisuuden olevan vahvasti rekisterisidonnaista (Ringbom 1993, 298). Näin ollen esimerkiksi kunkin tekstin aihepiiri ja sen tuttuus kielenkäyttäjälle voivat vaikuttaa tuotoksen idiomaattisuuteen.

Tähän tutkimukseen liittyen on kiinnostavaa se, että vaihtelu voi nähdäkseni olla myös yhden tekstuaalisen kontekstin sisäistä. Tässä tapauksessa variaatioon vaikuttavia tekijöitä ovat niin ilmauksen kielellinen esiintymisympäristö, tenttitilanteen ajallisista rajoitteista syntyvä paine, aiheen osaamisesta riippuva orientoituminen vastauksen kieleen kuin epäsystemaattinen vapaa variaatiokin. Sijoitan edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksissa esiintyvän vaihtelun laatikoin erotetuilla haaroilla Rod Ellisin (1994, 134) kuvioon, joka havainnollistaa oppijan kielessä esiintyvää vaihtelun typologiaa (ks. kuvio 1). Näitä neljää, lihavoinnilla merkittyä ja laatikolla erotettua haaraa lukuun ottamatta koko kuvio on siis Ellisiltä. Muodossa näkyvä vaihtelu jakautuu ensisijaisesti kahtia horisontaaliseen eli synkroniseen ja vertikaaliseen eli diakroniseen vaihteluun (ks. ed. s. 19). Horisontaalinen vaihtelu jakautuu eri oppijoiden väliseen ja yksittäisen oppijan sisäiseen vaihteluun ja oppijan sisäinen vaihtelu edelleen hienojakoisempiin vaihtelun tyyppeihin (Ellis 1994, 134). On luontevaa ajatella, että suomenoppijoiden tenttivastauksissa ilmenevä vaihtelu voi olla

diakronista eli eri tarkasteluajankohtien välistä, eri oppijoiden välistä, oppijan sisäistä vapaata vaihtelua tai eri tekijöistä johtuvaa systemaattista vaihtelua.

KUVIO 1. Kielellisen muodon vaihtelun typologia oppijan kielessä Ellistä (1994, 134) mukaillen.

Ellis pohtii oppijankielen vaihtelua myös toisen, kielellisen kompetenssin variaatiota kuvaavan mallinsa pohjalta (1988). Ellisin mukaan kielen tuottamista voidaan tarkastella diskurssien kannalta täysin suunnittelemattomien ja täysin suunniteltujen diskurssien välisellä jatkumolla. Tuotokseen vaikuttaa yhtäältä kielenkäyttäjän vaihtelunalainen järjestelmä, välikieli, joka on luonteeltaan muuttuva ja vaihteleva. Välikielen muutokset ovat itsessään diakronisia. Toisaalta vaikuttavana tekijänä on myös niin ikään muuttuva ja vaihteleva osaamisen soveltamisen taso eli kielitaidon näkyminen diskurssissa. Kielellinen tuotos syntyy näiden kahden tekijän välisessä suhteessa, joita Ellis siis kutsuu vertikaaliseksi ja horisontaaliseksi vaihteluksi. Näiden tekijöiden valossa voidaan oppijan toista kieltä koskeva tieto jakaa ensinnäkin analysoidun ja ei-analysoidun tiedon väliselle jatkumolle ja toisaalta automaattisen ja ei-automaattisen tiedon väliselle jatkumolle. (Ellis 1985, 266–270; 1988, 168–171.) Esimerkiksi yksilön tiedon hänen ensikielestään voidaan ajatella sijoittuvan yleensä

jatkumoiden automaattiseen ja ei-analysoituun päähän. Ellis puhuu horisontaalisesta eli synkronisesta vaihtelusta kontekstin ja käyttötilanteen mukaan muuttuvana tekijänä (Ellis 1988, 168). Itse uskon, että saman oppijan kieli voi tämän tutkimuksen viitekehyksessä vaihdella orientoitumisen kannalta myös samassa kontekstissa ja samassa käyttötilanteessa. Tenttivastausten kielessä muuttujia on nimittäin enemmänkin: sisällön hallinnan taso vaikuttaa varmasti myös siihen, miten hyvin tuotetun kielen muodollisiin seikkoihin orientoitutaan (ks. esim. Ringbom 1993, 298–300). Samoin ajalliset rajoitteet synnyttävät vaihtelua tässä orientoitumisessa – niin eri tenttivastausten välillä kuin yksittäisen tenttivastauksen sisälläkin. (Ks. ed. s. 22.)

2.2.3. Analogia

Analogian roolia kielen omaksumisessa voidaan pitää keskeisenä, eikä ole mitään syytä olettaa, että analogian rooli olisi toisen kielen omaksumisessa vähäisempi. Analogian käsitteellä tarkoitetaan kahden elementin välistä rakenteellista samankaltaisuutta, eikä se rajoitu yksinomaan kieleen. (Itkonen, Esa 2005, 1, 93.) Kielen syntaktisessa omaksumisessa analogia on jonkin kielen rakenteen tai skeeman soveltamista tai yleistämistä. Omaksuttuaan kielellisessä syötöksessä esiintyneen rakenteen oppija voi alkaa tämän rakenteen yleistämisen käyttämällä sitä muissa käyttötilanteissa, jotka hän koodaa välikielessään rakenteellisesti samankaltaisiksi. (Mt., 93.) Kun omaksuminen tapahtuu monilta osin analogian ehdoilla, on selvää, että välikieleen syntyy myös kohdekielen kannalta virheellisiä malleja.

Toisen kielen tutkimuksessa usein mainitut käsitteet siirtovaikutus ja yliyleistäminen ovat kumpikin esimerkkejä analogiseen omaksumiseen pohjautuvista ilmiöistä. Siirtovaikutuksella (engl. *transfer*) tarkoitetaan yleensä ensikielen rakenteen tai muun piirteen siirtämistä toista kieltä koskevan välikielen järjestelmään. Termi ei ota kantaa siihen, onko siirtynyt rakenne kohdekielen mukainen. (Ellis 1994, 28–29.) Yliyleistämällä (engl. *overgeneralization* t. *overextension*) puolestaan viitataan ilmiöön, jossa yksi kohdekielen rakenne tai muu elementti esiintyy korrektein käytön lisäksi myös tilanteissa, joissa kohdekielessä käytetään jotakin muuta rakennetta (Richards, J 1971, 206–207). D. Lott erottaakin virheanalyysin tarkastelussaan kolme eri siirtovaikutuksen muotoa, joista kahdessa edellä kuvattu rakenteellinen samankaltaisuus on keskeinen piirre. Nämä kategoriat ovat (1) analogian

yliyleistäminen eli jonkun kohdekielen rakenteen käyttö kaikissa tilanteissa, joissa vastaava rakenne esiintyy lähtökielessä, ja (2) rakenteen siirtovaikutus eli lähtökielen jonkin piirteen käyttäminen kohdekielen vastaavan piirteen asemesta. (Lott 1983, 258–259.)

Analogisissa oppimisprosesseissa on mielestäni merkillepantavaa lisäksi se, että rakenteellisen samankaltaisuuden soveltamista tapahtuu myös oppijan välikielen sisällä. Oppija siis saattaa yliyleistää jonkin oppimansa rakenteen käytön myös muihin, kenties joiltakin osin samankaltaisiin rakenteisiin. Tämän ei välttämättä tarvitse mitenkään liittyä lähtökielen rakenteisiin, vaan käyttö perustuu puhtaasti oppijan käsitykseen kohdekielen rakenteesta – siis oppijan välikieleen. Ajatus vastaa Goldbergin näkemystä uuden tiedon järjestymisestä (Goldberg 1995, 71). Suomi toisena kielenä -tutkimuksessa ilmiötä on tarkasteltu tältä kannalta mm. passiivin osalta. Kirsti Siitonen (1992) toteaa, että edistyneillä suomenoppijoilla taivutuksellisen passiivin käyttö agentittomissa lauseissa on yliyleistynyt. Hänen mukaansa osasyynä lienee myös käsitteellinen siirtovaikutus, kun lähtökielestä tai jostain muusta kielestä tuttu passiivin käyttöala on siirretty kokonaisuudessaan myös oppijan suomea koskevaan välikieleen (mt., 370). Tämä vastaa edellä kuvattua Lottin ajatusta rakenteen siirtovaikutuksesta.

Toisen kielen kognitiivisen kokonaisuuden kannalta analogiassa on käsittääkseni muuta mielenkiintoista. Edellä analogiaa kuvattiin ennen kaikkea virheanalyysin kannalta, virhelähdettä selittävänä prosessina. Analogia voi kuitenkin olla luonteva selitysmalli joillekin välikielen kieliopin piirteille kognitiivisten yhteyksien kannalta. Edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalisia lauseita käsiteltäessä tällainen yhteys saattaa olla esimerkiksi eksistentiaalisten ja predikatiivisten lauseiden välille, sillä niiden muotopiirteet ovat hyvin samankaltaiset. Tämä voi puolestaan johtaa lausetyyppien välisen eron hämärtymiseen eli lausetyyppien sekoittumiseen.

2.3. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen lausetyyppitutkimus

Määrällisen ja laadullisen tutkimusotteen välinen suhde nähdään usein komplementaariseksi, toisen läsnäolo siis edellyttää toisen poissaoloa. On selvää, että tämä suhde ei ole missään tapauksessa näin yksinkertainen, esimerkiksi Rod Ellis ja Gary Barkhuizen huomauttavat, että myös kvalitatiivisen aineiston analyysissä voidaan

käyttää kvantitatiivisia menetelmiä (2005, 253). Näihin seikkoihin liittyvät valinnat ovat kuitenkin kiistatta merkityksellisiä myös lausetyyppihin liittyvässä tutkimuksessa. Nähdäkseni esimerkiksi suomen lausetyyppiä käyty keskustelu ja eriävät näkemykset kaksiarvoisen ja moniarvoisen jaon välillä pohjautuvat pitkälti juuri erilaiseen lähtöasetelmaan ja toisistaan poikkeaviin käsitelmäärityihin. Hakulinen ja Karlsson kritisoivat Hakasen esittämää kaksiarvoista jakoa mm. sanajärjestyksen pitämisestä riittävänä muotokriteerinä (Hakulinen–Karlsson 1979, 95–96). Onkin totta, että suomen kielestä on osoitettavissa lauseita, joissa lausetyyppien välistä eroa ei voida tehdä Hakasen esittämien kriteereiden perusteella. Se ei kuitenkaan estä hyvin selvien tendenssien näkemistä, ja esimerkiksi Hakasen tekemässä analyysissä on vain harvoja yksittäisiä eksistentiaalisia lauseita, joita hänen esittämänsä muotokriteerit eivät erota normaalilauseesta (Hakanen 1972, 51). Inaba toteaaakin, että Hakulisen ja Karlssonin kuuden keskenään samanarvoisen lausetyypin pohjana on ennen kaikkea niille asetetut kriteerit (Inaba 1996, 19). On selvää, että toisistaan poikkeavat kriteerit synnyttävät toisistaan poikkeavia jakoja, tässä tapauksessa jakoero tuntuu perustuvan monilta osin nimenomaan laadullisen ja määrällisen näkökulman eroon.

2.3.1. Frekvenssianalyysi ja esiintymisfrekvenssit osana idiomaattisuutta

Frekvenssianalyysin avulla voidaan luontevasti tarkastella oppijan kielen vaihtelua yksittäisen kohdekielen rakenteen ilmaisemisessa. Tällä tavoin on mahdollista tavoittaa oppijan välikielen luonnollinen, sisäinen variaatio ja jatkuva kehittyminen. (Cancino et al. 1978, 209–210.) Frekvenssianalyysin vahvuutena on yleisesti pidetty sitä, että se tarkastelee oppijan välikielen järjestelmää välikielen omin ehdoin. Näin voidaan välttää välikielen ja kohdekielen välisestä tarkastelusta syntyvä vertailuharha (engl. *comparative fallacy*) (Bley-Vroman 1983, 2). Tässä työssä frekvenssianalyysin avulla pyritään kuvaamaan sitä variaatiota, jota edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalisissa lauseissa esiintyy. Vaihtelua tarkastellaan niin välikielen omin ehdoin, ottamatta kantaa ilmaisutapojen oikeakielisyyteen kohdekielen kannalta, kuin myös suhteessa kohdekieleen – suomeen – ja siinä esiintyvään variaatioon. Vaihtelu on osittain sidoksissa myös tekstilajiin, niin ensikielisillä kuin toista kieltä käyttävilläkin. Kuten Jyrki Kalliokoski huomauttaa, tekstilaji on ennen kaikkea sosiokulttuurinen käsite (Kalliokoski 2006, 240). Tekstilajin hallinta on siis stereotyyppistä tietoa siitä, miten kielenkäyttäjän on tapana toimia kussakin tilanteessa. Näin ollen tekstilajin

hallinta on yksi osa kielellistä sujuvuutta, jossa keskeistä on variaatio. (Mt., 248.) Näin ollen vertailevalla frekvenssianalyysilla voidaan tavoittaa myös tekstilajin – tässä tapauksessa tenttivastauksen – sisäisiä, tiettyyn rakenteeseen liittyviä konventioita ja näiden konventioiden omaksumisen tasoa.

Oppijan kielessä esiintyy aina runsaasti vaihtelua. Yksittäisen kielenkäyttäjän välikielessä vaihtelevat niin kohdekielen kieliopin mukaiset kuin sen vastaisetkin ilmaukset. Lisäksi kohdekielen vastaisten ilmaustenkin sisällä on vaihtelua. Frekvenssianalyysin keinoin pystytään määrittämään nämä tilanteesta riippuvat välikielessä esiintyvät variantit. (Ellis–Barkhuizen 2005, 94.) Tämän avulla pystytään tarkastelemaan variaatioon vaikuttavia tekijöitä itsessään. Sen lisäksi on mahdollista verrata tätä edistyneiden suomenoppijoiden vaihtelua ensikielisten kielenkäyttäjien kielessä esiintyvään variaatioon. Jarmo Jantunen kirjoittaa myötäesiintymistä eli tekijöistä, joiden esiintyminen lisää jonkin toisen ilmiön tai elementin esiintymisen todennäköisyyttä. Eksistentiaalilauseen kohdalla lauseiden sisäiset kolligaatiot eli leksikaalis-kieliopilliset suhteet ja näiden synnyttämät valintapreferenssit ovat seikkoja, joihin on syytä kiinnittää huomiota analyysia tehtäessä. (Ks. Jantunen 2004, 15, 29.) Jantunen toteaa, että myötäesiintymien kaltaiset ko(n)tekstuaaliset epätyypillisyydet ovat sellaisia välikielen piirteitä, jotka on mahdollista tavoittaa vain suurina aineistomassoja tarkastelemalla (Jantunen 2008, 83). Tämän tutkielman aineisto ei riitä yksin kvantitatiiviseen tarkasteluun, mutta esittämäni huomiot saattavat silti osoittaa uusia näkökulmia toisen kielen syntaktiseen tutkimukseen.

Oppijan kielen idiomaattisuutta tarkasteltaessa myös välttäminen (engl. *avoidance*) on hyvin keskeinen käsite. Kun oppijan kielen vaihtelu poikkeaa frekvenssianalyysin perusteella ensikielisestä, on syytä tarkastella välttämisen osallisuutta. Välttämisellä tarkoitetaan hankaliksi koettujen ilmiöiden tiedostettua tai tiedostamatonta karttamista. Eksistentiaalilauseen tapauksessa on kuitenkin mielenkiintoista, että välttämistä vaikuttaa tapahtuvan myös silloin, kun oppijalla jo on riittävästi kielitietoa jonkin ilmauksen tuottamiseen. (Ks. Siitonen 1999, 34.) Juuri näinhän on eksistentiaalilauseen laita rakenteellisesti; verbin yksikön kolmannen persoonan taivutus on varmasti tuttu, samoin kieliopillisten sijojen muodostaminen. Välttäminen onkin Siitosen mukaan nimenomaan edistyneiden kielenoppijoiden kielenkäytön ongelma, sillä juuri monipuolisesti kieltä osaavalta odotetaan erilaisten ilmaisukeinojen koko skaalan hallintaa (mt., 35). Frekvenssianalyysi on mielekästä myös edellä esitetyn

eksistentiaalisuuden jatkumon kannalta. On kiinnostavaa tarkastella sitä, poikkeavatko edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaaliset lauseet tai niiden esiintymisfrekvenssit ensikielisten lauseista rakenteellisesti tai niiden eksistentiaalisuuden kannalta. Tämä näkökulma voi niin ikään antaa tietoa oppijoiden kielen idiomaattisuudesta. Tutkimusote ei kuitenkaan suinkaan ole yksinomaan kvantitatiivinen, vaan aineistoa käsitellään runsaasti nimenomaan laadullisten tekijöiden kannalta.

2.3.2. Lausetyypit suomi toisena kielenä -tutkimuksessa

Inaban mukaan lausetyyppikuvauksia on olemassa ennen kaikkea kielistä, joita opetetaan myös toisen kielen näkökulmasta. Lausetyyppikuvauksen tarve ilmeneekin Inaban mukaan usein juuri niissä kielissä, joita opetetaan ei-ensikielisille puhujille tai joita ei-ensikieliset puhujat jostakin syystä harrastavat. (Inaba 1996, 12.) Tämän ei tarvitse tarkoittaa, että lausetyyppi-lähtöinen lähestyminen syntaksiin olisi mitenkään ensisijainen tapa suomi toisena kielenä -alalla. Sovellettavuutensa ansiosta se saattaa kuitenkin olla funktionaalisesti mielekäs tapa lähestyä suomen lauseoppia, koska sen avulla voidaan luontevasti tarjota oppijalle tiettyjä syntaksin peruselementtejä, joita oppija voi omaksumisen edetessä täydentää. Esimerkiksi Marjatta Norman kuvaa norjankielisiä suomenoppijoita käsittelevässä tutkimuksessaan hyvin ymmärrettävästi, miksi lausetyyppien rakenteellinen tarkastelu palvelee niin suomi toisena kielenä -opetusta kuin alan tutkimustakin. Subjektin ja predikaatin välinen kongruenssi tai sen puute synnyttää rakenteellisen eron ns. normaalilauseiden ja eksistentiaalilauseiden välille. Kongruenssi on normaalilauseen subjektin ja predikaatin osoittava ilmiö, mutta eksistentiaalilauseessa kumpikin jäävät tältä osin tunnusmerkittömiksi. Tämän eron esitleminen ja rajanveto on keskeistä oppijoille, joiden ensikielessä ei ole vastaavaa eroa. (Norman M. 1993, 135–136.)

Osa suomea toisena kielenä tarkastelevista tutkijoista pitääkin lausetyyppejä yhtenä keskeisenä keinona oppijan ilmaisukeinojen monipuolistamisessa. Vähämäen mukaan ajatus peruslauseista viittaa neutraaleissa ja kontekstista vapaiksi kuvitelluissa tilanteissa edustuviin lausetyyppeihin, joissa merkityksen tietyt perussuhteet ilmenevät syntaktisina piirteinä. Lausetyyppien tarkastelu on siis luonteeltaan kielitypologista tarkastelua. (Vähämäki 1993, 113.) Toisen kielen tutkimuksen kannalta on olennaista

se, mitä Vähämäki kuvaa lähtöoletuksiksi kielen typologiseen tarkasteluun: ehdoton enemmistö kielellisesti merkitsevistä eroista on käännettävissä ja valtaosa kielten välisestä, syntaktisesta ei-vastaavuudesta on määritettävissä nimenomaan kielitypologian keinoin (Vähämäki 1984, 269). Tämä motivoi niin eksistentiaalilauseen kuin muidenkin lausetyyppien huolellista tarkastelua nimenomaan toisen kielen viitekehyksessä.

Siitonen kuvaa opetuksessaan pyrkivänsä erilaisten lausematriisien tarjoamiseen siten, että oppija voisi omaksumisen edetessä palata näihin matriiseihin ja suhteuttaa niihin omaksumaansa tietoa. Peruslauseiden käytön idea on se, että lauseita on kyllin vähän ja ne ovat kyllin yksinkertaisia. Näin lauseista voi todella erottaa eri lauseenjäsenet ja näin tunnistaa lausetyyppien eron. (Siitonen 1993, 118–119.) Siitonen perustaa matriisipohjansa monilta osin aiemmin kuvattuun Vähämäen jakoon, ja se tuntuukin soveltuvan melko hyvin lausetyyppien rakenteelliseen tarkasteluun.

3. EDISTYNEIDEN KIELENOPPIJOIDEN TENTTIVASTAUKSET JA NIIDEN KÄYTTÖ TUTKIMUSAINEISTONA

Tässä luvussa esittelen käyttämäni tutkimusaineiston ja vertailuaineiston. Lisäksi kuvaan sitä metodia ja niitä tekijöitä, joita käytän aineiston luokitteluun ja lauseiden eksistentiaalisuuden tarkastelemiseen. Samalla pohdin tekijöitä, joiden perusteella tarkastelen informanttiryhmäni lausetyyppien variaatiota ja tämän välikielissä esiintyvän variaation suhdetta vertailuaineistoon.

3.1. Tutkimuksessa käytettävä aineisto

Toisen kielen tutkimuksessa huomioitavina muuttujina pidetään yleisesti mm. aineiston edustavuutta, tuottamistilannetta, yksittäisen oppijan taustatekijöitä ja käytössä olevaan aineistoon soveltuvaa vertailuaineistoa (Ks. esim. Ellis–Barkhuizen 2005. 4–12). Seuraavaksi kuvaan tämän tutkielman aineiston luonnetta näiden tekijöiden osalta.

3.1.1. Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni koostuu edistyneiden suomenoppijoiden tenttivastauksista. Aineisto on osa Turun yliopiston Lauseopin arkiston alaisena toteutettavassa Edistyneiden suomenoppijoiden korpus -tutkimushankkeessa koottavaa oppijankielen korpusta. Korpusta koodataan niin morfologisesti kuin syntaktisestikin, mutta hankkeen tässä vaiheessa koodaus ei vielä ole käytettävissä. Niinpä tutkielmassa sovellettavat metodit perustuvat lähinnä digitalisoidusta raakatekstistä tehtävään analyysiin. Jatkossa viitataan Turun yliopiston Lauseopin arkistoon lyhenteellä LA ja Edistyneiden suomenoppijoiden korpukseen lyhenteellä LAS2. Tenttivastauksia pidetään oppijankielen korpustutkimukseen hyvin soveltuvana aineistona, koska tällöin tuottamistilanne on hyvin samankaltainen keruuajankohdasta riippumatta. Tenttitapahtumaa voidaan myös pitää kohtalaisen autenttisenä kielentuottamistilanteena, sillä siinä informantti tuottaa kieltä jostain muusta syystä kuin kielentutkimuksen aineistoksi. (Ks. esim. Granger 2002, 8–9.)

Tutkimusaineiston tenttivastaukset on koottu informantista riippuen pääsääntöisesti 1–2 vuoden ajalta. Aineiston määrä vaihtelee informanteittain sen mukaan, kuinka paljon

tenttivastauksia on saatu käsiin ja digitalisoitua. Käytettävän aineiston koko on yhteensä 2575 virkeriviä, millä tarkoitetaan virkettä tai virkkeen kaltaista tekstuaalista kokonaisuutta. Tenttivastausten yhteyteen on liitetty myös kunkin tentin kysymykset silloin, kun ne ovat olleet saatavilla. Tämä mahdollistaa kysymyksen lauserakenteen mahdollisen vaikutuksen huomioimisen aineistoa käsiteltäessä. Usean vuoden ajalta kerätty aineisto mahdollistaa myös välikielen muuttumisen tarkastelun niiden informanttien osalta, joilta on kylliksi aineistoa tarkasteluajan eri vaiheista.

3.1.2. Informantit

Aineisto on kerätty yhteensä yhdeksältä informantilta (jatkossa LAS2-1...LAS2-9). Informantit ovat ryhmänä hyvin heterogeeninen niin ensikieliltään kuin oppimistaustoiltaan. Informanttien ensikielet ovat englanti (LAS2-8), komi (LAS2-6), liettua (LAS2-5, LAS2-9), ruotsi (LAS2-3), tšekki (LAS2-2), venäjä (LAS2-1, LAS2-7) ja viro LAS2-4). Informanttien tarkemmat taustatiedot on koottu liitteeseen 1. Heterogeeninen informanttiryhmä vaikeuttaa ensikielen merkityksen kategoristen vaikutusten huomioimisen, mutta toisaalta se mahdollistaa sellaisten tekijöiden tarkastelun, jotka ovat tyypillisiä nimenomaan suomelle toisena kielenä – lähtökielestä riippumatta.

Ryhmän heterogeenisyydestä huolimatta informanttia LAS2-7 lukuun ottamatta kaikkia informantteja yhdistää ensinnäkin se, että he ovat aloittaneet suomen kielen opiskelun jossain muualla kuin Suomessa. Lisäksi kaikki informantit ovat aineistoa kerättyäessä opiskelleet suomea Turun yliopistossa joko Suomen ja sen sukukielten maisteriohjelmassa, Suomen kielen ja kulttuurin opetusohjelmassa tai molemmissa. Suomen ja sen sukukielten maisteriohjelmassa lähtökohtaisina pääsyvaatimuksina on kandidaatintutkintoa vastaava tutkinto, jonka aineyhdistelmään sisältyy perus- ja aineopinnot vastaavat opinnot joko fennougristiikasta tai Suomen kielestä ja kulttuurista (SUMA). Suomen kielen ja kulttuurin opetusohjelmassa opiskelijoiden kielitaitovaatimukset puolestaan määritellään siten, että opiskelijoiden tulee pystyä lukemaan suomenkielistä tekstiä, ymmärtämään suomenkielisiä luentoja ja kommunikoidaan suomeksi sekä suullisesti että kirjallisesti (SUKI). Kummassakin opetusohjelmassa opetuskielenä on suomi.

Aineiston määrä vaihtelee informanteittain. Niinpä kaikilta informanteilta ei ole kylliksi aineistoa pitkittäismuutoksen tarkastelemiseen. Edistyneillä kielenoppijoilla muutokset ovat hitaampia ja siksi muutosten tarkastelu vaatii kohtalaisen pitkiä tarkastelujaksoja (Vrt. Ellis 1994, 75). Toisaalta informantit ovat aineistoa kerättyä opiskelleet suomen kieltä intensiivisesti, minkä lisäksi omaksumismotivaatio voi vaikuttaa positiivisesti muutosten ilmenemisnopeuteen (ks. esim. Ellis 1994, 508–517). Tässä tutkielmassa pitkittäistarkastelun rajana on pidetty 12:ta kuukautta. Tämän kriteerin täyttävät informantit LAS2-3 (14 kk), LAS2-5 (18 kk) ja LAS2-8 (18 kk).

LAS2-3

Informantti LAS2-3 on ensikielenään ruotsia puhuva mies, joka oli tarkastelujakson aikana 23–24-vuotias. Informantin kotikieli on ollut yksinomaan ruotsi, mutta hänellä on ollut suomea puhuvia sukulaisia. Tarkastelujakson lopussa hän mainitsee kotikielikseen sekä suomen että ruotsin. Hän on opiskellut suomea yhteensä noin 5 vuotta, joista 3 Ruotsissa ja 2 Suomessa. (Ks. liite 1.) Informantin LAS2-3 aineiston kokonaismäärä on 205 virkeriviä (vr). Kunakin tarkasteluajankohtana määrät ovat seuraavat: 77 vr (alku), 41 vr (1 kk), 58 vr (2 kk) ja 58 vr (14 kk). Käytännössä tarkastelu kohdistuu siis jakson alku- ja lopputilanteisiin.

LAS2-5

Informantti LAS2-5 on ensikielenään liettuaa puhuva nainen, joka oli tarkastelujakson aikana 23–24-vuotias. Informantilla ei ole ollut suomenkielisiä kontakteja ennen kielen opiskelua. Hän mainitsee tarkastelujakson lopussa kotikielikseen suomen, liettuan ja englannin. Informantti on opiskellut suomea yhteensä noin 7 vuotta, joista 3 Liettuassa ja 4 Suomessa. (Ks. liite 1.) Informantilta on aineistoa yhteensä 339 virkeriviä (vr). Se jakautuu seuraavasti: 25 vr (alku), 76 vr (2 kk), 35 vr (4 kk), 104 vr (6 kk), 55 virkeriviä (16 kk) ja 44 vr (18 kk).

Informantti LAS2-8 on ensikielenään englantia puhuva mies, joka oli tarkastelujakson aikana 32–33-vuotias. Informantilla ei ole ollut suomenkielisiä kontakteja ennen kielen opiskelua. Hän mainitsee tarkastelujakson lopussa ensisijaiseksi kotikielekseen englannin, joskin myös suomea käytetään. Informantti on opiskellut suomea yhteensä noin 8 vuotta, joista 4 Yhdysvalloissa ja 4 Suomessa. (Ks. liite 1.) Informantilta on aineistoa yhteensä 424 virkeriviä (vr). Se jakautuu seuraavasti: 82 vr (alku), 44 vr (2 kk), 117 vr (4 kk), 58 vr (10 kk), 45 vr (14 kk) ja 78 vr (18 kk).

3.1.3. Vertailuaineisto

Vertailuaineistona on ensikielenään suomea puhuvien opiskelijoiden tenttivastauksia. Vertailuaineiston koko on yhteensä 1310 virkeriviä ja sitä on yhteensä 27 informantilta. Vertailuaineisto on kokonaisuudessaan samasta opintojaksosta, mikä saattaa vähentää sen vertailukelpoisuutta. Informanttien määrä kuitenkin taannee variaation siinä määrin, että vertailuja voidaan pitää perusteltuina.

3.2. Tutkimusmetodi

Pyrin tässä tutkimuksessa selvittämään, miten edistyneet suomenoppijat käyttävät eksistentiaalista lausetta ja mitkä seikat vaikuttavat lausetyypin käytössä ilmenevään variaatioon. Vertaamalla näitä tuloksia ensikielisten suomenpuhujien eksistentiaalilauseen käyttöön pyrin saamaan selville edistyneiden suomenoppijoiden välikielelle tyypillisiä piirteitä. Samalla pyrin tarkastelemaan eksistentiaalilauseen kognitiivisia sidoksia muihin kielen rakenteisiin sekä eksistentiaalisten lauseiden käytössä tapahtuvia, pitkittäistarkastelussa näkyviä muutoksia. Seuraavaksi käyn läpi niitä kriteereitä, joihin perustan tarkasteluni ja joiden mukaan luokittelen aineistoani.

3.2.1. Eksistentiaalilauseen muotokriteerit

Eksistentiaalilauseita tarkasteltaessa on määriteltävä, mikä on eksistentiaalilause. Kuten aiemmin (ks. luku 2) totesin, määritelmät eivät kuitenkaan koskaan ole aukottomia ja

kyse on lopulta eksistentiaalilauseen ja ei-eksistentiaalisen lauseen väliselle jatkumolle sijoittuvista tekstilauseista, joissa toteutuu vaihtelevissa määrin jatkumon ääripäissä olevien prototyypilauseiden muotokriteerit.

Kirjoittaessaan eksistentiaalilauseen subjektista Helasvuo ehdottaa muotokriteereiltään selvärajaisen subjekti-luokan määrittämistä. Kun subjektin tarkat muotopiirteet näin on määritelty, voidaan kriteereistä poikkeavia tapauksia tarkastella luontevasti suhteessa tarkkaan rajattuun prototyypisten subjektien joukkoon. (Helasvuo 1996, 348–349.) Tämä ajatus tuntuu hyvin käyttökelpoiselta myös oppijansuomen eksistentiaalilauseen tutkimuksessa. Eksistentiaalilauseen prototyypisenä muotona on luontevaa käyttää luvussa 2 esiteltyä Hakasen (1972) mallia, jossa lauseen kriteerit siis ovat 1) se, että lauseen predikaattina on intransitiiviverbi; 2) se, että lauseessa ei ole kongruoivaa subjektiä ja nominisubjektin sija on myönteisessä lauseessa semanttisten tekijöiden mukaan nominatiivi¹² tai partitiivi ja kielteisessä lauseessa aina partitiivi; 3) se, että normaalipainotteisen eksistentiaalilauseen sanajärjestys on epäsuora. Tarkastelen siis tässä tutkielmassa edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalisia lauseita näiden kriteereiden valossa. Käsitelen tutkimusaineistossa esiintyvää variaatiota peilaten sitä Hakasen määrittämiin tekijöihin ja lisäksi tarkastelen variaation suhdetta seuraavassa alaluvussa esiteltäviin, lauseen eksistentiaalisuutta kuvaaviin kriteereihin.

Eksistentiaalisten lauseiden eri konstituentteja tarkasteltaessa on syytä nostaa esiin termien *pääsana* ja *edussana* merkitys. Edussana on lausekkeen se sana, joka edustaa lauseketta lauseyhteydessä. Pääsana puolestaan on sana, jota tarkasteltava ilmaus määrittää ja joka ei kuulu tarkasteltavana olevaan lausekkeeseen. (ISK 430–431.) Esimerkiksi lausekkeen *melko hiljainen päivä* edussana on *päivä*, eikä lausekkeelle voida osoittaa pääsanaa ilman lauseyhteyttä. Lauseke sisältää kuitenkin adjektiivilausekkeen *melko hiljainen*, jonka pääsana *päivä* on.

3.2.2. Lauseen eksistentiaalisuus

Kuten Ellis kirjoittaa horisontaalista ja vertikaalista vaihtelua käsitellessään, oppijankielen tuotokseen vaikuttavat niin kielenoppijan välikieli kuin se, missä määrin kielitaitoa kyetään soveltamaan tuottamistilanteessa (Ellis 1988, 168–171). Tämä on

¹² Hakasella nominatiivi-akkusatiivi, ks. alaviite 9, s. 16.

yksi keskeinen tekijä myös eksistentiaalisia lauseita tarkasteltaessa. On ilmeistä, että muodoltaan prototyyppisissä lauseissa edellä kuvatuista kriteereistä poikkeavaa variaatiota esiintyy vähemmän kuin lauseissa, jotka sijoittuvat muotonsa perusteella johonkin lauseiden eksistentiaalisuutta kuvaavan jatkumon ääripäiden välille.

Edellisessä luvussa esitelty Huumon ja Perkon hahmottelema, lauseen muotoseikkoihin perustuva jako lauseen eksistentiaalisuuden arvioimiseksi tarjoaa soveliaan lähtökohdan lauseen prototyyppisyyden vaikutuksen arvioimiseksi edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalilauseissa ja niiden vaihtelussa (vrt. Huumo–Perko 1993b, 389–391). Keskityn tässä jaossa lähinnä kolmeen ensimmäiseen tasoon eli 1) prototyyppisiin eksistentiaalilauseisiin (Hakasen määrittelemien normien mukaiset lauseet), 2) SV-järjestyksisiin, subjektin eksistenssiä ilmaiseviin lauseisiin, joissa on *olla*-verbi, ja 3) VS-järjestyksisiin lauseisiin, joiden verbi ilmaisee myös muuta informaatiota.

3.2.3. Muodon ja merkityksen vuoropuhelu

Yksiselitteinen rajanveto eksistentiaalisten ja ei-eksistentiaalisten lauseiden välillä on kuitenkin mahdotonta. Tästä syystä käsittelen tutkielmassa myös lauseita, joissa voidaan katsoa olevan elementtejä useasta eri lausetyypistä. Esimerkiksi kopulalauseiksi usein kutsutut (ks. esim. ISK, 848) lauseet kertovat tosiasiasa usein jotain myös lauseen eksistenssistä, joten niiden ja eksistentiaalilauseiden välisen rajankäynnin tarkasteleminen on perusteltua. Ns. predikatiivisissa lauseissa puolestaan kummatkin lauseen nominaalisista lauseenjäsenistä ovat kieliopillisissa sijoissa, mikä on omiaan lisäämään mahdollista monitulkintaisuutta lauseen subjektin ja predikatiivin jäsentämisessä. (Ks. myös alaviite 6, s. 12.) Tämä puolestaan mahdollistaa tietyissä tilanteissa myös lauseen tulkitsemisen eksistentiaaliseksi.

Edellä kuvatut menetelmät on valittu tämän tutkielman tavoitteiden mukaan. Pyrkimyksenä on tutkia, miten edistyneet kielenoppijat käyttävät eksistentiaalilauseen kaltaisia rakenteita ja minkälaista variaatiota siinä voidaan havaita. Eksistentiaalisuuden eri tasoja voidaan pitää sellaisina esiintymisehtoina eksistentiaalilauseelle, joista Inaba puhuu pohtiessaan lausetyyppien käyttökelpoisuutta syntaksin tarkastelun välineinä (Inaba 1996, 21). Vaikka vaihtelua tarkastellaan suhteessa ensikieliseen vertailuaineistoon ja suhteellisen tarkkarajaisesti määriteltyyn prototyyppiseen muottiin

eksistentiaalilauseesta, tavoitteena ei ole varsinainen virheiden analysoiminen. Pyrkimyksenä on selvittää huolellisen analyysin avulla, minkälaisia eksistentiaalisen lauseen variantteja edistyneet suomenoppijat käyttävät ja minkälaisia esiintymisehtoja näillä eri varianteilla on. Lauseita käsitellään nimenomaan välikielen ehdoilla, mutta pyrkimyksenä on selvittää, onko edistyneillä suomenoppijoilla eksistentiaalilauseeseen liittyen sellaisia kognitiivisia malleja eli syntaktisten elementtien suhdeverkostoja, jotka poikkeavat ensikielisten puhujien käyttämisestä. Tällaisia tekijöitä ovat siis ennen kaikkea verbin ja subjektijäsenen välinen kongruenssi, subjektijäsenen sijavalinta, sanajärjestys ja näiden tekijöiden odotuksenvastaiset esiintymiset. Kohdekielestä poikkeavat esiintymisehdot ja -ympäristöt voivat paljastaa uusia seikkoja suomesta välikielenä.

Vaikka eksistentiaalilauseita tässä tarkastellaankin niiden muotopiirteiden kautta, ei lauseen semanttista sisältöä voida missään tapauksessa jättää vaille huomiota. Jo lausetyypin nimitys esittää merkitystä koskevan presupposition, mikä viitoittaa tietä muodon ja merkityksen väliselle vuoropuhelulle. Suomen eksistentiaalilauseesta koskeva kirjoittelu on keskittynyt nimenomaan tiettyjen muotoseikkojen selittämiseen (ks. luku 2.1.2 ja esim. Airila 1924; Ikola 1954), mutta koko eksistentiaalilauseen ilmiö kaikkine osineen kiertyy kuitenkin nimenomaan lauseen merkityksen ympärille.

Kuten aiemmin todettiin, eksistentiaalilauseen muotoseikat muodostavat sen pinnan, jota vasten epäprototyypisiä tapauksia on mahdollista tarkastella. Juuri tämä tarkastelu on puolestaan se vaihe, jossa muodon ja merkityksen välinen vuoropuhelu on ensisijaisen tärkeää ilmiön eri tekijöiden ymmärtämiseksi. Nämä rajapinnat ovat myös hedelmällisiä kohteita punnittaessa moniulotteisen mallin neljännen tason, yksilön oppimaansa orientoitumisen, ilmenemistä tutkimusaineistossa (ks. ed. s. 20) sekä Ellisin käsittelemää vertikaalista ja horisontaalista vaihtelua (ks. ed. s. 19, 22–23).

4. EKSISTENTIAALISET LAUSEET VERTAILUAINEISTOSSA

Käsittelen tässä luvussa ensikielisten suomenoppijoiden tenttivastauksista koostuvaa vertailuaineistoa. Tämä mahdollistaa jatkossa – varsinaista tutkimusaineistoa käsiteltäessä – tulosten luontevan tarkastelun ja välikielen suhteuttamisen ensikielenä omaksuttuun suomen kieleen.

Vertailuaineiston 1310 virkerivissä on yhteensä 141 eksistentiaalisiksi luokiteltavaa lausetta, jotka ovat 137:ssä eri virkkeessä. Toisin sanoen noin 10 %:ssa virkkeistä on eksistentiaalinen lause. Näistä 138 lausetta täyttää Hakasen (1972) kolmesta kriteeristä kaksi: subjektin ja predikaatin välisen inkongruenssin ja intransitiivisen predikaatin olemassaolon. Lukuun on laskettu myös ne lauseet, joiden kongruoivuus tai sen puuttuminen ei ilmene lauseesta. Lauseista 121 täyttää myös kolmannen, sanajärjestystä koskevan kriteerin, eli verbi edeltää subjektia (jatkossa VS-sanajärjestys, jonka vastakohtana SV-sanajärjestys). Kahden eksistentiaalisen lauseen kohdalla ei ole lauseiden elliptisyyden vuoksi mahdollista ottaa kantaa subjektin ja verbin väliseen sanajärjestykseen.

Seuraavaksi käsittelen vertailuaineistosta löytyviä eksistentiaalisia lauseita sanajärjestyksen ja subjektin luku- ja sijamerkinän kannalta. Vertailuaineiston eksistentiaalisista lauseista yhtä lukuun ottamatta kaikki noudattavat Hakasen kriteeriä subjektin ja predikaatin välisestä inkongruenssista. Tästä syystä en käsittele inkongruenssia varsinaisesti omana kappaleenaan, vaan käyn tätä yksittäistä lausetta läpi yksittäistapauksena alaluvussa 4.3.

4.1. Sanajärjestys

Vertailuaineiston 138 eksistentiaalisesta lauseesta 121:ssä lauseen predikaatti edeltää subjektia. Tästä poikkeavien, eksistentiaalisiksi luokiteltavien lauseiden voidaan kuitenkin niin ikään katsoa myös täyttävän Hakasen tunnusmerkit eksistentiaalilauseelle, sillä näiden 18 lauseen sanajärjestys on lähes poikkeuksetta välittömän kontekstin motivoima. Oma tapausjoukkonsa on aineiston 8 ns. kvanttorilauseita (vrt. ISK, 848), joissa lauseen subjektijäsen on prototyyppisissäkin tapauksissa verbinetisessä asemassa. (Ks. asetelma 8.)

ASETELMA 8. Vertailuaineiston eksistentiaalisten lauseiden jakauma sanajärjestyksen kannalta. Prosenttiluku kertoo osuuden 139 eksistentiaalisesta lauseesta.

VS-sanajärjestys		121 (87 %)
SV-sanajärjestys		18 (13 %)
joista	alisteisia sivulauseita	7 (5 %)
	kvanttorilauseita	8 (6 %)
	edellisten lauseiden viittaussuhteiden määrittämiä	2 (1 %)
	osin ei-eksistentiaalisia	1 (1 %)
Yhteensä		139 (100 %)

Sanajärjestyksen kannalta prototyyppisiä eksistentiaalisia lauseita on 87 % eli valtaosa lauseista. Niistä lauseista, joissa on SV-sanajärjestys, seitsemän on alistuskonjunktioilla tai relatiivipronominilla alkavia alisteisia sivulauseita. Tämä selittää epäprototyyppisen sanajärjestyksen jo virketason kontekstissa. Kahdessa lauseessa poikkeava sanajärjestys puolestaan selittyy edeltäviä virkkeitä ja niiden viittaussuhteita tarkastelemalla.

Aineistossa on kolme eksistentiaalisiksi luokittamaani lausetta, joiden odotuksenvastaisuus ei selity edellä kuvattujen seikkojen avulla. Käsittelen seuraavaksi kahta niistä. Yksi käsitellään kokonaan erikseen erityistapauksena luvussa 4.3.

¹ Esimerkiksi *koiria on sekä pysty- että luppakorvaisia, ja taloja on sekä tasa- että harjakattoisia.* (VA/291)¹³

Esimerkissä 1 on kaksi eksistentiaalista lausetta, joiden SV-sanajärjestys ei selity kontekstia tarkastelemalla, eikä niissä ole ISK:n määrittelemää, kvanttorilauseille ominaista määränilmausta. Lauseet ovat kuitenkin rakenteeltaan ja muotopiirteiltään kvanttorilauseiden kaltaisia, ja tämän perusteella epäprototyyppiseltä vaikuttava sanajärjestys on itse asiassa rinnasteinen prototyyppisen kvanttorilauseen sanajärjestyksen kanssa. Tämä tulkinta vastaa myös Vähämäen määrittelemää eksistentiaalilauseen yhtä alatyyppejä, laadun kvanttorilauseita (Vähämäki 1987, 185–186). Lauseet onkin luokiteltu asetelmassa 8 kvanttorilauseiden luokkaan.

¹³ Eksistentiaaliset lauseet on kursivoitu ja subjektijäsen on lihavoitu. Samaa merkintätapaa käytetään myös jatkossa. Esimerkin tunnustietä kertoo, missä kyseessä oleva virke sijaitsee aineistossa. Esimerkiksi kyseinen lause on vertailuaineiston (VA) virkerivi 291.

4.2. Subjektin luku ja sija

Eksistentiaalilauseelle ominaisina piirteinä pidetään sitä, että sen subjektijäseneksi kutsuttu jäsen voi olla kaikista muista subjektitapauksista poiketen partitiivissa ja sitä, että subjekti ja predikaatti eivät kongruoi keskenään. Näiden tekijöiden tarkastelun mahdollistamiseksi on syytä käydä läpi subjektien jakaumaa vertailuaineistossa.

ASETELMA 9. Vertailuaineiston eksistentiaalisten lauseiden subjektijäsenten jakauma luvun ja sijamerkinnän kannalta. Prosenttiluku kertoo osuuden 141 eksistentiaalilauseesta.

Partitiivisubjektilliset		58 (41 %)
joista	yksikössä (affirmatiivinen lause)	3 (2 %)
	yksikössä (negatiivinen lause)	11 (8 %)
	monikossa (affirmatiivinen lause)	43 (30 %)
	monikossa (negatiivinen lause)	1 (1 %)
Nominatiivisubjektilliset		82 (58 %)
joista	yksikössä (affirmatiivinen lause)	63 (45 %)
	yksikössä (negatiivinen lause)	1 (1 %)
	monikossa (affirmatiivinen lause)	18 (13 %)
	monikossa (negatiivinen lause)	0
Subjektina lause		1 (1 %)
Yhteensä		141

Vertailuaineiston 141 eksistentiaalisesta lauseesta 82:ssa on nominatiivisubjekti ja 58:ssa partitiivisubjekti. Yhdessä tapauksessa eksistentiaalisen lauseen subjektina on toinen lause. Nominatiivisubjektillisiä eksistentiaalisia lauseita on vajaa 20 % enemmän kuin partitiivisubjektillisiä. (Ks. asetelma 9.) Ero ei siis ole järin suuri, mutta silti huomionarvoinen. Lisäksi on huomionarvoista, että lauseista 127 (90 %) on myönteisiä, mikä luonnollisesti lisää nominatiivisubjektien esiintymisen todennäköisyyttä.

On syytä käsitellä erikseen tapaus, jossa kielteisessä lauseessa on subjektina yksikön nominatiivimuoto (esimerkki 2). Yhdeksi suomen eksistentiaalilauseen tyyppipiirteistä on läpi sitä käsittelevän tutkimuksen ja kirjoittamisen pidetty sitä, että sen subjektijäsen on kielteisissä lauseissa partitiivissa (ks. esim. Ikola 1954, 225; Hakanen 1972, 42–43; ISK, 850), joten poikkeaminen tästä seikasta on hyvin epätodennäköistä.

Tarkasteltaessa esimerkin 2 kielteistä eksistentiaalilauseetta käy kuitenkin selväksi, että kyseessä on elliptinen lause, jossa myönteinen ja kielteinen eksistentiaalinen lause jakavat saman subjektin (lauseen eri osien negaatiosta ks. esim Almqvist 1987, 14–16). Vaikka muoto onkin eksistentiaalilauseelle hyvin epäprototyyppinen, ei lauseen eksistentiaalisuudesta jää epäselvyyttä.

4.3. Eksistentiaalisuuden jatkumo yksittäistapauksen valossa

Aiemmin esiteltyjen muotoseikkojen perusteella on kohtalaisen helppo tarkastella eksistentiaalisia lauseita, niiden määrää ja esiintymisehtoja. Kuten Huumo ja Perko kuitenkin painottavat, lauseen eksistentiaalisuus on jatkumo, jonka ääripäiden – eksistentiaalisen ja ei-eksistentiaalisen lauseen – välille todelliset tekstilauseet voivat sijoittua (1993b, 381). Käsittelen seuraavaksi lausetta, joka on formaalisten piirteidensä puolesta selvästi ei-eksistentiaalinen lause mutta jota ei kuitenkaan voi jättää vaille huomiota eksistentiaalisia lauseita tarkasteltaessa.

3 Kuitenkin esimerkiksi **merkityspiirteet naaraspuolinen-urospuolinen** esiintyvät kaikissa kielissä. (VA/55)

Esimerkin 3 lause täyttää Hakasen kolmesta eksistentiaalilauseen kriteeristä vain yhden, lauseessa on intransitiivinen verbi *esiintyä*. Lause voidaankin hyvin tulkita ei-eksistentiaaliseksi, mutta tämä tulkinta jättää koko lauseen semantiikan vaille mitään huomiota. Eksistentiaalilauseiden pohjana pidetään usein Jespersenin osin semantiikkaan pohjautuvaa määritelmää, jonka mukaan eksistentiaalilauseet ovat lauseita, joissa jonkin asian tai olion olemassaolo todetaan tai kiistetään (Jespersen 1924, 155). Huumo ja Perko jatkavat tätä ajatusta todetessaan, että morfosyntaktiset kriteerit ovat osin irrelevantteja lauseen olemassaoloa ilmaisevan merkityksen kannalta (Huumo–Perko 1993b, 381). He jatkavat, että eksistentiaalilauseen funktioita ovat predikaation esittäminen lauseessa olevan adverbiaalisen määrittämän tilan sisällöstä ja subjektin tarkoitteen eksistenssin ilmaiseminen (mt., 386).

Kun esimerkkiä 3 tarkastellaan tässä valossa, on adverbiaali *kaikissa kielissä* juuri se tila, jonka sisältöä subjekti *merkityspiirteet urospuolinen-naaraspuolinen* kuvaa. Lause ilmaisee siis nimenomaan subjektin eksistenssiä tässä tilassa. Huumo ja Perko

kirjoittavat niin ikään, että tämä eksistenssi ilmenee ainoastaan adverbiaalin määrittämässä tilassa eikä se ole siis absoluuttista (1993a, 195). Myös tämä huomio sopii tarkasteltavana olevaan lauseeseen. Tämän kaiken nojalla on luontevaa palata Inaban huomioon tekstilauseissa ilmenevistä erilaisista osatekijöistä, joiden tarkastelun perusteella nämä tekstilauseet sijoittuvat prototyyppisten lausetyypimääritelmien väliselle jatkumolle (Inaba 1996, 21). Kyseessä voidaan siis katsoa joko olevan eksistentiaalinen lause, jossa on ei-eksistentiaalisen lauseen piirteitä, tai ei-eksistentiaalinen lause, jossa on eksistentiaalisen lauseen piirteitä.

5. EKSISTENTIAALISTEN LAUSEIDEN SANAJÄRJESTYS TUTKIMUSAINEISTOSSA

Tässä luvussa käsittelemme vertailuaineiston eksistentiaalisia lauseita niiden sanajärjestyksen kannalta. Hakasen määrittämässä prototyyppisen eksistentiaalilauseen kriteereissä todetaan, että normaalipainotteisen eksistentiaalilauseen sanajärjestys on epäsuora eli verbi edeltää subjektia (Hakanen 1972, 43). Tämä on tässä luvussa tehtävän tarkastelun keskeinen lähtökohta, ja eksistentiaalisiksi on siis luokiteltu myös lauseita, joiden verbi saattaa kongruoida. Valtaosa tässä tutkielmassa eksistentiaalisiksi luokitelluista lauseista täyttää kuitenkin vähintään kaksi Hakasen kolmesta kriteeristä. Poikkeuksen muodostavat ne SV-sanajärjestyksiset lauseet, joissa on kongruoiva *olla*-verbi mutta jotka silti ovat laadultaan selvästi eksistentiaalisia. Näitä lauseita tarkastellaan lähemmin verbejä ja rajatapauksia käsittelevässä luvussa 7. Lauseet, jotka täyttävät vain yhden Hakasen kriteereistä ja joissa ei ole *olla*-verbiä mutta jotka voidaan silti tulkita semanttisesti eksistentiaalisiksi, käsitellään erikseen luvussa 7.2.

5.1. Esiintymät ja jakauma

Tutkimusaineiston 2575 virkeriviä jakautuvat yhteensä 4028 lauseeseen. Näistä 449 lausetta eli 11 % voidaan luokitella Hakasen kriteereihin nojautuen eksistentiaalisiksi. Virkeriveittäin tarkasteltaessa eksistentiaalisia lauseita on siis 17 %:ssa virkerivejä. Eksistentiaalisten lauseiden joukosta 407 lauseessa (10 % ; 90 %)¹⁴ verbi edeltää subjektia. 42 (1 % ; 10 %) tapauksessa subjekti edeltää verbiä. Edelleen, näistä tapauksista 16 lausetta (0,4 % ; 4 %) on ns. kvanttorilauseita (ks. esim. Vähämäki 1987, 185–186; ISK, 848), joissa subjektijäsenen on jo prototyyppisesti verbinetisessä asemassa. Eksistentiaalisten lauseiden jakaumaa sanajärjestyksen kannalta havainnollistaa asetelma 10.

¹⁴ Sulkumerkinnän ensimmäinen luku (10 %) kertoo prosenttiosuuden kaikista aineiston lauseista ja jälkimmäinen (90 %) prosenttiosuuden eksistentiaalisiksi luokiteltujen lauseiden joukosta. Sama merkintä on käytössä läpi koko tutkielman.

ASETELMA 10. Tutkimusaineiston eksistentiaalisten lauseiden jakauma sanajärjestyksen kannalta. Sulkeiden ensimmäinen luku kertoo prosenttiosuuden kaikista lauseista ja jälkimmäinen prosenttiosuuden eksistentiaalisiksi luokitelluista lauseista.

VS-sanajärjestys		407 (10 % ; 90 %)
SV-sanajärjestys		42 (1 % ; 10 %)
joista	alisteisia sivulauseita	4 (0,1 % ; 1 %)
	kvanttorilauseita	16 (0,4 % ; 3,9 %)
	ed. lauseiden viittaussuhteiden määrittämiä	2 (0,05 % ; 0,5 %)
	Kysymyssana motivoi sanajärjestyksen	2 (0,05 % ; 0,5 %)
	<i>on olemassa</i> -lauseita	6 (0,15 % ; 1,5 %)
	Sanajärjestykselle ei motivoijaa	12 (0,3 % ; 2,9 %)
Yhteensä		449 (11 % ; 100 %)

Aineiston SV-sanajärjestyksistä lauseista 4 on joko relatiivipronominilla tai alistuskonjunktiolla alkavia alisteisia sivulauseita (esim. 4), mikä selittää eksistentiaalilauseelle epäprototyypin sanajärjestyksen. Kahdessa lauseessa lauseen välitön konteksti motivoi SV-sanajärjestyksen (esim. 5), kahdessa tapauksessa motivoijana on lauseessa oleva kysymyssana (esim. 6).

- 4 Japanin 'kaku' voi kuitenkin tarkoittaa kirjaimien lisäksi myös erilaisia symboleita tai piirustuksia, *mitä ei taas ole englannin eikä suomen kielissä.* (LAS2-9/41¹⁵)
- 5 *Mitä enemmän merkityspürteitä sillä on,* sitä tarkkampi sanan merkitys on. (LAS2-3/48)
- 6 *Mutta millainen subjekti on lauseessa Minulla on sinut?* (LAS2-1/59)

Lisäksi aineistossa on 12 lausetta, joiden poikkeavalle sanajärjestykselle ei voida osoittaa mitään yksiselitteistä motivoijaa. Määrä ei ole tilastollisesti kovin suuri, mutta on huomattava, että tällaisia lauseita ei ole vertailuaineistossa ainoatakaan. Tarkastelen näitä lauseita seuraavaksi luvussa 5.2. *olla olemassa* -lauseet puolestaan ovat jotakin tältä väliltä. Tällaisia lauseita löytyy myös vertailuaineistosta 3 kappaletta, mutta ne alleviivaavat korostetusti ilmaistavan asian eksistenssiä. *olla olemassa* -lauseita käsittelen yhtenä tapausjoukkona alaluvussa 5.3.

¹⁵ Lausetunnisteen ensimmäinen osa kertoo, kuka informantti on kyseessä (vrt. liitteet 1–9) ja jälkimmäinen osa kertoo virkerivin sijainnin LAS2-korpuksessa kunkin informantin vuonna 2007 tallennetussa aineistossa. Käytän samaa merkintätapaa koko tutkielmassa. Esimerkkien kirjoitusasu on tarkalleen alkuperäisen kirjoitusasun mukainen.

5.2. Verbinetinen subjekti ilman ilmeistä motivoijaa

Tutkimusaineistossa on 12 eksistentiaalista lausetta, joissa subjekti edeltää verbiä ilman, että tälle prototyyppisestä eksistentiaalilauseesta poikkeavalle sanajärjestykselle on nähtävissä mitään ilmeistä motivoijaa. Lauseita ei ole tilastollisesti merkitsevästi, mutta koska vertailuaineistossa tällaisia ei ole ainoatakaan, voidaan katsoa, että ilmiö saattaa olla tyypillinen nimenomaan suomelle välikielenä. Tätä puoltaa myös se seikka, että tällaisia lauseita oli yhdeksästä informantista seitsemällä.

Mitään yksiselitteisiä tai tyhjentäviä vastauksia epäidiomaattiselle sanajärjestykselle ei luonnollisesti voida osoittaa. Lauseista voidaan sen sijaan tarkastella sellaisia elementtejä, joiden esiintyminen vaikuttaa aineiston perusteella lisäävän jonkin toisen ilmiön tai elementin esiintymisen todennäköisyyttä. Tämä vastaa Jantusen ajatusta ns. myötäesiintymistä, tässä tapauksessa kolligaatioista eli lauseen leksikaalis-kieliopillisista suhteista ja näiden suhteiden synnyttämästä valintapreferenssistä (Jantunen 2004; 15, 29). Se, että lauseiden sanajärjestys on kohdekielen kannalta epäidiomaattinen, voi siis olla osaltaan tällaisten myötäesiintymien ja kolligaatiosuhteiden vaikutusta. Jantunen toteaa tällaisten ko(n)tekstuaalisten epätyypillisyyksien olevan sellaisia välikielen piirteitä, jotka on mahdollista tavoittaa vain suurina aineistomassoja tarkastelemalla (Jantunen 2008, 83). Tämän tutkielman aineisto ei siihen riitä, mutta nämä huomiot saattavat silti avata uusia näkökulmia syntaktiseen suomi toisena kielenä -tutkimukseen.

Yksi mahdollinen kolligaatiosuhde niissä eksistentiaalisissa lauseissa, joissa subjekti edeltää predikaattia, on negaatio. Asetelma 11 kuvaa kielteisten lauseiden osuutta eksistentiaalisista lauseista niin tutkimusaineistossa kuin vertailuaineistossakin.

ASETELMA 11. Myönteisten ja kielteisten eksistentiaalisten lauseiden osuudet tutkimusaineistossa ja vertailuaineistossa lauseiden sanajärjestyksen mukaan jaoteltuna. Prosenttiluku kertoo osuuden saman sanajärjestyksen lauseista. Kvanttorilauseita ei ole laskettu mukaan.

	Affirmatiiviset VS-lauseet	Negatiiviset VS-lauseet	Affirmatiiviset SV-lauseet	Negatiiviset SV-lauseet
Tutkimusaineisto	269 kpl (87 %)	39 kpl (13 %)	16 kpl (62 %)	10 kpl (38%)
Vertailuaineisto	113 kpl (91 %)	11 kpl (9 %)	7 kpl (64 %)	4 kpl (36 %)

Kun kvanttorilauseita ei oteta lukuun, tutkimusaineiston kaikkiaan 26 SV-lauseesta kymmenen on kielteisiä, kun taas 308 VS-lauseesta kielteisiä on 39. Eksistentiaalisen lauseen kielteisyys on siis suhteellisesti todennäköisempää sellaisissa lauseissa, joissa subjekti edeltää verbiä. Sama tendenssi toistuu myös vertailuaineistossa: 124 VS-lauseesta kymmenen on kielteisiä, kun taas yhdestätoista SV-lauseesta (kvanttorilauseet on luettu pois) kielteisiä on neljä. Otanta ei riitä siihen, että huomiot olisivat tilastollisesti merkitseviä, mutta niistä välittyy silti selvä tendenssi: kielteisten eksistentiaalisten lauseiden sanajärjestys on useammin suora kuin myönteisten.

ISK ei mainitse sanajärjestystä käsitellessään kiellon ilmaisukeinoja (ISK, 1534–1535). Kieltoa ja sen vaikutusalaa ilmaistaan muodon kannalta pääverbin erityisellä taiputusmuodolla sekä objektin, eksistentiaalilauseen subjektin ja osman partitiivisijaisuudella. Näiden lisäksi kiellolla voi olla ns. saattoilmiöinä kieltohakuisia sananmuotoja ja sanoja. (Ks. mt., 1536.) Kieltolause voi kuitenkin usein olla luonteeltaan reaktiivinen, minkä vuoksi konteksti saattaa motivoida sanajärjestyksen muutoksen. Näin ollen negaatio ei itsessään motivoi epäprototyyppistä sanajärjestystä mutta niiden yhteisesiintyminen on odotuksenmukaista. (Mt., 1326.) Lauseen kielteisyys voidaan tulkita sanajärjestykseltään epäprototyyppisen eksistentiaalisen lauseen myötäesiintymäksi sekä tutkimusaineistossa että vertailuaineistossa. Sanajärjestykseltään prototyyppisten eksistentiaalisten lauseiden jakauma tutkimusaineistossa vastaa likimain Hakulisen, Karlssonin ja Vilkunan esittämää myönteisten ja kielteisten lauseiden jakaumaa suomen kielessä yleisesti. Kun tämän tutkielman aineiston sanajärjestykseltään prototyyppisistä eksistentiaalisista lauseista 87 % on myönteisiä, on Hakulisen, Karlssonin ja Vilkunan saama luku 91 %. (Hakulinen–Karlsson–Vilkuna 1980, 120.)

Kuten luvussa 2.2.3 todetaan, analogia on keskeinen osa kielen omaksumista (Itkonen, Esa 2005, 93), joten negaation ja epätyypillisen sanajärjestyksen yleinen yhteisesiintyminen saattaa synnyttää oppijan välikieleen kohdekielen vastaisen koodausominaisuuden. Päätelmä ei ole tilastollisesti pätevä, mutta se esittää yhden mahdollisuuden kohdekielen myötäesiintymien potentiaalisesta vaikutuksesta oppijan välikieleen.

Toinen potentiaalinen epäprototyyppisen sanajärjestyksen eksistentiaalisen lauseen myötäesiintymä on lauseen viittaussuhteet sitä ympäröivään kontekstiin.

Vertailuaineiston kymmenestä epäprototyypin SV-sanajärjestyksen eksistentiaalisesta lauseesta yhdeksässä laukaisevana tekijänä on joko lauseen alisteisuus tai sen muut viittaussuhteet välittömästi ympäröiviin lauseisiin. Tällaista kontekstia voitaneen siis pitää tyypillisenä esiintymisympäristönä suoran sanajärjestyksen eksistentiaalilauseille. Jonkin viittaavan elementin myötäesiintymä saattaa välikielessä toimia joissakin tilanteissa ns. suoran sanajärjestyksen laukaisevana tekijänä. Analogisen omaksumisen myötä inversio saattaa tapahtua myös silloin, kun sitä ei ole norminmukaisessa suomessa. Kiellon tavoin viittaussuhteet ovat tekijä, jolla ei itsessään pysty selittämään epäprototyypistä sanajärjestystä. Se on kuitenkin seikka, joka kannattaa huomioida lauseita tarkasteltaessa.

Kahdestatoista käsillä olevasta suoran sanajärjestyksen eksistentiaalisesta lauseesta viisi on kielteisiä. Ne ovat seuraavat:

- 7 *Näissä sanoissa **astevaihtelua** ei ole*, eli geminaattoja esiintyy, koska ne kuuluvat sanoihin (sanojen vartaloihin) sellaisenaan. (LAS2-5/139)
- 8 Suomeen on kehittynyt -is(i) konditionaali, **-is(i) konditionaalina** ei ollut sgr. kantakielessä. (LAS2-6/88)
- 9 linna: ei voi olla ikivanha sana, **nn-geminaattaa** ei ollut (LAS2-6/307)
- 10 Viime vuosisadalla eteläkarjalan murretta puhuttiin myös Valdain alueella, *mutta nykyään siellä karjalaisia kyliä ei ole*. (LAS2-7/150)
- 11 **Diftongia** kantakielessä ei ollut vaan oli syntynyt pitkistä vokaalista ē, ō ja myös esim. pohjoissaamassa pitkiä kantakielen vokaalia on jäänyt mutta suomessa on diftongutoineet {esimerkki} kieli~keel, nuori~noor. (LAS2-8/376)

Kuten aiemmin todettiin, ei kielteisyys yksinään riitä välttämättä selittämään odotuksenvastaista sanajärjestystä. Se voi kuitenkin olla yksi tekijä, joka on edistänyt näiden tekstilauseiden subjektin järjestymistä verbinetiseen asemaan.

Viittaussuhteita tarkasteltaessa voidaan huomata, että kahdestatoista käsiteltävästä lauseesta kahdessa on eksplisiittisesti aiempaan kontekstiin viittaava elementti. Edellä esitetyssä esimerkissä 7 se on pronomini *näissä* ja esimerkissä 10 pronomini *siellä*. Näiden lisäksi aineistossa on neljä muuta lausetta, joita edeltävä konteksti saattaa toimia eksplisiittisen viittaussuhteen kaltaisena motivoijana odotuksenvastaiselle sanajärjestykselle. Viittaussuhteet motivoivat epäprototyypistä sanajärjestystä myös kahdessa vertailuaineiston lauseessa (ks. asetelma 8, s. 38). Näissä tapauksissa viittaussuhde on kuitenkin hyvin selvä ja reaktiivisuuden kohde eli elementti, johon

viitataan, on eksistentiaalisen lauseen välittömässä läheisyydessä. Vertailuaineistosta oleva esimerkki 12 kuvastaa tätä mekanismia.

- 12 Luokiteltaessa sanoja sisältösanoihin ja muotosanoihin kiinnitetään huomiota sanan denotatiiviseen merkitykseen. (VA/1274)
Muotosanoilla sitä ei varsinaisesti ole, joten ne ovat niin sanottuja tyhjiä sanoja. (VA/1275)

Esimerkissä 12 eksistentiaalinen lause reagoi sitä edeltävään virkkeeseen, ja eksistentiaalisen lauseen subjekti *sitä* viittaa edellisen virkkeen lopussa olevaan *sanan denotatiiviseen merkitykseen* -adverbiaaliin. Tämän viittaussuhteen vuoksi sanajärjestyksessä on inversio. Inversion mahdollistavan mekanismin olemassaolo kohdekielellä saattaa laajeta välikielessä sellaisiin tilanteisiin, jotka kielenoppija käsittää esimerkiksi lausetyypin samankaltaisuuden ja oletetun viittaussuhteen vuoksi analogisiksi.

Lauseessa 8 mahdollinen motivoija voisi olla saman virkkeen edellinen lause. Lause päättyy samaan *-is(i) konditionaali* -sanaan, joka on kyseessä olevan lauseen alussa sen subjektina. Mikäli subjekti korvattaisiin pronomiinilla *sitä* tai *mitä*, olisi sanajärjestysratkaisu idiomaattinen.

- 13 Johtimia voi olla enemmän kuin yksi peräkkäin, samoin päätteitä - possessiivisuffiksit ovat kauempana vartaloa kuin sijapäätteet. (LAS2-2/203)
Kaksi johdinta on esim. verbissa määri-te-llä, sitten voi tulla vielä persoonan päätte: määrittelen. (LAS2-2/204)

Lauseen 13 subjektina on *kaksi johdinta*, joka jatkaa edellisessä virkkeessä alkanutta johtimia käsittelevää temaattista kokonaisuutta. Tämä seikka saattaa viittaavuuden lailla toimia odotuksenvastaisen sanajärjestyksen motivoijana. Elementit *Johtimia* ja *Kaksi johdinta* ovat kuitenkin niin etäällä toisistaan, että niiden yhteyden ymmärtäminen on vaikeaa ja ratkaisu tuntuu epäidiomaattiselta.

- 14 Verrattuna kantakieleen on soinnillisuus nykyisissä suomalais-ugrilaisissa kielissä lisääntynyt. (LAS2-4/128)
Muutamassa kielessä myös vähentynyt (mordva, saame) eli on lisääntynyt soinnittomia konsonantteja, *soinnillisuusoppositio* oli kantakielessä ja nykyisissä s-u kielissä on edelleen kaikissa, paitsi suomessa. (LAS2-4/129)

Virkkeessä 14 olevan eksistentiaalisen lauseen odotuksenvastainen sanajärjestys saattaa niin ikään saada motivaationsa saman virkkeen edellisestä lauseesta. Samaa sanaa ei tässä tapauksessa eksplisiittisesti mainita, mutta edellinen lause kuvaa niin ikään soinnillisuusoppositiota. Lause voisi periaatteessa olla myös intransitiivinen ns.

kopulalause, mutta sen merkitys 'jossakin on jotakin' liittyy sen ennemminkin toiseen Huumon ja Perkon kuvaamista eksistentiaalisuuden tasoista. Tähän tasoon kuuluvat sellaiset SV-järjestyksiset lauseet, jotka esittävät väitteen subjektin eksistenssistä ja joissa on *olla*-verbi (Huumo–Perko 1993b, 389–391.)

- 15 Kantakielen ensitavu vaikutti sanan 2. tavua, joka voi olla vain e,a tai ä. (LAS2-8/375)
Diftongia kantakielessä ei ollut vaan oli syntynyt pitkistä vokaalista ē, ō ja myös esim. pohjoissaamassa pitkiä kantakielen vokaalia on jäänyt mutta suomessa on diftongutoineet {esimerkki} kieli~keel, nuori~noor. (LAS2-8/376)

Lauseen 15 sanajärjestykselle voidaan niin ikään etsiä motivoijaa sen kontekstista, sillä myös sitä edeltävissä lauseissa käsitellään vokaaliyhtymiä. Viittaussuhde ei kuitenkaan ole selvä, eikä edeltävästä kontekstista voida osoittaa mitään yksittäistä sanaa, johon *diftongia* viittaisi. Samalla informantilla on lisäksi neljä muuta jossain määrin eksistentiaalista lausetta, joissa on motivoimaton SV-sanajärjestys, joten voidaan olettaa, että tämän informantin välikielessä eksistentiaalilauseen sanajärjestyksessä on enemmän variaatiota kuin idiomaattisessa suomessa.

- 16 Lopulta päätettiin kompromissi, että *jotkut itäiset piirteet on oltava piirteinä kirjakielessä*. (LAS2-8/142)
- 17 Omaperäinen sanasto tarkoittaa sitä, että *sanat ovat kieliryhmissä* ja vastineet löytyvät samasta kielikunnasta äänneasultaan, merkitykseltään ja leviikiltään. (LAS2-8/254)
- 18 **Baltilaislainat** ovatkin suomessa vaikka arkeologian mukaan suomen kielen esipuhujat eivät asuneet Baltiassa. (LAS2-8/264)
- 19 Kollektivisoinnin ajan jälkeen monta koloohosia muuttui solhooveiksi, siten työn jakautumisessa talonpojat saivat suoraan palkan valtiosta pikemmin kuin jaattuja nettopalkkoja. (LAS2-8/306)
Yksi tapahtuma oli Šimsjärnessä. (LAS2-8/307)

Informantin LAS2-8 välikielessä on runsaasti epäidiomaattista variaatiota. Esimerkkien 16–19 rakenne vastaa täysin jonkin olion sijaintia kuvaavaa *jokin on jossakin* -tyyppistä intransitiivilauseetta. Kun lauseita tarkastellaan Huumon ja Perkon tarjoamin keinoin, voidaan kuitenkin huomata, että lauseet ilmaisevat nimenomaan jonkin seikan olemassaoloa jossakin tilassa tai tilanteessa. Virkkeen 17 eksistentiaalinen lause on monitulkintainen, mutta kontekstissaan sen merkitykseksi voidaan abstrahoida suunnilleen 'eri kieliryhmissä on samoja sanoja'. Lauseet siis esittävät predikaation sen tilan sisällöstä, jota adverbiaali määrittää ja tilan sisältö on subjektin tarkoite (Huumo–Perko 1993b, 386). Virkkeen 19 kohdalla tämä ei tosin ole niin ilmeistä, ja lausetta voidaankin pitää myös nimenomaan tavallisena intransitiivilauseena. Lopullisesti tähän on mahdotonta ottaa kantaa kun tiedetään, että kyseinen informantti käyttää samankaltaista lauserakennetta niin eksistentiaalisesti kuin muutenkin. Esimerkit 20–22

kuvastavat informantin tapaa käyttää samaa rakennetta muistuttavia lauseita monissa eri semanttisissa tehtävissä.

- 20 Voidaan sanoa, että astevaihtelu syntyi silloin koska saamessakin on astevaihtelun ilmiöt. (LAS2-8/86)
Muuten samojedin kielissä on myös mutta *ei yhtä lailla ihan sama kuin suomessa ja saamessa*. (LAS2-8/87)
- 21 *Nykymuodot saamessa ovat: p1su -V*, jonka alkumerä on *jA teonnimi, *p2du -beahhte*, jossa on *pA-aines ja *p3du -ba*, jossa on myös *pA aines. (LAS2-8/171)
- 22 *Parillistavuisten verbien tunnus on heikossa asteessa ja paritontavuisten on vahvassa asteessa*. (LAS2-8/198)

Esimerkin 20 lause on hyvin elliptinen ja epäidiomaattinen, mutta sen merkitykseksi voisi abstrahoida predikatiivisen 'se ei ole samanlainen kuin suomessa ja saamessa'. Kun lauseesta kuitenkin tuntuu puuttuvan sekä subjekti että predikaatti, sen muotopiirteet lähenevät eksistentiaalista lausetta. Virke 21 täyttää kaikki predikatiivilauseen kriteerit, ja sitä on käytetty idiomaattisesti, mutta siinä on myös eksistentiaalilauseelle tyypillisiä piirteitä, kuten verbinetinen lokatiiviadverbiaali *saamessa* ja *olla*-verbi. Virke 22 on rakenteeltaan prototyyppinen intransitiivilause, jonka merkitys on 'jokin on jossakin'. Se on kuitenkin rakenteeltaan täsmälleen samanlainen kuin mahdollisesti eksistentiaalinen virke 19. Tämä voidaan katsoa osoittavan sitä, että informantin välikielessä eri lausetyyppien välinen raja poikkeaa kohdekielen rajasta ja että niiden välinen variaatio on kohdekielen normeja vapaampaa.

- 23 Joskus tavamerkki ja brändi ovat sama nimi ja tuotenimeen nimenosana sisältyy tavamerkki. (LAS2-1/117)
Brändi tai/ja tavamerkki ja tuotenimi luovat kokonaisuuden, jonka vaikutus yhteisöön kielellisessä ja kaupallisessa mielessä on huomattava. (LAS2-1/118)
Brändipolitiikka edistää uutta tuotetta tehokkaammin, *koska mainio tavaran mainostaminen on ainoastaan sen nimessä*. (LAS2-1/119)

Esimerkin 23 eksistentiaaliseksi luokittelemani ilmaisu on niin ikään mielenkiintoinen. Sen merkitystä on todella vaikea tulkita, mikä tekee lauseen eksistentiaalisuuden pohtimisen käytännössä mahdottomaksi. Lauseessa on rakenteellisesti kaikki prototyyppisen eksistentiaalilauseen elementit, mutta lauseen oletettava subjekti edeltää verbiä eikä eksistentiaalilauseelle prototyyppinen VS-sanajärjestyksään auttaisi lauseen merkityksen tulkinnassa. Toisaalta tuntuu luontevammalta ajatella merkityksen olevan muotoa 'nimessä on jokin tai jotakin' kuin 'jokin on nimessä'. Aineistolähtöinen tulkintamethodi ei kuitenkaan oikeuta tässä tilanteessa kumpaakaan tulkintaa

yksinomaiseksi. Näin ollen lauseen mahdollinen eksistentiaalisuus ja sen tason arvioiminen jäävät avoimiksi.

5.3. *olla olemassa* -lauseet

Tutkimusaineistossa on yhteensä 13 eksistentiaalista lausetta, joissa on ilmaus *olla olemassa*. Näistä lauseista 7:ssä on eksistentiaalilauseelle tyypillinen VS-sanajärjestys ja 6:ssa SV-sanajärjestys. Vertailuaineistossa puolestaan on 3 *olla olemassa* -lauseetta, joissa kaikissa on VS-sanajärjestys. Tutkimusaineiston 9:ää *olla olemassa* -lauseetta yhdistää se, että ne kuvaavat absoluuttista olemassaoloa eikä niissä ole muuta tila-adverbiaalia kuin *olemassa*. Ensikielisen suomenpuhujan intuition perusteella *olla olemassa* -lauseet tuntuvat korostavan erityisesti subjektin referentin absoluuttista olemassaoloa. Tämä ei kuitenkaan itsessään kerro mitään sanajärjestyksestä. *olla olemassa* -konstruktiota voidaan kuitenkin pitää tämän tutkielman aineiston valossa negaation ja viittaussuhteiden tapaan eksistentiaalisen lauseen epäprototyypin sanajärjestyksen myötäesiintymänä välikielenä käytetyssä suomessa.

Kaikki ne *olla olemassa* -lauseet, joiden verbi edeltää subjektia, ovat selvästi eksistentiaalisia niin rakenteeltaan kuin merkitykseltäänkin, eikä niiden tulkinnasta tai luokittelemisesta jää epäselvyyksiä. Esimerkki tällaisesta lauseesta on virkkeessä 24.

- 24 *On olemassa 3 karjalan murretta*: lyydi (sanasta *elrogu*{?} = l'ud'i venäjäksi tarkoittaa ihmiset) on murre, jota puhutaan juuri Tverin, Novgorin ja Valdain alueella. (LAS2-7/103)

Ne *olla olemassa* -lauseet (esimerkit 25–29), joissa subjekti on verbinetisessä asemassa, ovat mielenkiintoisia eksistentiaalisten lauseiden erikoistapauksia. En ole kursivoinut enkä lihavoinut lauseita, koska ne poikkeavat jo selvästi rakenteellisesti prototyypisistä eksistentiaalilauseista.

- 25 Voi olettaa että joku sana kuuluu uralilaiseen kieliryhmään, jos se on olemassa ainakin yhdessä samojedi-kielessä ja yhdessä suomalais-ugrilaisessa kielessä. (LAS2-1/23)
- 26 substantiivista on tullut postpositio, mutta muoto on kielessä olemassa substantiivina edelleen, vaikka erilaisessa merkityksessä (LAS2-2/185)
- 27 Nyt/nu-sanojen käyttö partikkelina on ollut olemassa pitkään ja ne esiintyvät vanhoissa, sekä suomen- että ruotsinkielisissä, Raamatunkäännöksissä. (LAS2-3/4)
- 28 Nykyään se on olemassa esimerkiksi myös saamessa. (LAS2-7/83)

29 Analogia on säännönmukainen koska vaikka II partisiippi tullut on tullut *tulnut-kantamuodosta, purrut ei tullut säännöstä *rn>rr (joka ei ole olemassa). (LAS2-8/414)

Merkitykseltään esimerkit 25–29 kuvaavat konstruktionsa mukaisesti hyvin konkreettisesti jonkin asian olemassaoloa. *olla olemassa* -lauseissa on kuitenkin kaikissa määräinen subjekti ja ne vaikuttavat olevan syntaktiselta luonteeltaan ja koodausominaisuuksiltaan lähempänä tavallisia intransitiivisia lauseita. Ne ovat vertailuaineiston perusteella ja ensikielisen suomenpuhujan intuition mukaan selvästi epäidiomaattisia ilmauksia. Konstruktioiden vähäinen määrä ei oikeuta pitkälle meneviin tulkintoihin, minkä lisäksi 13 *olla olemassa* -lauseesta 5 on saman informantin (LAS2-7) aineistossa. Toisaalta konstruktioita esiintyy yhdeksästä informantista kahdeksalla, eli kyseessä ei ole vain yksittäinen idiolekti. Joka tapauksessa variantin voidaan ajatella puoltavan ajatusta olemassa olemisen ilmaisemisen haasteellisuudesta edistyneilläkin suomenoppijoilla.

5.4. Pitkittäismuutokset tarkastelujakson aikana

Tämän tutkimuksen informanteista kellekään ei vaikuta olevan tai olleen tutkimusajankohtana mitään eksistentiaalisten lauseiden sanajärjestyksen kannalta kategorista ja kohdekieleen nähden epäidiomaattista rakennevarianttia. Taulukko 1 kuvaa informanttien LAS2-3, LAS2-5 ja LAS2-8 eksistentiaalisten lauseiden määrää tarkastelujaksojen aikana.

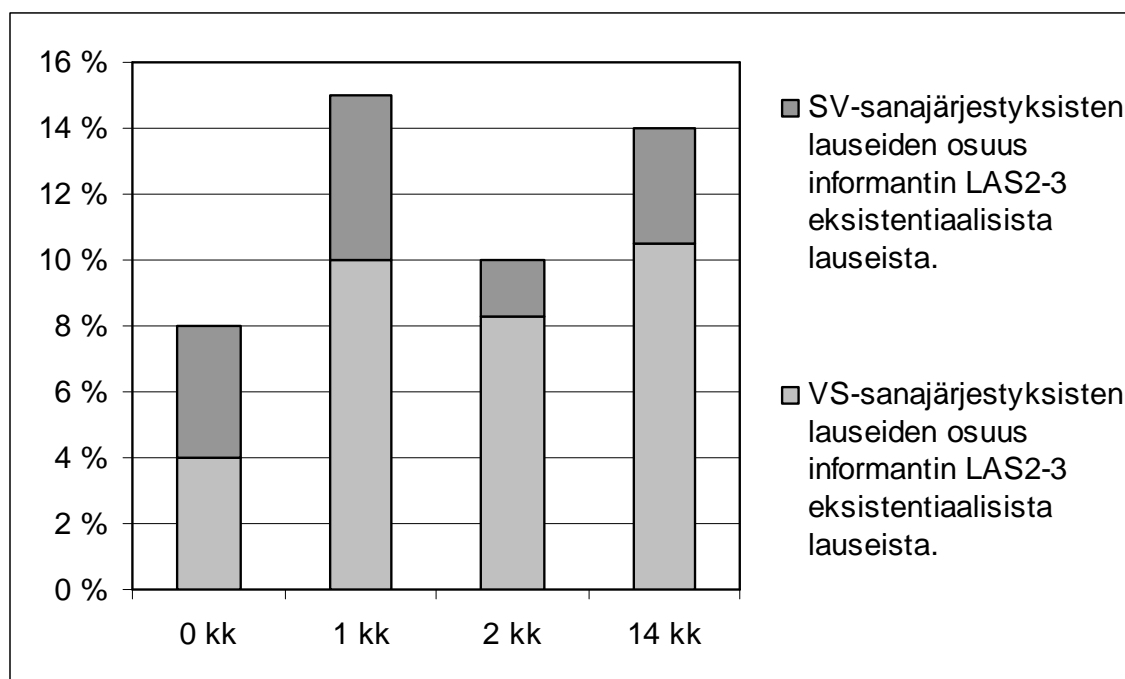
TAULUKKO 1. Eksistentiaalisiksi luokiteltujen lauseiden määrä informanttien LAS2-3, LAS2-5 ja LAS2-8 aineistoissa tarkastelujakson aikana. Sulkeissa oleva luku kertoo virkerivien kokonaismäärän kunakin ajankohtana.

Aika Inf.	0 kk	1 kk	2 kk	4 kk	6 kk	10 kk	14 kk	16 kk	18 kk	Yht.
LAS2-3	6 (77)	6 (41)	6 (58)	-	-	-	4 (29)	-	-	22 (205)
LAS2-5	2 (25)	-	6 (76)	13 (35)	27 (104)	-	-	7 (55)	11 (44)	66 (339)
LAS2-8	16 (82)	-	7 (44)	11 (117)	-	8 (58)	10 (45)	-	15 (78)	67 (424)

Suurin ja kategorisin, myös sanajärjestyksestä koskeva, poikkeusryhmä ovat ne lauseet, jotka ilmaisevat jonkinlaista eksistenssiä mutta joissa ei ole *olla*-verbiä ja joiden

subjekti edeltää verbiä. Nämä lauseet ovat kuitenkin jo niin epätyypillisiä eksistentialaisia lauseita, että niitä ei ole sisällytetty tähän lukuun, vaan ne käsitellään omana erityisryhmänään luvussa 7.

Kuvio 2 havainnollistaa informantin LAS2-3 eksistentialisten lauseiden suhteellista määrää ja jakaumaa sanajärjestyksen kannalta 14 kuukauden tarkastelujakson aikana.

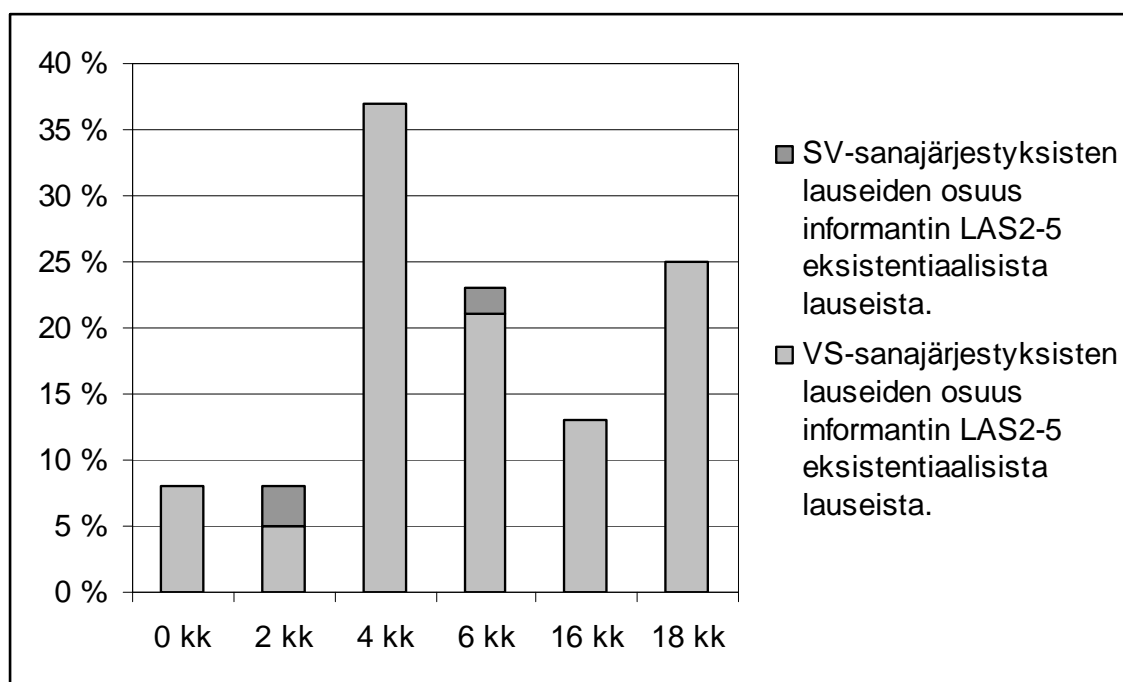
KUVIO 2. Eksistentialisten lauseiden osuus ja sanajärjestys subjektin ja verbin osalta informantin LAS2-3 aineistossa. Prosenttiluku kertoo eksistentialisten lauseiden osuuden saman informantin virkeriveistä kunakin tarkasteluajankohtana.

Informantilla LAS2-3 ei ole huomattavissa mitään radikaalia muutosta sen enempää eksistentialilauseiden esiintymisessä kuin niiden sanajärjestyksessäkään. Eksistentialisten lauseiden suhteellinen määrä tosin vaihtelee 8:n ja 15 prosentin välillä, mutta niiden määrä on niin vähäinen, että eroa ei ole syytä pitää merkityksellisenä. 205 virkerivissä on yhteensä 22 eksistentialista lausetta. 14 kuukauden mittaisen tarkastelujakson ensimmäisen tenttikokonaisuuden 77 virkerivissä on 6 eksistentialista lausetta, joista 3:ssa subjekti edeltää verbiä. Kaikissa kolmessa lauseessa epäprototyypinen sanajärjestys on motivoitu. Tarkastelujakson viimeisessä tenttikokonaisuudessa tilanne on jokseenkin samanlainen: 29 virkerivissä on neljä eksistentialista lausetta, joista yhdessä subjekti edeltää verbiä. Myös tässä tapauksessa

inversio on motivoitu. Ääripäiden välissä olevissa kahdessa tenttikokonaisuudessa tilanne ei poikkea ääripäistä radikaalisti.

Informantin LAS2-3 eksistentiaalisten lauseiden suhteellinen määrä (n. 11 %:ssa virkeriveistä on eksistentiaalinen lause) on lähes sama kuin vertailuaineistossa (n. 10 %:ssa virkeriveistä on eksistentiaalinen lause) eli hieman tutkimusaineiston (n. 17 %:ssa virkeriveistä on eksistentiaalinen lause) keskiarvoa matalampi. Informantin SV-sanajärjestyksisten lauseiden suhteellinen määrä (32 %:ssa eksistentiaalisista lauseista on SV-sanajärjestys) on selvästi vertailuaineistoa (13 %:ssa eksistentiaalisista lauseista on SV-sanajärjestys) ja tutkimusaineiston keskiarvoa (10 %:ssa eksistentiaalisista lauseista on SV-sanajärjestys) korkeampi. Lauseita on kuitenkin niin vähän, että tästä ei voi tehdä minkäänlaisia johtopäätöksiä.

Informantin LAS2-5 tarkastelujakso on 18 kuukautta. Kuvio 3 havainnollistaa eksistentiaalisten lauseiden esiintymistä ja niiden sanajärjestystä tarkastelujakson aikana.

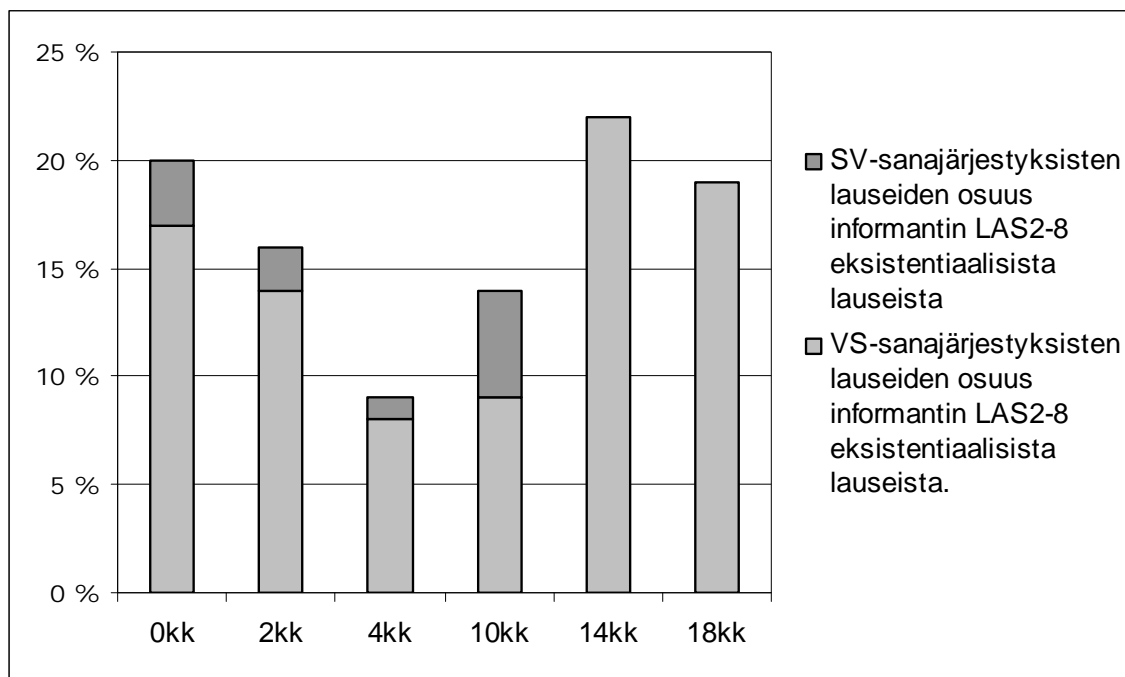
KUVIO 3. Eksistentiaalisten lauseiden osuus ja sanajärjestys subjektin ja verbin osalta informantin LAS2-5 aineistossa. Prosenttiluku kertoo eksistentiaalisten lauseiden osuuden saman informantin virkeriveistä kunakin tarkasteluajankohtana.

Informantin LAS2-5 aineiston 66 eksistentiaalista lausetta ovat lähes poikkeuksetta sanajärjestykseltään prototyyppejä VS-lauseita. Tendenssi pysyy samanlaisena koko tarkastelujakson ajan. Eksistentiaalisten lauseiden osuus kaikista lauseista kuitenkin kasvaa ajan kuluessa. Tarkastelujakson alussa ja kahden kuukauden kohdalla eksistentiaalisten lauseiden määrä (8 %:ssa virkeriveistä on eksistentiaalinen lause) on sekä vertailuaineiston että tutkimusaineiston keskiarvoja pienempi ja 99 virkerivissä on yhteensä 8 eksistentiaalista lausetta. Neljän kuukauden kohdalla eksistentiaalisia lauseita on 37 %:ssa virkerivejä eli 13 lausetta 35 virkerivissä. Määrän nopea nousu voisi viitata tekstin sisällölliseen poikkeuksellisuuteen, mutta aineistojakso ei tunnu poikkeavan oleellisesti sitä edeltävistä tai seuraavista jaksoista. Tämän jälkeen eksistentiaalisten lauseiden suhteellinen määrä laskee hieman. Tarkastelujakson lopussa eksistentiaalisia lauseita on 44 virkerivissä 11 kappaletta. Alun jälkeen tapahtuneesta noususta alkaen määrä on lähes kaksi kertaa niin suuri kuin vertailuaineistossa ja 8 prosenttiyksikköä tutkimusaineiston keskiarvoa korkeampi. Eksistentiaaliset lauseet ovat siis selvästi yliedustuneina informantin LAS2-5 aineistossa. Luvut eivät ole tilastollisesti merkitseviä, mutta niiden osoittama tendenssi on selvä.

Informantin LAS2-8 tarkastelujakso on niin ikään 18 kuukautta. Tarkastelujakson eksistentiaalisten lauseiden suhteellinen määrä ja jakauma sanajärjestyksen kannalta on osin yllättävä. Kaikkiaan 16 %:ssa virkeriveistä on eksistentiaalinen lause, mikä vastaa likimain tutkimusaineiston keskiarvoa (17 %:ssa virkeriveistä eksistentiaalinen lause) ja on siis 6 prosenttiyksikköä vertailuaineiston määrää korkeampi. Tarkastelujakson alussa eksistentiaalisia lauseita on 20 % virkeriveistä ja jakson lopussa 19 %. Ääripäiden välissä eksistentiaalisten lauseiden määrä kuitenkin laskee jopa alle 10 %:iin virkeriveistä. Tarkastelujakson alkuvaiheessa informantin eksistentiaalisissa lauseissa on sekä VS- että SV-sanajärjestyksiä, mutta lopussa eksistentiaalilauseelle prototyypin VS-sanajärjestys muuttuu yksinomaiseksi.

Tässä tutkielmassa todetaan monissa kohdin, että informantin LAS2-8 eksistentiaalisiksi luokiteltavat lauseet poikkeavat etenkin tarkastelujakson alkuvaiheessa monilta osin kohdekielen eksistentiaalisista lauseista. Sekä lauseiden väliaikainen väheneminen että VS-sanajärjestyksen muuttuminen yksinomaiseksi saattavat kuvastaa informantin välikielen muutosta. Informantti on käsittänyt VS-sanajärjestyksen eksistentiaalilauseelle prototyypiksi ja saattaa pyrkiä välttämään virheitä. Voidaan olettaa, että kyse on eksistentiaalilauseen ja sitä määrittävien funktioiden

uudelleenjärjestymisestä oppijan välikielessä (vrt. Ellis 1985, 95–96). Kuvio 4 kuvaa eksistentiaalistien lauseiden esiintymistä ja niiden sanajärjestystä informantin LAS2-8 aineistossa tarkastelujakson aikana.

KUVIO 4. Eksistentiaalistien lauseiden osuus ja sanajärjestys subjektin ja verbin osalta informantin LAS2-8 aineistossa. Prosenttiluku kertoo eksistentiaalistien lauseiden osuuden saman informantin virkeriveistä kunakin tarkasteluajankohtana.

6. EKSISTENTIAALISTEN LAUSEIDEN SUBJEKTIT TUTKIMUSAINEISTOSSA

Tässä luvussa käsitellään tutkimusaineiston eksistentiaalisia lauseita niiden subjektien kannalta. Eksistentiaalisten lauseiden subjektijäsenen sijamerkintä on ollut keskeisin lähtökohta koko eksistentiaalilauseetta käsittelevässä fennistisessä tutkimuksessa (ks. esim. Airila 1924, 17–18), ja esimerkiksi Ikolan eksistentiaalilauseetta käsittelevien kirjoitusten tarkoituksena on nimenomaan partitiivisijaisen subjektin esiintymisehtojen määrittelyminen (Ikola 1954, 226). Hakasen kriteerien mukaan eksistentiaalilauseessa ei ole kongruoivaa subjektia ja nominisubjektin sijana on kielteisissä lauseissa aina partitiivi ja myönteisissä lauseissa semanttisten tekijöiden mukaan joko nominatiivi¹⁶ tai partitiivi (1972, 42–43). Eksistentiaalisiksi määriteltyjen lauseiden kriteerit ovat samat kuin edellisessä, sanajärjestystä käsittelevässä luvussa. Lauseiden mahdollisen elliptisyyden vuoksi eksistentiaalisten lauseiden kokonaismäärä poikkeaa edellisestä luvusta 6 lauseella. Määrä on kuitenkin niin pieni, että se ei vaikuta lukujen vertailtavuuteen. Yleisestä syntaktisesta käsityksestä poiketen sellaiset eksistentiaaliset lauseet, joiden subjektijäsenenä on jokin muu numeraali kuin yksi (1), on laskettu osaksi monikollisten subjektien joukkoa. Tämä ratkaisu on tehty sen vuoksi, että vastaavissa intransitiivisissa lauseissa numeraalisubjekti saattaa laukaista verbin kongruenssin norminmukaisessa suomessa. Näin ollen sen koodausominaisuudet saattavat vastata monikollista subjektijäsentä. Numeraalisubjektit erotetaan kuitenkin omaksi ryhmäkseen ja niitä myös käsitellään erikseen alaluvussa 6.3.3.

6.1. Esiintymät ja jakauma

Tutkimusaineiston 2575 virkerivin ja 4028 lauseen joukosta subjektijäsenen tarkastelemista mahdollistavia eksistentiaalisia lauseita on yhteensä 443 kappaletta. Näistä lauseista 148:ssä (3 % ; 33 %)¹⁷ on partitiivimuotoinen subjekti ja 294:ssä (7 % ; 66 %) nominatiivimuotoinen subjekti. Lisäksi aineistossa on yksi lause, jonka selvä subjektijäsen on essiivimuotoinen. Asetelma 12 kuvaa jakaumia tarkemmin.

¹⁶ Hakasella nominatiivi-akkusatiivi, ks. alaviite 9, s. 16.

¹⁷ Sulkumerkinnän ensimmäinen luku (3 %) kertoo prosentiosuuden kaikista aineiston lauseista ja jälkimmäinen (33 %) prosentiosuuden eksistentiaalisiksi luokiteltujen lauseiden joukosta. Sama merkintä on käytössä läpi koko tutkielman.

ASETELMA 12. Tutkimusaineiston eksistentiaalisten lauseiden jakauma subjektijäsenen sijan ja luvun kannalta. Sulkeiden ensimmäinen luku kertoo prosenttiosuuden kaikista lauseista ja jälkimmäinen prosenttiosuuden eksistentiaalisiksi luokitelluista lauseista.

Partitiivisubjektilliset		148 (3 % ; 33 %)
joista	yksikössä (affirmatiivinen lause)	7 (0,2 % ; 1,5 %)
	yksikössä (negatiivinen lause)	31 (0,8 % ; 7,0 %)
	monikossa (affirmatiivinen lause)	94 (2,3 % ; 21,2 %)
	monikossa (negatiivinen lause)	16 (0,4 % ; 3,6 %)
	numeraalisubjektillisia	2 (0,05 % ; 0,5 %)
	kvanttorilauseita	6 (0,15 % ; 1,4 %)
Nominatiivisubjektilliset		294 (7 % ; 66 %)
joista	yksikössä (affirmatiivinen lause)	202 (5,0 % ; 45,6 %)
	yksikössä (negatiivinen lause)	5 (0,12 % ; 1,1 %)
	monikossa (affirmatiivinen lause)	85 (2,1 % ; 19,2 %)
	monikossa (negatiivinen lause)	2 (0,05 % ; 0,5 %)
	numeraalisubjektillisia	27 (0,7 % ; 6,1 %)
	kvanttorilauseita	5 (0,12 % ; 1,1 %)
Subjektina muu sija		1 (0,02 % ; 0,2 %)
Yhteensä		443 (11 % kaikista)

Kun tutkimusaineiston lukuja verrataan vertailuaineistosta saataviin lukuihin (ks. asetelma 9, s. 39), voidaan huomata, että eksistentiaalisten lauseiden subjektijäsenten jakaumat sijan ja luvun kannalta ovat kohtalaisen lähellä toisiaan. Tutkimusaineistossa nominatiivisijaisia subjekteja on hieman vertailuaineistoa enemmän ja partitiivisijaisia vastaavasti vähemmän. Ero – 8 prosenttiyksikköä – ei kuitenkaan ole suuri, ja tämän tutkielman aineistomäärät eivät oikeuta tekemään pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Asetelma 12 kuvastaa muutamia seikkoja, joita on syytä tarkastella lähemmin. Hakasen määritelmän mukaan kielteisissä eksistentiaalilauseissa on aina partitiivisijainen subjekti (1972, 43), mutta tutkimusaineistossa on yhteensä seitsemän sellaista eksistentiaalilauseita, joissa kielteisen eksistentiaalisen lauseen subjekti on nominatiivimuotoinen. Toinen huomiota herättävä seikka on nominatiivisubjektillisten kvanttorilauseiden ryhmä, sillä kvanttorilauseen subjektijäsenen sijana pidetään yleisesti yksinomaan partitiivia (ks. esim. Vähämäki 1987, 185–186; ISK, 848). Näitä seikkoja tarkastellaan omissa alaluvuissaan, minkä lisäksi kvanttorilauseet on huomioitu myös muissa asiaankuuluvissa kohdissa.

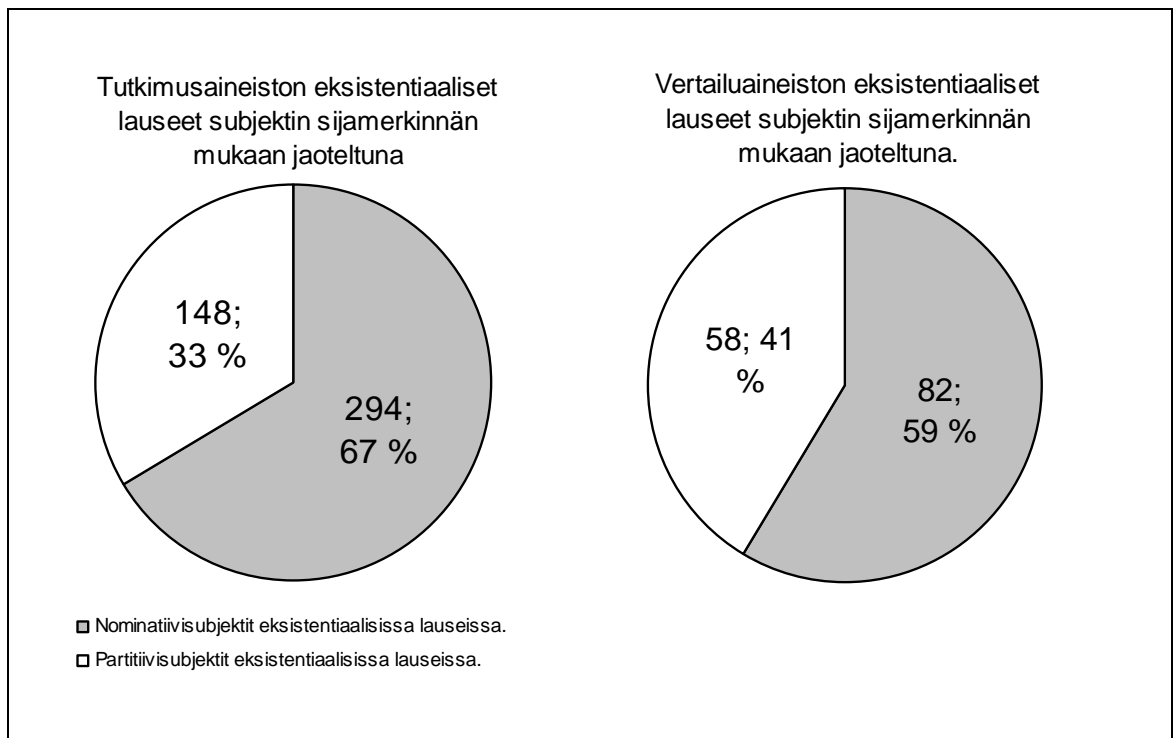
6.2. Subjektin sija

Eksistentiaalilauseen subjektijäsenestä ja sen sijasta on runsaasti erilaisia näkemyksiä. Varmaa on, että kyseessä on hyvin epätyypillinen subjekti, sillä subjektihan on prototyyppisesti nominatiivisijainen, lauseenalkuinen ja kongruenssia aiheuttava ja lisäksi elollinen tai agenttiivisuuteen taipuvainen (ks. esim. Hakulinen 1983, 243). Helasvuo huomauttaakin, että ainoa tekijä, joka puoltaa eksistentiaalisten lauseiden subjektijäsenen tulkintaa lauseen subjektiksi, on subjektijäsenen mahdollinen nominatiivisijaisuus (Helasvuo 1996, 349). Eksistentiaalisten lauseiden subjektijäsenten sijamerkintä on joka tapauksessa hyvin keskeinen seikka eksistentiaalilauseen konstruktiolle ja sen poikkeuksellisuus tekee siitä mielenkiintoisen tarkasteltavan myös suomessa toisena kielenä.

6.2.1. Odotuksenmukainen sija

Kuten aiemmin mainittiin, eksistentiaalisen lauseen subjektijäsen voi olla nominatiivissa silloin, kun lause on myönteinen ja sanan referentin määräisyys, kokonaisuus tai lauseen muut semanttiset tekijät sitä edellyttävät (Ikola 1954, 224–225; Hakanen 1972, 42–43).

Tutkimusaineiston 443 eksistentiaalisesta lauseesta 396:ssa (10 % ; 89 %) lauseen subjektijäsen on kohdekielen kannalta odotuksenmukaisessa sijassa. Näistä lauseista 138:n (3 % ; 31 %) subjektijäsen on partitiivissa ja 258:n (6 % ; 58 %) nominatiivissa. Tutkimus- ja vertailuaineiston kaikkien eksistentiaalisten lauseiden sijajakaumat näkyvät kuvioista 5. Lukuihin sisältyvät siis niin subjektin sijamerkinnältä idiomaattiset kuin epäidiomaattisetkin eksistentiaaliset lauseet.

KUVIO 5. Eksistentiaalisten lauseiden jakauma sijamerkinnän osalta tutkimus- ja vertailuaineistossa. Kuvion harmaa osa kertoo nominatiivisubjektien ja valkoinen osa partitiivisubjektien määrän. Luvut kertovat lauseiden kokonaismäärän ja osuuden kaikista eksistentiaalisista lauseista.

Subjektin partitiivisijalle voi olla useita sen laukaisevia tekijöitä. Tyypillisiä ovat esimerkiksi lauseen kielteisyys (30), pyrkimys ilmaista subjektin epämääräisyyttä (31) tai subjektin intentio osoittaa referentin olevan osa jostakin kokonaisuudesta (32). (Ks. myös ed. s. 16.)

30 Jos pitää muistaa liian ison määrän vierasperäisiä tarmeja, ei jää aikaa tai *ei ole enää motivaatiota pohtia kielen rakennetta syvempää*. (LAS2-4/98)

31 *Mordvalaiskielissä on lainoja mm. balttilaisista, turkkilaisista ja slaavilaisista kielistä*. (LAS2-1/35)

32 *Lainasanojen joukossa löytyy myös verbejä*: tuumia (LAS2-7/410)

On huomautettava, että erityisesti kysymykset subjektin epämääräisyydestä ja sen osa-kokonaisuus-merkitysten erottamisesta limittyvät helposti toisiinsa. Esimerkiksi virkkeen 32 eksistentiaalisen lauseen subjekti *verbejä* voi ilmaista kumpaakin asiaa. Yhtä kaikki, kun tarkastellaan lauseen merkitystä 'joukossa on runsaasti jotakin', voidaan todeta, että lause ilmaisee implisiittisesti käytössä olevan sen jonkin lisäksi myös jotakin muuta. Tämän huomion valossa edellä kuvattu osa-kokonaisuus-tulkinta tuntuu relevantilta.

Tutkimusaineiston tuloksia tarkastellessa tuntuu yllättävältä, että myönteisiä lauseita, joissa subjektijäsen on yksikön partitiivissa, on niin vähän (7 lausetta). Tämän voisi helposti ajatella johtuvan subjektin epäprototyypisyydestä ja sijaan vaikuttavien semanttisten tekijöiden monisyisestä kimpusta, mitkä synnyttäisivät oppijoiden välikielissä välttämistä (ks. esim. Siitonen 1999, 34). Kun esiintymien määrää verrataan vertailuaineistoon (3 myönteistä lausetta, joissa subjekti on yksikön partitiivissa), voidaan kuitenkin todeta, että muodon esiintyminen on tilastollisesti hyvin epätodennäköistä myös ensikielenään suomea puhuvien tenttivastauksissa. Esimerkissä 33 on yksiköllinen partitiivisijainen subjekti:

³³ Suomesta voi sanoa, että se on agglutinoiva kieli, *mutta virossa esiintyy paljon enemmän flektiivisuutta*, suomi on siis tässä kohdassa arkaisempi. (LAS2-2/11)

Subjektijäsenen nominatiivisuus on niin tutkimusaineiston kuin vertailuaineistonkin valossa partitiivisuutta todennäköisempää. Tutkimusaineistossa subjektin nominatiivisijaisuus on suhteellisesti vertailuaineistoa yleisempää, mutta 8 prosenttiyksikön ero ei loppujen lopuksi ole kovinkaan suuri. Tuntuu kuitenkin odotuksenmukaiselta, että subjektijäsenelle tyypillinen nominatiivimuoto on tutkimusaineistossa vertailuaineistoa yleisempi tai että sen esiintyminen ei ainakaan ole harvinaisempaa. Tätä tendenssiä havainnollistaa myös kuvio 5.

Kuten aiemmin todettiin, kielteisissä eksistentiaalisissa lauseissa esiintyvät nominatiivimuotoiset subjektit ovat erittäin harvoja poikkeustapauksia lukuun ottamatta aina epäidiomaattisia. Tämän tutkielman aineistossa tällaisia lauseita on 7 kappaletta. Mikäli näitä lauseita ei oteta huomioon, on tutkimusaineiston nominatiivisubjektillisten eksistentiaalisten lauseiden frekvenssi samankaltainen kuin vertailuaineistonkin: yksikössä olevien myönteisten lauseiden suhteellinen määrä aineistoissa on täsmälleen sama, ja monikollisten myönteisten lauseiden frekvenssi tutkimusaineistossa on 6 prosenttiyksikköä vertailuaineistoa korkeampi. (Ks. asetelma 9, s. 39 ja asetelma 12, s. 57.)

6.2.2. Odotuksenvastainen partitiivisubjekti

Tutkimusaineiston 443 eksistentiaalisesta lauseesta 47:ssä (1,2 % ; 11 %) lauseen subjektijäsen on sijamerkinnettään odotuksenvastainen. Näistä tapauksista 10 lauseessa

on partitiivimuotoinen subjekti, eli tutkimusaineiston partitiivisubjektillisista eksistentiaalisista lauseista 7 prosenttia subjektin sijamerkinnessä on jotakin epäidiomaattista. Kun tätä lukua verrataan luvussa 6.2.3 käsiteltävien odotuksenvastaisesti nominatiivisubjektillisten lauseiden määrään (12 % kaikista nominatiivisubjektillisista eksistentiaalisista lauseista), voidaan huomata, että erotus vastaa tutkimus- ja vertailuaineiston eroa partitiivi- ja nominatiivisubjektien kokonaisesiintymien suhteellisessa määrässä.

Kun niitä kymmentä eksistentiaalista lausetta, joissa on epäidiomaattiselta vaikuttava partitiivisubjekti, tarkastellaan ensin yhtenä ryhmänä, voidaan huomata, että 7 tapauksessa 10:stä subjektijäsenellä on jokin määräite. Tämä ei luonnollisesti itsessään kerro mitään, mutta määräite saattaa toimia myötäesiintymänä epäidiomaattiselle sijavalinnalle. Määritteitä tarkasteltaessa olen tulkinnut subjektilausekkeen edussanan sijan subjektin sijaksi. Esimerkin 34 eksistentiaalisessa lauseessa subjekti on epäidiomaattinen nimenomaan määritteen *mikään* vuoksi, sillä lauseen subjektilausekkeen edussana *kielisukulaisuutta* on itse asiassa kielteiselle lauseelle idiomaattisessa partitiivissa:

34 Saamelaiset tulivat suomalais-ugrialaisten kansojen alkukodin alueelle muualta ja heillä ei ole *mikään kielisukulaisuutta* suomalais-ugrialaisten kansojen kanssa. (LAS2-1/49)

Kyseessä saattaa olla lipsahdus, sillä tenttivastaus on tekstilajina hyvin viimeistelemätön (lipsahduksen ja kielitaidon erosta ks. Dufva 1992, 42). Kirjoittaja on myös saattanut käsittää sanan *mikään* taipumattomaksi. Sijavalintaan vaikuttavista semanttisista tekijöistä mahdollinen nominatiivisijan motivoija voisi olla pyrkimys korostaa subjektin referentin yhtenäisyyttä: 'saamelaisten ja suomalais-ugrialaisten kansojen kielihistoria on kokonaan eri'. Näin pitkälle menevään tulkintaan aineisto ei kuitenkaan oikeuta.

Muiden määritteen sisältävien lauseiden kohdalla määritteen rooli ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, ja niissä on myös muita mahdollisia partitiivisen subjektijäsenen motivoijia. Selvin yksittäinen tekijä on subjektin määritteen tarkkarajaisuus, mikä vaikuttaa olevan syynä ainakin viiden lauseen (esimerkit 35–39) subjektin sijamerkinnessä epäidiomaattisuuteen.

35 Tärkeä oli myös se, että *F.R. Kreuzwaldilla oli virolaisia juuria*, hän oli virolaisesta perheestä ja vaikkapa sivistystä oli mahdollista saada vain saksan kielellä ja hän ei ollut ammatiltaan kirjailija, hän oli yksi ensimmäisistä virolaisista, joka kirjoitti oman kansan kirjallisuutta. (LAS2-2/74)

- 36 *Suomessa yksinäisklusille heikkoaseisina variantteina on alun perin ollut spirantteja.* (LAS2-6/19)
- 37 Sanat voivat lainautua sukukieliin eri kielistä, vaikka ensi silmäyksellä äänneasun perusteella tuntuu siltä, *että sanan vastineilla on samaa alkuperää.* (LAS2-7/342)
- 38 etymologisesti suomen raamattu-sanana ja viron 'ramatu'-sanana välissä saattaa olla jonkinlainen yhteys, viron leksikossa on monta sanaa, jotka voivat olla hämmentäviä suomalaisille koska ne sanat näyttävät niin samoilta *vaan niillä on eri merkityksiä.* (LAS2-8/348)
- 39 *Vokaalilla i,e,u,o oli pitkiä vastinetta.* (LAS2-8/371)

Esimerkin 35 subjektin *virolaisia juuria* partitiivisijaisuuden taustalla voisi ajatella olevan ajatuksen referentin epäselvistä tai moniulotteisista rajoista – juuret eivät välttämättä ole yksinomaan virolaiset. Ratkaisu vaikuttaa kuitenkin epäidiomaattiselta – kenties siitä syystä, että seuraavassa lauseessa juurten todetaan olevan yksinomaan virolaiset.

Esimerkkien 36–39 eksistentiaalisten lauseiden subjektien sijamerkinne epäidiomaattisuuden syy vaikuttaa selvältä. Kaikissa näissä lauseissa subjektin merkityskenttä on tarkkaan määritelty kokonaisuus, minkä takia rajaamattomuutta indikoiva partitiivisija on norminvastainen. Monitulkintaisiin näistä lienee esimerkissä 38 oleva *eri merkityksiä*, onhan lauseessa kuitenkin puheena useat eri sanat. Nominatiivisuus kuitenkin viittaisi siihen, että kullakin kyseessä olevalla sanalla on lähtökohtaisesti yksi merkitys. Virkkeessä 36 vaikuttaa olevan ainakin osittain kyse myös lausetyyppien sekoittumisesta, sillä ei-eksistentiaalinen intransitiivilause *variantteina ovat alun perin olleet spirantit* tuntuisi tässä kontekstissa odotuksenmukaisemmalta. Mahdollinen lausetyypin sekoittumisen motivoija saattaakin olla eksistentiaalilauseelle tyypillinen sanajärjestys, jossa verbi edeltää subjektia.

- 40 Tavallisesti yritysnimet eivät synny tyhjästä, *vaan niillä on nimeämisperusteita.* (LAS2-1/128)

Virkkeessä 40 olevan eksistentiaalisen lauseen subjektin sija ei ole yksiselitteisesti epäidiomaattinen. Lause voisi hyvin kuvata yritysnimillä olevan kaikenlaisia nimeämisperusteita. Kun kontekstin seuraavassa virkkeessä kuitenkin eksplikoidaan nämä kaikki mahdolliset nimeämisperusteet luokitteluineen, olisi epämääräisyyttä tai rajaamattomuutta korostava subjekti epäidiomaattinen. Yksi mahdollinen tulkinta sijamerkinneille on myös lipsahdus, jonka seurauksena lauseesta on unohtunut subjektinmääräite (ks. esim. Dufva 1992, 207). Pelkkä määrätteen *useita* tai *monia* lisääminen muuttaisi lauseen idiomaattiseksi. Tähän ei kuitenkaan voi aineistolähtöisessä tarkastelussa ottaa kantaa.

Kolmessa partitiivisubjektillisessä eksistentiaalisessa lauseessa (41–43) sijamerkin­nän epäidiomaattisuus saattaa liittyä laajempaan lausetyyppien sekoittumiseen ja lauseen osien roolien analysoimattomuuteen:

41 *Saamelaisilla on **kielisukulaisuutta** suomalais-ugri­laisten kansojen kanssa.* (LAS2-1/51)

42 *Suomalaisella tieteellisellä tyylillä on **saksalaista perua**.* (LAS2-3/174)

43 *Objektiivisessa transitiivisessä lauseessa esiintyy **rajaamatonta toimintaa**.* (LAS2-6/347)

Kaikissa kolmessa tapauksessa kyseessä on rakenteellisesti prototyyppinen eksistentiaalilause. Niiden semanttinen sisältö on kuitenkin poikkeuksellinen eksistentiaalisille lauseille. Etenkin esimerkkien 41 ja 42 eksistentiaalisten lauseiden on vaikea ymmärtää kuvaavan subjektin referentin absoluuttista tai suhteellista olemassaoloa lokatiivisen adverbiaal­in määrittämässä tilassa (vrt. Huumo–Perko 1993a, 194). Eksistentiaalisen lauseen subjekti on luonteeltaan hyvin samankaltainen kuin predikatiivilauseen predikatiivijäsen (ks. esim. Hämäläinen 1994, 25), mikä voisi yhdessä *olla*-verbin esiintymisen kanssa synnyttää helposti näiden lausetyyppien sekoittumista¹⁸.

Virkkeen 43 eksistentiaalinen lause ei ole merkitykseltään yhtä epäprototyyppinen eksistentiaalilause. 'rajaamattoman toiminnan olemassaolo transitiivisessä lauseessa' tuntuu kuitenkin semanttisesti kummalliselta. Tässä tapauksessa subjektijäsen tuntuukin olevan luonteeltaan hyvin objektimainen. Eksistentiaalilauseen subjektijäsenen mahdollista objektimaisuutta tukevat myös Hakasen tekemä huomio siitä, että lokatiivinen passiivilause on rakenteeltaan täsmälleen eksistentiaalilauseen kaltainen (Hakanen 1972, 44), ja Helasvuon maininta siitä, että eksistentiaalisten lauseiden diskurssiominaisuuksissa on paljon transitiivisille lauseille tyypillisiä piirteitä (Helasvuon 1996, 350).

6.2.3. Odotuksenvastainen nominatiivisubjekti

Tutkimusaineiston 443 eksistentiaalisesta lauseesta 47:ssä (1,2 % ; 11 %) lauseen subjektijäsen on sijamerkin­nältään odotuksenvastainen. Näistä lauseista 36:ssa on

¹⁸ Hämäläinen toteaa, että suomenoppijoiden kielessä predikatiivin sijaa määrittävät usein samat tekijät kuin eksistentiaalilauseen subjektin sijaa. Hämäläinen antaa ilmiöstä mm. seuraavanlaiset esimerkkilauseet: *Mieheni ei ole suomalaista. Ilmapii­ri on kodikasta.* (Hämäläinen 1994, 25.)

nominatiivimuotoinen subjekti ja yhdessä tapauksessa lauseen selvä subjektijäsen on essiivissä. Toisin sanoen nominatiivisubjektillisista eksistentiaalisista lauseista 12 prosentissa on odotuksenvastainen sijamerkintä. Kun tätä lukua verrataan luvussa 6.2.2 käsiteltävien odotuksenvastaisesti partitiivisubjektillisten lauseiden määrään (7 % kaikista partitiivisubjektillisista eksistentiaalisista lauseista), voidaan huomata, että erotus vastaa tutkimus- ja vertailuaineiston eroa partitiivi- ja nominatiivisubjektien kokonaisesiintymien suhteellisessa määrässä (vrt. esim. kuvio 5).

Odotuksenvastaisesti nominatiivisijoista selvimmin epäidiomaattisia ovat tapaukset (44–50), joissa lause on merkitykseltään kielteinen.

- 44 *samalla myös sg-partitiivilla ei ole pääte* (LAS2-2/15)
- 45 Enn Vetemaa on tunnettu kuten pienoispoosan kirjailija, *hänen teoksistaan ei puutu huumori ja omalaatuisuus*. (LAS2-2/84)
- 46 *Niissä ei ole asteillisuus*: jos ihminen on mies tiedetään, että ei ole nainen ja toisinpäin´ (LAS2-3/37)
- 47 *Samassa lauseessa ei esiinny 2 rajoitusta* ja sen vuoksi OSMA suosii partitiivimuotoista objektia: (LAS2-7/260)
- 48 Ne ovat sidonnaisia koska *ne eivät voi olla olemassa ilman kantasanaa*. (LAS2-8/243)
- 49 Poikeus edellisestä on se *että ei voi olla prefiksi vaikka se ei ole sidonnainen morfeemi*. (LAS2-8/245)
- 50 Analogia on säännönmukainen koska vaikka II partisiippi tullut on tullut *tulnut-kantamuodosta, purrut ei tullut säännöstä *rn>rr (*joka ei ole olemassa*). (LAS2-8/414)

Niin Ikola (1954, 226) kuin Hakanenkin (1972, 42–43) toteavat ykskantaan eksistentiaalisten lauseiden subjektien olevan kielteisissä lauseissa poikkeuksetta partitiivissa. Idiomaattisen ja epäidiomaattisen välinen tulkinnanvaraisuus on siis tässä tapauksessa kohtalaisen vähäistä ja rajanveto helppoa. Epäselvin tapaus on virkkeessä 47, jonka subjektijäsenenä on numerolla kirjoitettu numeraali. Tällaisessa tapauksessa on nimittäin mahdollista, että informantti on olettanut numeromerkinnän kattavan kaikki sijat etenkin, kun numeraalisubjektin määrite (tässä tapauksessa *rajoitusta*) vielä on suomen kielessä partitiivisijainen myös nominatiivisijaisen subjektin yhteydessä (ks. esim. ISK, 752).

Esimerkin 49 (seuraavassa 51) eksistentiaalinen lause olisi mahdollista tulkita myös predikatiivilauseeksi, josta puuttuu subjekti. Tapauksen tulkinta riippuu lauseen tavoittelemasta merkityksestä. Lauseen kontekstikaan ei kuitenkaan valaise merkitystä:

- 51 prefiksi - sidonnainen morfeemi joka liittyy sanan alkuun. (LAS2-8/242)
 Ne ovat sidonnaisia koska ne eivät voi olla olemassa ilman kantasanaa. (LAS2-8/243)
 Suomessa olevat prefiksit ovat esim. esi-, epä- anti-. (LAS2-8/244)
 Poikeus edellisestä on se *että ei voi olla prefiksi* vaikka se ei ole sidonnainen morfeemi. (LAS2-8/245)

Tuntuu ilmeiseltä, että lauseesta puuttuu jokin jäsen. Se, onko puuttuva jäsen lokatiivinen adverbiaali vai lauseen subjekti, jää kuitenkin epäselväksi. Näin tavoiteltu merkitys saattaa olla joko 'jollakin ei voi olla prefiksiä' tai 'jokin ei voi olla prefiksi'.

Mitään kattavaa yhteistä tekijää näille kielteisille lauseille ei voi osoittaa. Mahdollisia epäidiomaattisen sijamerkinän laukaisevia tekijöitä ovat ainakin lipsahdus sekä pyrkimys osoittaa subjektin määritteen tarkkarajaisuutta tai sen kokonaisuutta. Todennäköisimmältä tuntuu useiden tekijöiden yhteisvaikutus. Kuten Helasvuo kirjoittaa, subjektin kaikki koodausominaisuudet ovat toisiinsa kietoutuneita ja ne eivät toimi itsenäisinä komponentteina (Helasvuo 1996, 347). Eksistentiaalisten lauseiden epäprototyypinen subjekti poikkeaa niin monella tavalla tästä ominaisuuksien kimpusta, että sen kaikkien säikeiden huomioonottaminen on hyvin haastavaa.

Yksi huomiota herättävä seikka odotuksenvastaisesti nominatiivisubjektillisissa eksistentiaalilauseissa on niiden myötäesiintymät kongruoivan verbin kanssa. Verbin kongruenssia käsitellään erikseen luvussa 7, mutta se on syytä huomioida myös mahdollisena subjektin sijamerkintään vaikuttavana tekijänä. Tällaisia lauseita on aineistossa 13 kappaletta (52–64).

- 52 *Myös Eduard Vilden teoksissa tulivat uudet ajatukset ja näkökulmat esiin hänen Berliinissä oleskelun jälkeen.* (LAS2-2/79)
- 53 *Päätteiden edessä voivat olla tunnuks.* (LAS2-2/202)
- 54 *Omistusliitteet ovat vain 1., 2. ja 3. persoonassa.* (LAS2-3/101)
- 55 Merkitys on myös sellainen, että sana ei voi olla kovin vanha, lisäksi ovat *vastineet indoeurooppalaisissa kielissä.* (LAS2-4/9)
- 56 *Varhaiskantasuomessa sanojen takavokaaleina alkoivat olla myös muut vokaalit.* (LAS2-5/17)
- 57 Samoista syistä tavalliset sanojen vokaalijonot muuttuivat - syntyivät *peräkkäiset vokaalit* (laulaen < *laulađen), *pitkät vokaalit* (kala < *kalađa) ja *jotkut diftongit* (taula < *takla, *seýće > seisoa). (LAS2-5/19)
- 58 Lisäksi 1930-luvulla alkoi taistelu sellaisia kansanpuvun asusteita vastaan, joilla olivat *vahvat symboliset merkitykset* eli päähineitä ja jalkarättejä vastaan. (LAS2-5/56)
- 59 *Esimerkiksi suomessa kehittyivät ns. s-sisäpaikallissijat, l-ulkopaikallissijat jne.* (LAS2-5/92)

- 60 Suomessa on nykyään 6 paikallissijaa, joista 3 ovat *sisäpaikallissijat* ja 3 *ulkopaikallissijat*. (LAS2-7/16)
- 61 Jos *sanat* ovat vastineina muissa saman kielikunnassa ja voidaan rekonstruoida kantakieleksi sitä pidetään omaperäisenä. (LAS2-8/255¹⁹)
- 62 Suomesta löytyvät *lainat* eri taholta. (LAS2-8/261)
- 63 *Balttilaislainat* ovatkin suomessa vaikka arkeologian mukaan suomen kielen esipuhujat eivät asuneet Baltiassa. (LAS2-8/264)
- 64 *Esittäjat* olivat mm. virolainen Oskar Loorits. (LAS2-8/328)

Kun eksistentiaalisissa lauseissa on esimerkkien 52–64 tapaan kongruenssi ja nominatiivimuotoinen subjekti, voidaan niitä syystä pitää hyvin epäprototyyppeinä eksistentiaalisina lauseina. Tarkasteltaessa lauseita lähemmin voidaan kuitenkin todeta, että niiden merkitys on selvästi eksistentiaalinen. Esimerkiksi virkkeen 53 eksistentiaalisen lauseen merkitys tuntuu selvästi olevan muotoa 'jossakin on jotakin' tässä tapauksessa 'päätteiden edessä voi olla tunnuksia', samoin virkkeen 63 eksistentiaalisessa lauseessa merkityksen luontevin tulkinta on 'suomessa on balttilaislajinoja'.

On vaikeaa sanoa, motivoiko kongruoiva verbi subjektin nominatiivisijaisuuden vai toisinpäin. Näitä kahta tekijää lienee siis luontevaa tarkastella toistensa myötäesiintyminä. Esiintymien määrä ei ole tilastollisesti merkitsevä, mutta tendenssi on selvä. Edellä olevat, kongruoivat esimerkkilauseet 52–64 muodostavat kolmasosan odotuksenvastaisesti nominatiivisijaisista subjektitapauksista. Kun lisäksi huomioidaan, että kongruenssi näkyy vain niissä lauseissa, joiden subjekti on monikollinen, tuntuu selvältä, että nämä ilmiöt ovat kietoutuneet toisiinsa. Odotuksenvastaisesti nominatiivisen subjektin ja kongruenssin esiintymistä samassa lauseessa voidaankin pitää oppijansuomelle tyypillisenä varianttina, jollaisten osoittaminen on yhtenä tämän tutkielman tavoitteena.

Kongruoivien eksistentiaalisten lauseiden kohdalla on edellä mainitun perusteella syytä tarkastella tekstilauseiden suhdetta siihen, mitä on aiemmin tässä tutkielmassa sanottu suomen lausetyypeistä ja niiden erilaisista jaotteluperusteista. Inaba seuraten on syytä muistuttaa, että peruslausetyyppejä kuvaavien kriteerien taustalla olevat ilmiöt ovat pikemmin osajärjestelmiä kuin koko kielen kattavia, mikä on hyväksyttävä tyypiteltäessä tekstilauseita (Inaba 1996, 34). Mahdollinen kongruenssi liittyy

¹⁹ Samaa lausetta käsitellään myös sivulla 68 sen sisältämien potentiaalisten subjektijäsenten osalta.

predikaatin lisäksi myös subjektiin, mutta se tuntuu luontevammalta käsitellä osana verbejä käsittelevää lukua 7. Asiaan palataan laajemmin myös tulosten tulkinnan yhteydessä.

Omaan nominatiivisubjektillisten eksistentiaalisten lauseiden joukkoon kuuluvat aineiston sellaiset lauseet, joiden subjektijäsenen voidaan ajatella viittaavan semanttisesti selvästi rajattavaan kokonaisuuteen mutta joihin kuitenkin kuuluisi idiomaattisesti käytetyssä suomessa partitiivisijainen subjektijäsen. Ikolaa seuraten nominatiivimuotoinen subjekti osoittaisi näissä tilanteissa subjektin määräisyyttä (Ikola 1954, 224–227). Tällaisia lauseita aineistossa on yhteensä kuusi, joista esimerkkeinä ovat virkkeiden 65–66 eksistentiaaliset lauseet.

- 65 Kielet voisivat olla sukua toisilleen *jos niissä on*: (LAS2-1/24)
yksi) *äännevastaavuudet*. Esim kala - hal (unk.) kaksi) *sanastolliset vastaavuudet* (perussanastoon kuuluvat sanat) kolme) *kieliopilliset vastaavuudet* (esim. monissa suomalais-ugrilaisissa kielissä on monta sijoja, johtimet ja tunnuksot liitetään vartaloon). (LAS2-1/25)

Esimerkissä 65 eksistentiaalinen lause kuvaa tekijöitä, joiden perusteella sukukielten suhteita selvitetään. Kolme erillistä subjektia muodostavatkin yhdessä määräisen ryhmän kaikista niistä keinoista, joilla kielten sukulaisuussuhteita voidaan selvittää. Kunkin subjektijäsenen suhde referenttiinsä on kuitenkin epämääräinen, eivätkä subjektit rajaa mitään tarkkaan määriteltävissä olevaa referenttien joukkoa. Sijavalinnan mahdollisten semanttisten motivoijien lisäksi lauseen syntaktisella kontekstilla lienee tärkeä rooli sijavalinnassa. Vaikka partitiivimuotoinen subjekti onkin yksi eksistentiaalisten lauseiden ominaispiirteistä (vrt. esim. Ikola 1954, 226), se on tilastojen valossa nominatiivimuotoista subjektia selvästi harvinaisempi eli vähemmän prototyyppinen. Tuntuu perustellulta ajatella, että lauserakenteen monimutkaistuminen vaikeuttaa kaikkien lauseeseen vaikuttavien semanttisten ja syntaktisten seikkojen huomioon ottamista. Tämä puolestaan lisää prototyyppisempien ratkaisujen todennäköisyyttä. Tässä tapauksessa subjektit ovat erillään muusta lauseesta, mikä lienee omiaan kasvattamaan nominatiivimuodon esiintymistodennäköisyyttä.

- 66 Voidaan sanoa, että astevaihtelu syntyi silloin *koska saamessakin on astevaihtelun ilmiöt*. (LAS2-8/86)

Virkkeen 71 eksistentiaalisen lauseen subjektijäsenen *astevaihtelun ilmiöt* on tapauksena hieman erilainen. Merkitykseltään subjekti on tarkkarajainen, ja se voidaan tulkita määräiseksi. Lauseen subjektijäsenen sijavalinnan epäidiomaattisuus näyttää liittyvän

ainakin osittain subjektin leksikaaliseen muotoon ja tähän liittyvään subjektilausekkeen konstruktion. Yksi mahdollinen syy subjektin sijan epäidiomaattisuuteen on myös sen monikollisuus. Subjektin lukuun liittyviä kysymyksiä käsitellään erikseen alaluvussa 6.3.

- 67 Verbiin taivutusmuoto on hyvin samanlainen, mutta viron kieltoverbin -ei ei taivu. (LAS2-7/218)
Viron kaasussysteemissä on pääte. (LAS2-7/219)
Komitatiivin pääte on -ga. (LAS2-7/220)

Esimerkin 67 eksistentiaalisen lauseen subjektijäsen tuntuu epäidiomaattiselta niin luvun kuin sijankin puolesta. Tekstikonaisuus kertoo viron ja suomen samankaltaisuuksista ja eroista, eli lauseen merkityksen voisi ajatella olevan jotakuinkin 'viron kaasussysteemi perustuu suomen tavoin päätteisiin'. Informantti on kuitenkin käyttänyt ilmaisemiseen eksistentiaalista lausetta. Tällöin odotuksenmukaista olisi monikollisuus. Edelleen, kun puhutaan yleisesti kaasussysteemistä, olisi epämääräisyyttä ilmaiseva partitiivimuotoinen subjekti odotuksenmukainen. Yksi syy ilmaukseen epäidiomaattisuuteen saattaakin olla se, että lause on kokonaisuudessaan kontekstissa, jossa olisi kohdekielen kannalta idiomaattisempaa käyttää jotain toista lausetyyppiä.

Aineistossa on myös kolme tapausta (68–70), joissa eksistentiaalisen lauseen subjektiksi merkitty jäsen ei tunnu rakenteen eikä lauseen semantiikan kannalta sen subjektilta.

- 68 Kosmologisessa mielessä maailman luoja, joka tulee varhaismerestä, muotoilee kaiken luonnollisen ja yliluonnollisen avulla kuten Väinämöinen. (LAS2-8/75)
Hänellä oli oma vahvuutensa ja muiden arkityyppien (engl. archetype) apu luoda ympäristöä. (LAS2-8/76)
(*hänellä oli apu hakata suurtammen*). (LAS2-8/77)
Maailman synnyn ilmiö on se, että varhaistyhjyydestä mytologinen käsite ei ainoastaan synny mutta myös sen kansan perinne, kulttuuri ja henki. (LAS2-8/78)
- 69 Lopulta päätettiin kompromissi, että *jotkut itäiset piirteet on oltava piirteinä kirjakielessä*. (LAS2-8/142)
- 70 *Jos sanat ovat vastineina muissa saman kielikunnassa ja voidaan rekonstruoida kantakieleksi sitä pidetään omaperäisenä*. (LAS2-8/255²⁰)

Myös nämä lauseet voidaan nähdä tilanteina, joissa tekstilauseessa on sekoittunut piirteitä useasta eri lausetyypistä. Esimerkin 68 eksistentiaalisessa lauseessa lokatiivijäsen *hänellä* muistuttaa semanttisesti subjektia, se on inhimillinen ja sen referentti on tuttu aiemmasta diskurssista (subjektin semanttisesta luonteesta ks. esim.

²⁰ Samaa lausetta käsitellään myös sivulla 66 sen subjektin ja verbin välisen kongruenssin osalta.

Hopper–Thompson 1980, 286–287). Nämä piirteet ovat Helasvuon mukaan ominaisia niin idiomaattisten eksistentiaalisten lauseiden lokatiivijäsenille kuin transitiivisten lauseiden subjekteillekin. (Helasvuo 1996, 350.) Lauseen esiintymiskonteksti kuitenkin näyttää, että myös eksistentiaalinen tulkinta (‘hänellä oli apua/häntä autettiin suurttammen hakkaamisessa’) on mahdollinen. Tässä tapauksessa sekä subjekti että sitä seuraava infinitiivilauseke ovat kuitenkin muodoltaan epäidiomaattisia. Edellä mainitut tekijät ovatkin omiaan lisäämään lausetyyppien sekoittumista keskenään. Voidaan siis sanoa, että subjektijäsenen odotuksenvastainen sijamerkintä on osa koko konstruktion epäidiomaattisuutta.

Virkkeiden 69 ja 70 eksistentiaalisissa lauseissa subjektin monitulkintaisuuden syynä lienee se, että lauseissa on semanttisesti tarkasteltaessa kaksi potentiaalista subjektijäsentä: *jotkut itäiset piirteet ja piirteinä* ja toisaalta *sanat ja vastineina*. Molemmissa tapauksissa eksistentiaalisen lauseen käyttö tuntuu sinänsä idiomaattiselta ratkaisulta, mutta lauseenjäsenten sekoittuminen tai epäselvyys tekee sijamerkinnästä odotuksenvastaisen. Virkkeessä 69 vaikuttaa siltä, että semanttisesti looginen subjektijäsen olisi edellä mainittujen potentiaalisten subjektien yhdistelmä, kun taas virkkeessä 70 subjektiksi koodattu *sanat* vaikuttaa semanttisesti enemmän eksistentiaalisen lauseen lokatiivijäseneltä essiivisijaisen *vastineina*-sanana muistuttaessa enemmän subjektia. Tuntuu luontevalta, että tällainen lauseen eri jäsenten keskinäinen epäselvyys laukaisisi nominatiivisijan, joka kuitenkin on tilastojen valossa todennäköisin – välikielen kieliopeissa luultavasti myös prototyyppisin – subjektijäsenen sijamerkintä.

71 Oikeinkirjoitus oli vaikea *sillä karjalassa on äänneet*, joita oli mahdotonta sopeutua kyrillisiin kirjaimiin. (LAS2-7/163)

72 Toinen kansa, *jolla on henkilökohtaiset itse-laulut* on komit. (LAS2-8/31)

Virkkeiden 71 ja 72 eksistentiaalisissa lauseissa ei ole mitään edellä kuvatuista tekijöistä, mikä voisi motivoida niiden subjektijäsenen nominatiivisijaisuuden. Kun tarkastellaan odotuksenvastaisesti nominatiivisubjektillisten eksistentiaalilauseiden esiintymistä informanteittain, voidaan kuitenkin huomata, että informantin LAS2-7 aineistossa on yhteensä 5 tällaista tapausta ja informantin LAS2-8 aineistossa 13. Näiden lauseiden avulla voidaan nostaa esiin yksi potentiaalinen sijamerkintään vaikuttava tekijä, jota on sivuttu tässä luvussa jo aiemmin. Kuten luvussa 2 jo todettiin, analogia on yksi kielenoppimisen keskeisistä prosesseista (Itkonen, Esa 2005, 93).

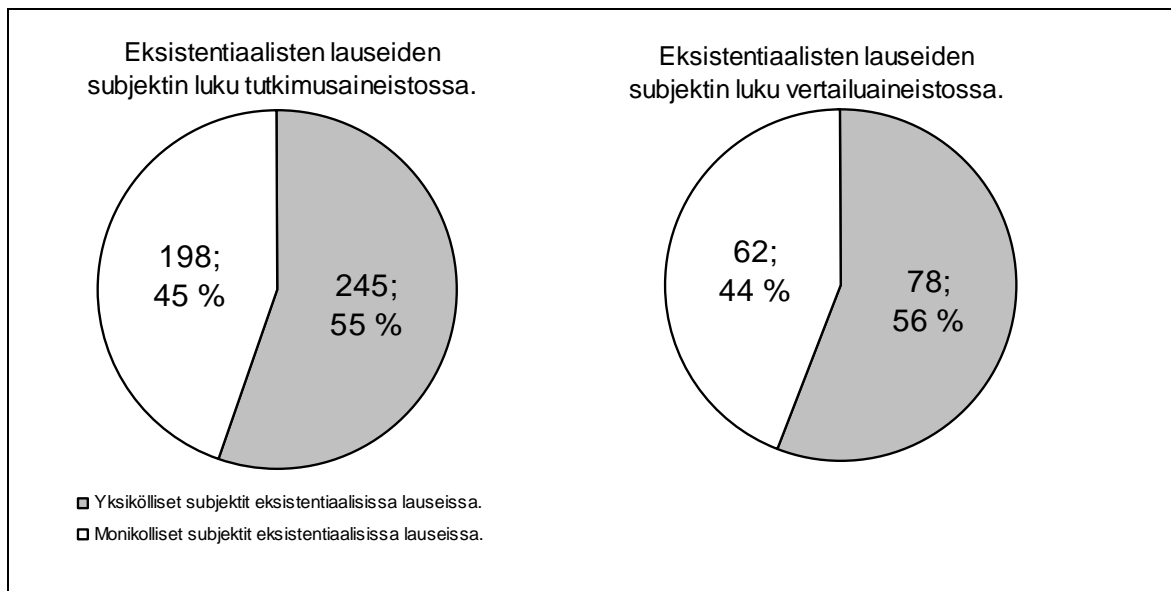
Nominatiivi on nimenomaan subjektin prototyyppinen sija (ISK, 868) ja tämän tutkimuksen aineistojen valossa se on todennäköisempi myös eksistentiaalisissa lauseissa. On hyvin mahdollista, että nominatiivisijainen subjekti yliyleistyy oppijankieleen myös sellaisiin tilanteisiin, joissa sillä ei ole mitään osoitettavissa olevaa motivoijaa (ks. Richards, J 1971, 206–207). Tyypillisimmän sijamerkin yleistys voi siis olla itsessään yksi valintapreferenssi.

6.3. Subjektin luku

Subjektin luku on tekijä, jota on syytä käsitellä osana eksistentiaalisten lauseiden subjektia. Ns. normaalilauseista poiketen eksistentiaalisessa lauseessa subjektin monikollisuus ei laukaise verbin kongruenssia (Hakanen 1972, 42). Eksistentiaalisen lauseen subjektin lukuun liittyy kuitenkin myös muita huomiota vaativia seikkoja, jotka eivät ainakaan suoranaisesti liity lauseen predikaattiin.

6.3.1. Odotuksenmukainen lukumerkintä

Tutkimusaineiston 443 subjektijäsenen tarkastelun mahdollistavasta eksistentiaalisesta lauseesta 245 lauseen subjekti on yksiköllinen ja 198 lauseen subjekti on moniköllinen. Prosenttiosuuksina 55 % subjektijäsenistä on yksiköllisiä ja 45 % moniköllisiä. Kun näitä lukuja katsotaan yhdessä vertailuaineiston kanssa, voidaan huomata, että jakauma on käytännössä sama. (Ks. kuvio 6.) Voidaan siis todeta, että eksistentiaalisten lauseiden subjektin lukumerkinnässä ei esiinny minkäänlaista välttämistä tai muuta tilastollisesti huomattavaa ilmiötä. Jakaumat näkyvät myös kuviosta 6.

KUVIO 6. Eksistentiaalisten lauseiden jakauma subjektin luvun osalta tutkimus- ja vertailuaineistossa. Harmaa sektori kertoo yksiköllisten subjektien määrän.

6.3.2. Odotuksenvastainen lukumerkintä

Tutkimusaineiston 443:sta subjektin tarkastelun mahdollistavasta eksistentiaalisesta lauseesta 15 on sellaisia, joiden subjektin luvussa on jotakin odotuksenvastaista. Niistä ainoa selvästi erottuva ryhmä on lauseet, joiden subjektilausekkeen määritteen ja edussanan lukumerkinnän yhtenevyydessä on jotakin epäselvää. Tällaisia tapauksia on 11 kappaletta, joista 4 lauseessa odotuksenvastainen lukumerkintä on edussanassa ja 5 lauseessa määritteessä. Useimmiten odotuksenvastaisuus liittyy määrittelausekkeeseen *monta* ja sen pääsanan väliseen epäyhätenäisyyteen. Lukumerkinnältään odotuksenvastaisista lauseista 2:ssa odotuksenvastaisuus ei ole yksiselitteistä.

Subjektin lukumerkinnässä on ennen kaikkea kyse lauseketason tarkastelusta. Tämän tutkielman pääpaino on lausetason tarkastelussa, eikä lauseketason kysymyksiä käsitellä yhtä syvällisesti. Subjektin lukumerkintä ja sen epäselvyys ovat kuitenkin huomionarvoisia seikkoja, kun tarkastellaan suomenoppijoiden eksistentiaalisissa lauseissa esiintyvää subjektin ja predikaatin välistä kongruenssia. Niinpä nostan tässä esiin muutamia pääpiirteitä subjektin epäidiomaattisesta lukumerkinnästä.

73 yksi äännevastaavuudet. Esim kala - hal (unk.) kaksi sanastolliset vastaavuudet (perussanastoon kuuluvat sanat) kolme) kieliopilliset vastaavuudet (esim. *monissa suomalais-ugrilaisissa kielissä on monta sijoja*, johtimet ja tunnukset liitetään vartaloon). (LAS2-1/25)

74 *On muutamia kriteeriä* (LAS2-2/235)

Edellä nähtävien esimerkkien 73 ja 74 eksistentiaalisissa lauseissa subjektin edussanan lukumerkinnän epäidiomaattisuus on kohtalaisen yksiselitteinen. 73:ssä oleva määrite *monta* onkin selvin yksittäinen epäidiomaattisuuden synnyttäjä, sana on osallisena epäselvässä lukumerkinnässä yhteensä 3:ssa aineiston lauseessa.

75 Voidaan sanoa, että astevaihtelu syntyi silloin *koska saamessakin on astevaihtelun ilmiöt*. (LAS2-8/86)

Virkkeen 82 eksistentiaalista lausetta käsiteltiin jo sen subjektin sijavalinnan osalta, mutta lause on syytä ottaa esille myös subjektin luvun kannalta. Tuntuu nimittäin semanttisesti odotuksenvastaiselta, että astevaihteluilmiöstä puhutaan monikollisesti – onhan kyseessä nimenomaan yksi ilmiö. Tapauksen voi mahdollisesti tulkita niin, että informantti on käsittänyt kvalitatiivisen määritteen *astevaihtelun* määrittävän pääsanaansa myös kvantitatiivisesti. On niin ikään mahdollista, että informantin välikielessä erilaisten määritteiden erottelu toisistaan poikkeaa kohdekielestä. Näin kaikki määritteet saattavat tietyssä lauseasemassa vaatia pääsanaltaan monikkomuotoa. Mitään lopullista tulkintaa lauseesta ei kuitenkaan voida tehdä.

76 *Hänellä oli oma vahvuutensa ja muiden arkityyppien (engl. archetype) apu luoda ympäristöä*. (LAS2-8/76)

Virkkeen 76 eksistentiaalisen lauseen subjektijäsen on hieman monisyysemmpi tapaus. Se on rakennepiirteiltään tyypillinen eksistentiaalilause, mutta semanttisesti kohtalaisen poikkeuksellinen. Mikäli lause halutaan kuitenkin käsittää eksistentiaalisesti, tuntuisi subjektin määritteen monikollisuus odotuksenmukaisemmalta. Lauseen semanttisessa tarkastelussa voidaan huomata, että lause ei niinkään esitä predikaatiota jonkin tilan sisällöstä (vrt. Huumo–Perko 1993b, 386). Subjekti saattaa ennemmin predikoida tiettyä lokatiivisen adverbiaalisen ominaisuutta, 'vahvuutta'. Tällainen semanttinen suhde on tyypillinen predikatiivilauseen subjektille ja predikatiiville, sillä predikatiivin katsotaan olevan semanttisesti osa predikaattia (ISK, 899). Tällöin subjektijäsen olisi kuitenkin adessiivisijainen *Hänellä*. Lause voidaan nähdä myös kieliopillisesti korrektina mutta käyttötavaltaan epäidiomaattisena. Tässäkin tulkinnassa epäidiomaattisuus tuntuu liittyvän subjektilausekkeeseen *oma vahvuutensa*. Voidaan siis ajatella, että tapauksessa

olisi kyse aiemmin mainitusta useiden eri lausetyyppien sekoittumisesta samassa tekstilauseessa.

6.3.3. Numeraalisubjektit

Numeraalisubjektit on tässä tutkielmassa luokiteltu perinteisestä syntaktisesta näkemyksestä poikkeavasti. Ne käsitetään monikollisiksi subjekteiksi silloin, kun niiden tarkoite on monikollinen, vaikka niiden morfologinen muoto olisikin yksiköllinen. Tähän ratkaisuun on päädytty monikollisten numeraalisubjektien semantiikan vuoksi. Kun ei-eksistentiaalisessa lauseessa on merkitykseltään monikollinen numeraalisubjekti, sen koodausominaisuudet voivat vastata myös monikollisen subjektien ominaisuuksia. Lisäksi subjektin semanttinen tarkoite ei näy subjektilausekkeen pääsanasta, vaan sen määritteestä. Tällainen syntaksin ja semantiikan välinen epäloogisuus onkin ilmiö, joka on syytä huomioida tarkasteltaessa suomea toisena kielenä. Eksistentiaalilauseen alatyypinä pidetty kvanttorilause (esim. ISK, 848) on omiaan lisäämään monitulkintaisuutta, näissä lauseissahan nominatiivimuotoista numeraalia ei jäsennetä lauseen subjektiksi. Kun aineistossa on jopa eksistentiaalisia lauseita, joissa numeraalisubjekti laukaisee kongruenssin, tuntuu näkemys perustellulta (ks. esim. 81). Indoeurooppalaisissa kielissä numeraalia seuraa tyypillisesti monikkomuotoinen verbi. Tämän tutkielman 9 informantista 7:n ensikieli on jokin indoeurooppalainen kieli, minkä vuoksi ilmiö saattaa olla lähtökielen vaikutusta. On totta, että numeraalisubjektillinen ei-eksistentiaalinen lause ei suomessa yleensä laukaise subjektin ja verbin välistä kongruenssia. Terho Itkosen ja Sari Maamiehen mukaan monikollinen verbi voi tulla kyseeseen, jos numeraalisubjektin määrite saa edelleen adjektiivimääritteen. Lisäksi kielioipas huomauttaa, lukusanan edellä olevan genetiivimääritteen kanssa tulisi aina käyttää monikollista verbimuotoa. (Itkonen–Maamies 2007, 75.)

Ilmiön monimutkaisuuden ja monitulkintaisuuden vuoksi numeraalitapaukset on syytä käsitellä tapauskohtaisesti. Ratkaisua luokitella semanttisesti monikolliset numeraalisubjektit monikollisiksi subjekteiksi voidaan perustella esimerkiksi vertailuaineistosta olevilla virkkeillä 77 ja 78, joista näkyy numeraalisen subjektin toisistaan poikkeavat koodausominaisuudet ei-eksistentiaalisessa lauseessa ja eksistentiaalisessa lauseessa.

77 Mononymia tarkoittaa, että **kaksi** täysin erimerkityksistä sanaa ovat ulkoasultaan samanlaisia. (VA/408)

78 'Maustekasvi' on alakäsite 'kasville', ja 'maustekasvilla' on **kaksi** alakäsitettä eli hyponymia, eli 'neilikka' ja 'inkivääti', jotka ovat rinnakkaiskäsitteitä eli toisilleen rinnasteisia. (VA/980)

Tutkimusaineistossa on yhteensä 30 sellaista eksistentiaalista lausetta, joiden subjektijäsen on merkitykseltään monikollinen numeraali. Kahta kielteistä lausetta lukuun ottamatta kaikki ovat nominatiivisijaisia. Vaikka näistä lauseista valtaosa on idiomaattisia, tuntuu tiettyjen lauseiden epäidiomaattisuus liittyvän nimenomaan lauseiden numeraaliseen subjektiin.

79 Kaikissa uralilaisissa kielissä on laaja kaasusysteemi, esim. *mordvassa on 11 sijaa, unkarissa yli 20 sijaa.* (LAS2-7/70)
Venäjässä taas on 6, englantia ja ruotsi 2, ranskassa kaasusysteemi on kokonaan kadonnut. (LAS2-7/71)

Esimerkin 79 virkkeessä LAS2-7/71 eksistentiaalisessa lauseessa numeraalisubjektilta puuttuu määrite. Lause pyrkii elliptisyyteen sitä edeltävän, virkkeessä LAS2-7/70 olevan, eksistentiaalisen lauseen subjektilausekkeen määritteen *sijaa* kanssa. Ratkaisu vaikuttaa kuitenkin epäidiomaattiselta. Tämä saattaa johtua nimenomaan numeraalisubjektin semanttisesta erityislaatuudesta – tarkemmin sanottuna siitä, että subjekti on mainittu, mutta sillä ei ole minkäänlaista tarkoitetta. Jälkimmäisen virkkeen eksistentiaalinen lause voidaan jäsentää myös kvanttorilauseeksi, josta puuttuu subjektijäsen. Tässäkin tapauksessa epäidiomaattisuus liittyy kuitenkin lauseen numeraalijäseneseen. Kvanttorilauseita käsitellään laajemmin alaluvussa 6.4.

80 *Kun on sivulauseet (tai 2 tasavertaista lausetta)*, ne ovat syy->seuraus järjestyksessä, aiemmin ei ole käytetty konjunktioita (kantakielessä ei ollut), lauseet ovat vain sanottu peräkkäin. (LAS2-4/155)

Esimerkin 80 eksistentiaalisen lauseen toisessa subjektilausekkeessa pääsanana on numeraali 2, mikä yhdessä nominatiivimuotoisen *sivulauseet*-subjektin kanssa tekee lauseen merkityksestä vaikeaselkoisen. Subjektien tarkoitteiden lukua on vaikea tulkita, mikä tekee lauseen semanttisesta sisällöstä epäselvän. Huumoa ja Perkoa seuraten subjektijäsenen tulisi predikoida jonkin tilan sisältöä (Huumo–Perko 1993b 386), mutta lauseesta kuitenkin puuttuu tätä tilaa ilmaiseva lokatiivinen adverbiaali. Luultavaa on, että numeraalisubjektia on käytetty idiomaattisesti, mutta tämän numeraalisubjektin erityisyys ja syntaksin kannalta epälooginen merkitys saattaa motivoida toisen subjektilausekkeen epäidiomaattisen sijan ja mahdollisesti myös lokatiiviadverbiaalin puuttumisen. Monikollisen numeraalisubjektin sisältävistä eksistentiaalisista lauseista

yhteensä neljästä puuttuu odotuksenmukainen lokatiiviadverbiaali. Nämä lauseet siis muistuttavat muotopiirteeltään ns. ilmiölausetta (ks. esim. ISK, 848).

81 *Suomalais-ugrialaisten kantakielessä olivat II vokaalia*: Etuvokaalit i ī ü {rivi} e ē {rivi} ä Takavokaalit u ū {rivi} o ō {rivi} a (LAS2-8/370)

Virkkeen 81 eksistentiaalisen lauseen epäidiomaattisuus liittyy nimenomaan numeraalisubjektin monikollisuuteen. Kuten jo aiemmin on todettu, eksistentiaalilauseen subjektin ja verbin välillä ei ole kongruenssia, vaikka subjekti olisi monikollinen. Semanttisesti monikollinen subjekti saattaa kuitenkin laukaista verbin monikollisuuden vielä edistyneidenkin suomenoppijoiden eksistentiaalisissa lauseissa. Tätä ilmiötä käsitellään erikseen luvussa 7, mutta yllä oleva lause osoittaa selvästi, että morfologisesti yksiköllinen numeraalisubjekti saatetaan ymmärtää monikolliseksi oppijoiden välikielessä.

6.4. Kvanttorilauseet

Kvanttorilauseetta pidetään yleensä eksistentiaalilauseen yhtenä alatyypinä. Se poikkeaa kuitenkin rakenteeltaan tyypillisestä eksistentiaalilauseesta ja on tästä syystä hyvä käsitellä omana kokonaisuutenaan. Kvanttorilauseella on tietty kiteytynyt konstruktio – yleensä *olla*-verbiä edeltävä partitiivisijainen subjekti ja verbin jälkeen tuleva kvanttori (ISK, 848, 858). Jotkut lausetyyppiäotellut erottavat lisäksi määrää ja laatua kuvaavat kvanttorilauseet toisistaan (esim. Vähämäki 1987, 185–186). Esimerkki määrän kvanttorilauseesta nähdään vertailuaineistoa edustavassa virkkeessä 82 ja laadun kvanttorilauseesta virkkeessä 83.

82 Myös sellaisten sanojen kuin etelä–pohjoinen ja kesä–talvi katsotaan yleensä olevan komplementaarisia vastakohtia, vaikka ne eivät katakaan koko puheena olevaa alueelta sikäli, että *ilmansuuntia ja vuodenaikoja on enemmän kuin kaksi* (VA/936)

83 Esimerkiksi *koiria on sekä pysty- että luppakorvaisia, ja taloja on sekä tasa- että harjakattoisia*. (VA/291)

Tutkimusaineistossa on yhteensä 10 kvanttorilauseetta sekä 2 sellaista lausetta (esim. 86), jotka voidaan tulkita kvanttorilauseen sijaan myös joksikin muuksi lauseeksi. Lukumäärä on siis hyvin pieni. On kuitenkin huomionarvoista, että näistä kymmenestä lauseesta 4:ssä subjektin sijana on odotuksenvastainen ja epäidiomaattinen nominatiivi ja että vain 4 kvanttorilauseetta on idiomaattisesti muodostettuja. Virke 84 on esimerkki kaikin puolin idiomaattisesta kvanttorilauseesta.

84 *Yrityksiä oli vielä niin vähän*, että niitä voi tunnistaa vain omistajan nimen tai liikeidean perusteella. (LAS2-1/122)

Aineistossa on neljä sellaista kvanttorilauseetta, joissa on joitakin predikatiivilauseen piirteitä (85–88). Niitä ei voi siksi pitää välttämättä yksinomaan kvanttorilauseina. Kaikissa lauseissa on nominatiivimuotoinen subjektijäsen, minkä lisäksi virkkeen 86 kvanttorilauseessa on prototyyppikonstruktiosta poikkeava sanajärjestys ja virkkeiden 86 ja 88 lauseissa on kongruoiva *olla*-verbi. Semanttisesti kaikki voidaan kuitenkin tulkita kvanttorilauseiksi, sillä lauseiden kolmas lauseke määrittää subjektin olemassaoloa joko sen määrän tai laadun osalta.

85 *Modvalaisen naisen kansanpuku on kahdenlainen*: ersä- ja mokšamordvalainen kansanpuku. (LAS2-5/65)

86 Suomessa on nykyään 6 paikallissijaa, joista 3 ovat *sisäpaikallissijat* ja 3 *ulkopaikallissijat*. (LAS2-7/16)

87 *Kielimiehet oli von Becker, Gottlund, Rendvall ja Lönnrot*. (LAS2-8/141)

88 *Esittäjät* olivat mm. virolainen Oskar Loorits. (LAS2-8/328)

Virkkeen 85 eksistentiaalisessa lauseessa epäidiomaattisuuden motivoijana saattaa olla kaksoispistettä seuraava, kvanttoria *kahdenlainen* tarkentava, *ersä- ja mokšamordvalainen kansanpuku*. Koska nämä rinnastuvat syntaktisesti kvanttoriin, on niiden oltava keskenään samansijaisia. Tarkenteiden tarkoitteet ovat lisäksi luonteeltaan määräisiä, joten partitiivisijaisuus olisi semanttisesti ongelmallinen. Idiomaattinen ratkaisu vaatisi näiden tarkenteiden erottamista syntaktisesti omaksi lauseekseen.

Virkkeen 86 kvanttorilauseessa on konstruktiolle epäprototyyppinen sanajärjestys, ja sen subjektin nominatiivisijaisuus sekä subjektin ja predikaatin kongruenssi ovat kumpikin odotuksenvastaisia. Lausetta voidaankin pitää hyvin epäidiomaattisena kvanttorilauseena, mutta merkitykseltään se näyttää silti vastaavan ennen kaikkea kvanttorilauseetta. Tuntuu mahdolliselta, että informantti ei ole jäsentänyt kyseistä lausetta eksistentiaaliseksi vaan ennemminkin predikatiivilauseeksi, jossa numeraali 3 toimii subjektina. Tämä selittäisi kaikki lauseen aiemmin mainitut epäidiomaattisuudet, joskin nominatiivisijaiset predikatiivit *sisäpaikallissijat* ja *ulkopaikallissijat* vaikuttavat edelleen sijamerkinnältään epäidiomaattisilta ja kongruenssi odotuksenvastaiselta. Lause voidaankin kenties nähdä lausetyyppien sekoittumisena – tämä voisi selittää kahden subjektijäsenen esiintymisen lauseessa.

Virkkeet 87 ja 88 ovat hyvin monitulkintaisia, eikä niiden semanttisesta sisällöstä voida sanoa mitään varmaa. Kummassakin lauseessa tuntuu kuitenkin sanajärjestyksen vuoksi luontevalta ajatella informantin jäsentäneen lauseenalkuisen sanan (*Kielimiehet* ja *Esittäjät*) subjektiksi. Tätä tulkintaa tukee myös lauseen 88 subjektin laukaisema, sinänsä epäidiomaattinen, verbin kongruenssi. Semanttisesti molempien lauseiden pyrkimyksenä tuntuu kuitenkin olevan olemassaoloa kuvaavan subjektin tarkoitteen laadun kuvaaminen, mikä on tunnusomaista laadun kvanttorilauseille (ks. esim. Vähämäki 1987, 182–183). Se, että potentiaalisten kvanttoreiden tarkoitteet ovat inhimillisiä, tekee tulkinnasta kuitenkin hankalaa, sillä ne vaikuttavat lauseiden kieliopillisiksi subjekteiksi jäsenettyjä lausekkeita agenttiivisemmilta. Tämä ei kuitenkaan ole mitenkään epätavallista eksistentiaalisille lauseille, sillä esimerkiksi Helasvuo huomauttaa eksistentiaalilauseiden subjektijäseniltä usein puuttuvan prototyyppiselle subjektille ominainen agenttiivisuus (Helasvuo 1996, 347). Kaiken tämän valossa lauseet voidaan käsittää kvanttorilauseiksi, joita on kuitenkin käytetty hyvin epäidiomaattisella tavalla ja joissa on hyvin odotuksenvastaisia konstituentteja. Samalla voidaan olettaa, että informantin LAS2-8 välkielessä kvanttorilauseen erottuminen muista lausetyypeistä ei ole kovinkaan kategorista tai ainakin sille tyypilliset muoto- ja merkityspiirteet eroavat selvästi idiomaattisesta suomesta.

89 *Selkuppejakin jäi muutama kymppi puhujia.* (LAS2-7/129)

90 Näistä 5:stä tilanteesta 3 ovat *transitiivisia* eli objektia sisältävät tilanteet: tila (objekti on akkusatiivissa tai partitiivissa), toiminta (partitiivimuotoinen objekti) ja teko (akkusatiivimuotoinen). (LAS2-7/285)

Virkkeessä 89 epäidiomaattisuus on osa samaa ilmiötä kuin aiemmin käsiteltyjen numeraalisubjektien määritteiden suhde pääsanaansa (ks. luku 6.3.3). Pääsanana toimiva numeraali edellyttää nimittäin määritteeltään yksikön partitiivimuotoa, vaikka numeraalin merkitys olisikin monikollinen. Mitään kovinkaan selvää motivoijaa epäidiomaattiselle lukumerkinnälle ei voida osoittaa. Määritteiden mahdollista vaikutusta käsitellään numeraalisubjektien yhteydessä, ja se saattaa osaltaan olla syynä myös tässä lauseessa ilmenevään epäidiomaattiseen lukumerkintään. Niin ikään puhekielinen *kymppi* saattaa osaltaan muodostaa epäidiomaattisen esiintymisympäristön ja näin edesauttaa odotuksenvastaisen lukumerkinnän esiintymistä.

Virkkeen 90 lause on syntaktisesti monitulkintainen. Muotorakenteeltaan se on lähinnä predikatiivilausetta, jonka subjektina on numeraali 3. Lauseen semantiikan kannalta se voi kuitenkin yhtä lailla olla kvanttorilause josta puuttuu subjektilausekkeen pääsana,

tässä tapauksessa *tilanteita*. Kvanttorilauseelle odotuksenvastainen sanajärjestys ja lauseen muotorakenteen yhteneväisyys predikatiivilauseen kanssa ovat hyvinkin saattaneet motivoida lausetyyppien sekoittumisen ja numeraalin jäsentämisen subjektiksi. Tämä tulkinta myös selittäisi numeraalin 3 verbissä laukaiseman kongruenssin.

⁹¹ *Venäjässä taas on 6, englantia ja ruotsi 2*, ranskassa kaasusysteemi on kokonaan kadonnut. (LAS2-7/71)

Virkkeen 91 eksistentiaalista lausetta käsiteltiin osittain jo numeraalisubjektien yhteydessä (ks. ed. s. 74). On kuitenkin syytä huomauttaa, että lause on mahdollista tulkita myös epäidiomaattisen ellipsin avulla muodostetuksi kvanttorilauseeksi. Tällöin lauseen merkitys olisi suunnilleen 'venäjässä sijoja taas on kuusi', missä *sijoja* olisi lauseen subjekti ja 6 olisi kvanttori. Lauseen elliptisyyden takia sen lausetyyppejä on kuitenkin mahdotonta määrittää tarkasti.

6.5. Pitkittäismuutokset tarkastelujakson aikana

Kuten informantteja käsittelevässä luvussa 3.1.2 jo totean, pitkittäismuutoksen tarkastelu on mahdollista kolmelta informantilta, eli informanteilta LAS2-3, LAS2-5 ja LAS2-8. Subjektin kannalta tuntuu relevantilta tarkastella pitkittäismuutosta niin subjektin sijamerkinnessä nominatiivin ja partitiivin välillä yleisesti kuin epäidiomaattisten ratkaisujen osalta niin sija- kuin lukumerkinänkin puolesta. Kummassakaan tarkasteltavassa seikassa ei ole huomattavissa mitään yhtenäistä tendenssiä, joka yhdistäisi kaikkia kolmea informantia. Kunkin informantin kohdalla voidaan kuitenkin huomata tiettyjä tendenssejä.

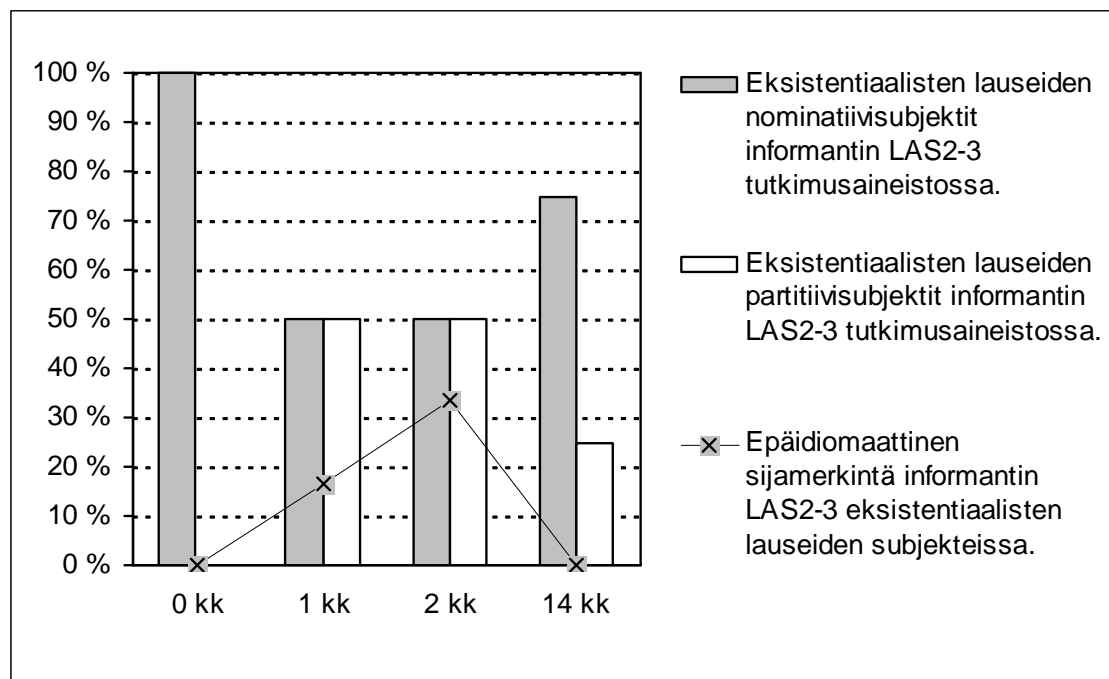
6.5.1. Informantti LAS2-3

Kuten sanajärjestyksessä, ei informantin LAS2-3 eksistentiaalisten lauseiden subjektijäsenten sijamerkinnessä ole huomattavissa mitään selviä muutostendenssejä 14 kuukauden tarkastelujakson aikana. Informantin LAS2-3 tarkastelujakson alussa jokaisessa 6 eksistentiaalisessa lauseessa on nominatiivimuotoinen subjekti, mutta tämä voi lauseiden vähäisen määrän takia olla sattumaa. Esiintymämäärät ovat niin pieniä, ettei niistä ole syytä tehdä pitkittäismuutosta koskevia tulkintoja. (Ks. taulukko 2.)

TAULUKKO 2. Informantin LAS2-3 eksistentiaalisten lauseiden määrä subjektin sijamerkinnän ja sen idiomaattisuuden kannalta tarkastelujakson eri vaiheissa. Sulkeissa oleva luku kertoo virkerivien kokonaismäärän.

LAS2-3		Aika			
		0 kk (77)	1 kk (41)	2 kk (58)	14 kk (29)
Subjektin sijamerkintä	nom. ; part.	6 ; 0	3 ; 3	3 ; 3	3 ; 1
Sijamerkinnältään epäidiomaattiset subjektit		0	1	2	0

Informantin LAS2-3 sijamerkinnältään epäidiomaattisten eksistentiaalisten lauseiden subjektien jakaumasta huomataan, että subjektin epäidiomaattista sijamerkintää esiintyy hyvin vähän ja ainoastaan tarkastelujakson ensimmäisen kahden kuukauden aikana (ks. taulukko 2). Kuvio 7 havainnollistaa eksistentiaalisten lauseiden subjektijäsenten sijajakaumaa ja sijamerkinnässä esiintyvää epäidiomaattisuutta.

KUVIO 7. Eksistentiaalisten lauseiden sijamerkintä ja siinä esiintyvä idiomaattisuus informantin LAS2-3 aineistossa. Prosenttiluvut kertovat osuuden saman informantin kaikista eksistentiaalisista lauseista kunakin tarkasteluajankohtana.

On syytä huomauttaa, että aineistossa on tarkastelujakson lopusta vain yksi tenttikokonaisuus, jossa on yhteensä 29 virkeriviä ja 4 eksistentiaalisiksi tulkittua

lausetta. Vaikka jakson lopussa ei siis esiinnykään enää lainkaan sijamerkinnältään epäidiomaattisia subjekteja, ei tästä ole syytä tehdä mitään aukottomia omaksumiseen liittyviä johtopäätöksiä. On lisäksi hyvä huomata, että informantin LAS2-3 aineistosta löytyvät epäidiomaattiset sijamerkinnät ovat tulkinnanvaraisia ja niiden epäidiomaattisuus saattaa liittyä johonkin muuhun kuin pelkkään sijamerkintään.

92 *Suomalaisella tieteellisellä tyylillä on saksalaista perua.* (LAS2-3/174)

Esimerkiksi virkkeen 92 eksistentiaalisessa lauseessa subjektiksi jäsennetty *saksalaista perua* tuntuu semanttisesti enemmän predikatiivilauseen predikatiivilta ja sen käyttö eksistentiaalisessa lauseessa on jo itsessään epäidiomaattista. Lause ei siis ole varsinaisesti epäidiomaattinen subjektin sijamerkinnän takia vaan sanavalinta itsessään on epäidiomaattinen. Eksistentiaalisessa lauseessa sijamerkintä on kuitenkin katsottava kohdekielen kannalta epäidiomaattiseksi.

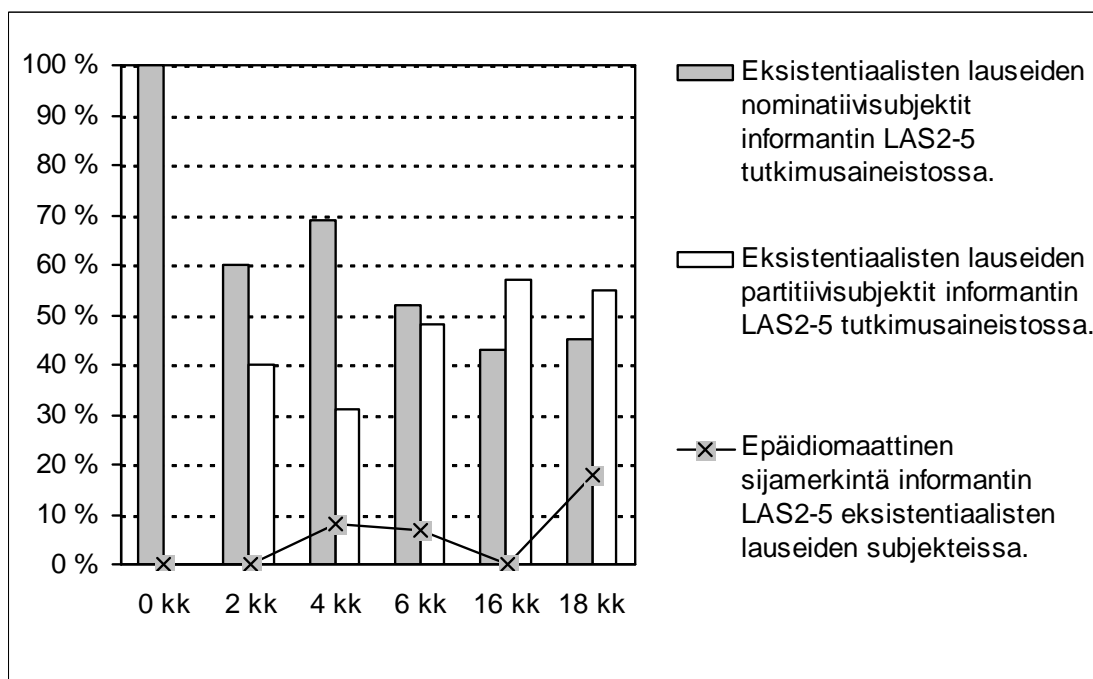
6.5.2. Informantti LAS2-5

Informantin LAS2-5 kohdalla voidaan huomata kohtalaisen selkeä tendenssi siinä, onko eksistentiaalisen lauseen subjekti nominatiivi- vai partitiivimuotoinen. Nominatiivisubjektien suhteellinen määrä vähenee ja partitiivisubjektien määrä kasvaa koko tarkastelujakson ajan. Partitiivisiä eksistentiaalisten lauseiden subjekteja on tarkastelujakson lopussa jopa enemmän kuin nominatiivimuotoisia eksistentiaalisten lauseiden subjekteja. Muutos on mielenkiintoinen, sillä sekä tutkimusaineistossa että vertailuaineistossa nominatiivisubjekti on tilastollisesti partitiivisubjektia yleisempi. Kyseisen informantin aineistossa on eksistentiaalisia lauseita yhteensä 66 kappaletta, joiden subjekteista 37 on nominatiivimuotoisia ja 29 partitiivimuotoisia. Kun tämä määrä jakautuu kuuteen tarkasteluajankohtaan, eivät luvut luonnollisesti ole tilastollisesti kovinkaan merkitseviä. Ne voivat kuitenkin osoittaa informantin välikielen variaatiomahdollisuuksien laajenemista. Eksistentiaalisten lauseiden kokonaismäärät subjektin sijamerkinnän mukaan jaoteltuna eri tarkasteluajankohtina näkyvät taulukosta 3. Taulukko kertoo myös sijamerkinnältään epäidiomaattisten subjektien määrän eri tarkasteluajankohtina.

TAULUKKO 3. Informantin LAS2-5 eksistentiaalisten lauseiden määrä subjektin sijamerkinän ja sen idiomaattisuuden kannalta tarkastelujakson eri vaiheissa. Sulkeissa oleva luku kertoo virkerivien kokonaismäärän.

LAS2-5 \ Aika	0 kk (25)	2 kk (76)	4 kk (35)	6 kk (104)	16 kk (55)	18 kk (44)
Subjektin sijamerkintä nom. ; part.	2 ; 0	4 ; 2	9 ; 4	14 ; 13	3 ; 4	5 ; 6
Sijamerkinnältään epäidiomaattiset subjektit	0	0	1	2	0	2

Sijamerkintää on syytä tarkastella myös osuuksina kaikista eksistentiaalisten lauseiden subjekteista ja yhdessä sijamerkinnältään epäidiomaattisten eksistentiaalilauseiden subjektien kanssa. Näitä jakaumia havainnollistaa kuvio 8.

KUVIO 8. Eksistentiaalisten lauseiden sijamerkintä ja siinä esiintyvä idiomaattisuus informantin LAS2-5 aineistossa. Prosenttiluvut kertovat osuuden saman informantin kaikista eksistentiaalisista lauseista kunakin tarkastelujakohtana.

Kun verrataan eksistentiaalisten lauseiden sijajakaumaa ja sijamerkinnältään epäidiomaattisten subjektien jakaumaa, voidaan huomata, että partitiivisten subjektien lisääntyessä myös sijamerkinnältään epäidiomaattisten eksistentiaalisten lauseiden subjektien osuus kasvaa. Partitiivisubjektien ja sijamerkinnältään epäidiomaattisten subjektien suhteesta toisiinsa ei voi tehdä todellisia päätelmiä, mutta näiden yhteyttä

toisiinsa on silti syytä pohtia. Partitiiveja ei välttämättä ole liikaa, mutta informantti ei tiedä, miten sijamerkintää käytetään idiomaattisesti. Variaation kasvaessa siis myös epäidiomaattinen variaatio lisääntyy. Tämä sopii Ellisin ajatukseen funktioiden uudelleenjärjestymisestä. Kun oppijan välikieleen tulee uusi valintatilanne – tässä tapauksessa eksistentiaalilauseen subjektin sijamerkintä – on ensimmäinen vaihe vapaa vaihtelu. Vapaan vaihtelun jälkeen vaihtelunalaiset tekijät pikku hiljaa järjestyvät kokonaan tai osittain omiin funktioihinsa. Tätä kaikkea kuitenkin edeltää vaihe, joka saattaa olla muodollisesti idiomaattisempaa kieltä, mutta siitä puuttuu jokin kohdekieleen kuuluva funktio tai vaihtoehto. (Ellis 1985, 95–96.) Tämän prosessin voidaan ajatella selittävän osaltaan informantin LAS2-5 eksistentiaalisten lauseiden suhteellisen osuuden kasvamista ja siitä juontuvaa variaation sekä laadullista että määrällistä epäidiomaattisuutta.

6.5.3. Informantti LAS2-8

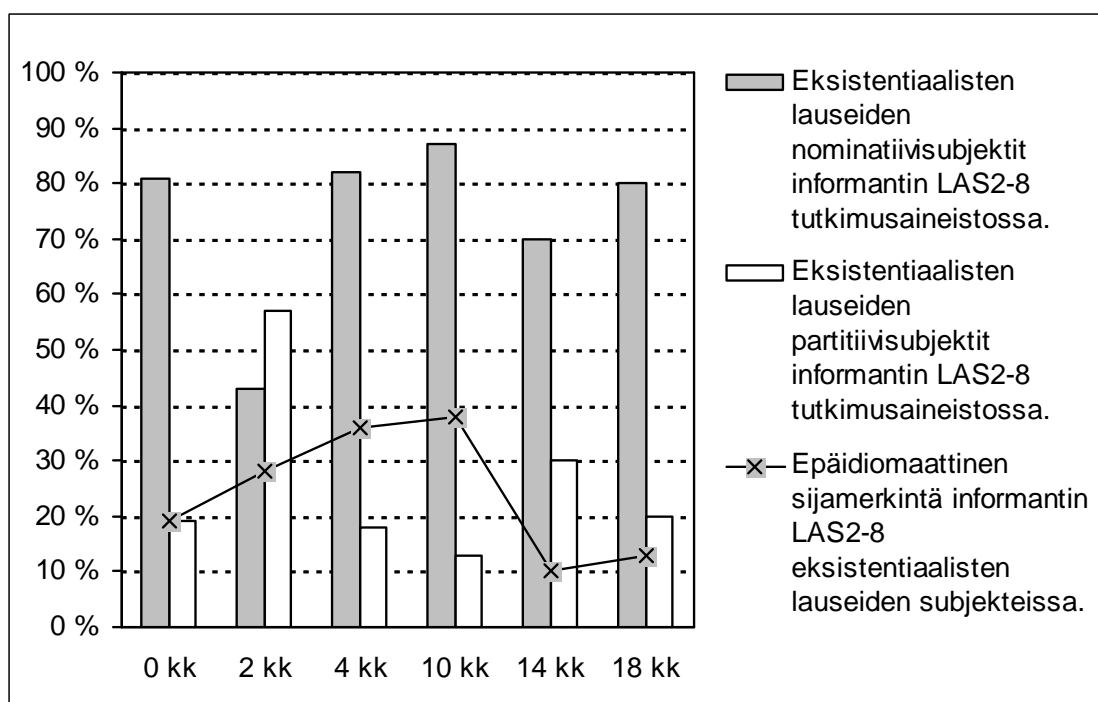
Informantin LAS2-8 kohdalla ei ole subjektin sijajakauman osalta huomattavissa minkäänlaista muutostendenssiä. Nominatiivisubjektien suhteellinen määrä pysyy korkeana yhtä poikkeusta lukuun ottamatta koko tarkastelujakson ajan. On huomionarvoista, että nominatiivisubjektit hallitsevat informantin eksistentiaalisia lauseita lähestulkoon kaikissa teksteissä koko tarkastelujakson ajan. Tämän tuloksen voi suhteuttaa siihen, että informantin aineistossa on suhteellisesti lähes kaksinkertaisesti niin paljon eksistentiaalisia lauseita kuin vertailuaineistossa. Eksistentiaalisten lauseiden sijamerkinnältään epäidiomaattiset subjektit ja lauseiden kokonaismäärät eri tarkasteluajankohtina subjektin sijamerkinnän mukaan jaoteltuna näkyvät taulukosta 4.

TAULUKKO 4. Informantin LAS2-8 eksistentiaalisten lauseiden määrä subjektin sijamerkinnän ja sen idiomaattisuuden kannalta tarkastelujakson eri vaiheissa. Sulkeissa oleva luku kertoo virkerivien kokonaismäärän.

LAS2-8 \ Aika	0 kk (82)	2 kk (44)	4 kk (117)	10 kk (58)	14 kk (45)	18 kk (78)
Subjektin sijamerkintä nom. ; part.	13 ; 3	3 ; 4	9 ; 2	7 ; 1	7 ; 3	12 ; 3
Sijamerkinnältään epäidiomaattiset subjektit	3	2	4	3	1	2

Kuten tässä luvussa aiemmin on useassa kohdin todettu, yksi mahdollinen lausetyyppien esiintymisfrekvenssiin vaikuttava tekijä saattaa olla lausetyyppien sekoittuminen ja esimerkiksi eksistentiaalisen lauseen epäidiomaattinen käyttö jonkin toisen lausetyypin asemesta. Tämän voisi ajatella nostavan nominatiivimuotoisten subjektien suhteellista määrää, sillä kaikissa muissa lausetyypeissä subjektijäsenen sija on lähes poikkeuksetta nominatiivi (ks. esim. ISK, 848, 868). Toinen nominatiivisubjektien esiintymistodennäköisyyttä nostava tekijä informantin LAS2-8 kohdalla on kvanttorilauseita käsiteltäessä todettu kyseisen konstruktion mahdollinen erityislaatuisuus tämän informantin välikielessä. Myös epäprototyyppisemmän ja semanttisesti melko monimutkaisen partitiivisubjektin välttäminen on hyvin mahdollista.

Subjektien jakaumia sijan kannalta on syytä tarkastella yhdessä sijamerkinnältään epäidiomaattisten eksistentiaalisten lauseiden kanssa. Niiden jakaumaa informantin LAS2-8 aineistossa havainnollistaa 9.

KUVIO 9. Eksistentiaalisten lauseiden sijamerkintä ja siinä esiintyvä idiomaattisuus informantin LAS2-8 aineistossa. Prosenttiluvut kertovat osuuden saman informantin kaikista eksistentiaalisista lauseista kunakin tarkasteluajankohtana.

Sijamerkinnältään epäidiomaattisten eksistentiaalisten lauseiden subjektien osuus informantin LAS2-8 kaikista eksistentiaalisten lauseiden subjekteista on suhteellisen korkea vielä 10 kuukautta tarkastelujakson alun jälkeen (ks. kuvio 9). Tämän jälkeen epäidiomaattisten subjektien suhteellinen määrä laskee lähelle tutkimusaineiston keskiarvoa eli 11:tä prosenttia kaikista eksistentiaalisubjekteista. Niitä esiintyy kuitenkin koko tarkastelujakson ajan (ks. taulukko 4 ja kuvio 9).

Kun informantin LAS2-8 sijamerkinnältään epäidiomaattisten subjektien jakaumaa verrataan luvussa 5.4 käsiteltyihin epäidiomaattisen sanajärjestyksen tapauksiin, voidaan huomata, että huolimatta nominatiivimuotoisten subjektien vertailuaineistoa suuremmasta frekvenssistä epäidiomaattisten ratkaisujen suhteellinen määrä on kummankin seikan kohdalla alhaisempi 18 kuukauden jakson kahtena viimeisenä tarkasteluajankohtana. Epäidiomaattisten ratkaisujen väheneminen saattaa kuvastaa informantin suomen omaksumista ja välikielen variaation muuttumista lähemmäksi kohdekieltä.

7. TUTKIMUSAINIESTON EKSISTENTIAALISTEN LAUSEIDEN VERBIT JA ERIKOISTAPAUKSET

Tässä luvussa tutkimusaineiston eksistentiaalisia lauseita käsitellään niiden verbien kannalta. Lisäksi käsitellään merkitykseltään eksistentiaalisia mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaalisia sekä rakenteeltaan vain joiltakin osin eksistentiaalisia lauseita. Hakasen (1972, 42–43) kolmesta eksistentiaalilauseen kriteeristä yksi on lauseen subjektin ja predikaatin välisen kongruenssin puuttuminen. Tutkimusaineistossa on kuitenkin myös sellaisia sekä rakenteeltaan että merkitykseltään eksistentiaalisiksi luokiteltavia lauseita, joissa on odotuksenvastaisesti kongruoiva predikaattiverbi. Koska tämän luvun verbien osalta käsiteltävät lauseet eivät täytä kriteeriä subjektin ja verbin välisestä inkongruenssista, on tässä eksistentiaalisten lauseiden kriteereinä pidetty jotakin tai joitakin seuraavasta kolmesta seikasta: 1) sanajärjestys, jossa verbi edeltää subjektia ja verbin merkitys on eksistentiaalinen, 2) subjektin partitiivisijaisuus ja verbin merkitys on eksistentiaalinen tai 3) se, että lauseen verbinä on *olla* ja lause on merkitykseltään selvästi eksistentiaalinen.

Tässä luvussa mainittavia lukuja ja jakaumia tarkasteltaessa on syytä muistaa, että verbin ja subjektin mahdollinen kongruenssi voi näkyä vain niissä lauseissa, joissa on monikollinen subjektijäsen. Toisin sanoen eksistentiaalisten lauseiden mahdollinen odotuksenvastainen ja epäidiomaattinen kongruenssi voi ilmetä vain 45 prosentissa tutkimusaineiston eksistentiaalisista lauseista. Voidaan siis ajatella, että kaikki tässä luvussa todettavat tendenssit voivat olla implisiittisesti yli kaksi kertaa esitettäviä lukuja todennäköisempiä oppijoiden välikielen kieliopeissa.

7.1. Kongruoivien verbien eksistentiaaliset lauseet tutkimusaineistossa

Tutkimusaineistossa on edellä kuvatut kriteerit täyttäviä eksistentiaalisia lauseita, joissa on kongruoiva predikaatti, yhteensä 19 kappaletta. Aineiston 443:ssa luvussa 6 eksistentiaalisiksi luokitellusta lauseesta 4,5 prosentissa on siis kongruoiva subjekti. Edelleen, näistä lauseista 13:ssa on *olla*-verbi, 14:ssä verbi edeltää subjektia ja 2:ssa on partitiivimuotoinen subjekti. Samassa lauseessa voi myös olla useita näistä tekijöistä.

ASETELMA 13. Tutkimusaineiston sellaisten eksistentiaalisten lauseiden muotopiirteet, joissa on kongruoiva predikaatti. Sulkeiden ensimmäinen luku kertoo prosenttiosuuden kaikista lauseista ja jälkimmäinen prosenttiosuuden eksistentiaalisiksi luokitelluista lauseista.

Kongruoiva subjekti		19 (0,5 % ; 4,5 %)
joista	VS-sanajärjestys	14 (0,3 % ; 3,1 %)
	<i>olla</i> -verbi	13 (0,3 % ; 2,9 %)
	partitiivisubjekti	2 (0,1 % ; 0,7 %)

Kuten asetelma 13 havainnollistaa, kongruoivat eksistentiaaliset lauseet poikkeavat muotopiirteiltään prototyyppisestä eksistentiaalilauseesta useammin kuin tutkimusaineiston eksistentiaaliset lauseet keskimäärin. Lauseita, joissa subjekti edeltää verbiä, on suhteellisesti enemmän ja partitiivisubjektillisia lauseita puolestaan suhteellisesti vähemmän. Lauseiden vähäisen määrän vuoksi luvut eivät ole tilastollisesti merkitseviä, mutta niistä välittyy selvä tendenssi: sellaiset eksistentiaaliset lauseet, joissa on kongruoiva predikaattijäsen, ovat rakenteeltaan muita eksistentiaalilauseita todennäköisemmin myös muilla tavoin epäprototyyppisiä. On syytä huomauttaa, että näissä luvuissa ei ole huomioitu hyvin epäprototyyppisiä eksistentiaalilauseita eikä sellaisia merkitykseltään eksistentiaalisia lauseita, joiden rakenne on selvästi ei-eksistentiaalinen. Tällaisia ovat esimerkiksi lauseet, joissa subjekti edeltää verbiä ja joissa ei ole *olla*-verbiä (93–94).

93 Virossa on piirre, että *tämä ilmiö ei tapahdu* -> mun raamatu. (LAS2-8/344)

94 Omaperäinen sanasto tarkoittaa sitä, että sanat ovat kieliryhmissä ja *vastineet löytyvät samasta kielikunnasta äänneasultaan, merkitykseltään ja leviikiltään*. (LAS2-8/254)

Esimerkit 93–94 kuvastavat lauseita, joita en ole luokitellut eksistentiaalisiksi niiden osittaisesta eksistentiaalisesta luonteesta huolimatta. Kummassakin tapauksessa lause on muotopiirteiltään hyvin kaukana prototyyppisestä eksistentiaalilauseesta – lauseissa on SV-sanajärjestys eikä kummassakaan ole eksistentiaalilauseelle ominaista *olla*-verbiä, esimerkissä 93 on negaatiosta huolimatta nominatiivisijainen subjekti ja esimerkin 94 lause kongruoi. Ainoat eksistentiaalista tulkintaa puoltavat seikat ovat verbin intransitiivisuus ja merkityksen eksistentiaalisuus. Näitä lauseita tarkastellaan omana ryhmänään luvussa 7.2.

Edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalilauseiden kongruenssin mahdollisesti laukaisevia tekijöitä on useita, eikä niitä luonnollisesti pystytä osoittamaan tarkasti.

Näistäkin lauseista voidaan kuitenkin tarkastella potentiaalisia myötäesiintymiä eli eri lauseiden konteksteista ilmeneviä yhteisiä piirteitä.

Kuten asetelman 13 luvut osoittavat, selvin yhdistävä tekijä kongruoivien eksistentiaalisten lauseiden välillä on niiden subjektijäsenen nominatiivisijaisuus, joka esiintyy 17 lauseessa 19:stä. Myös muut asetelmaan poimitut, eksistentiaalilauseelle epäprototyypiset muoto- ja rakennepiirteet voidaan tulkita kongruoivien eksistentiaalisten lauseiden potentiaalisiksi myötäesiintymiksi. Näitä ovat siis sanajärjestys, jossa subjekti edeltää verbiä, sekä se, että predikaattina toimii jokin muu kuin *olla*-verbi. Näiden lisäksi yksi mahdollinen piirre kongruoiville eksistentiaalisille lauseille saattaa olla lauseen kielteisyys, predikaatin liittomuotoisuus, verbiketju tai jokin muu rakenne, joka tekee predikaattilausekkeesta monijäsenisen. Tällaisia tapauksia on aineiston 19 kongruoivasta eksistentiaalisesta lauseesta 5. Niitä käsitellään tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

7.1.1. Kongruoiva verbi ja VS-sanajärjestys

Tutkimusaineistossa on yhteensä 14 sellaista eksistentiaalista lausetta, joissa on kongruoiva subjekti ja joissa verbi edeltää subjektia. Näistä lauseista 12:ssa on nominatiivisijainen subjektijäsen, 2 lauseessa subjektijäsen on partitiivissa.

Tässä alaluvussa käsiteltävistä lauseista kaikissa on eksistentiaalilauseille tyypillinen sanajärjestys. Lauseista 4:ssä (95–98) on moniosainen predikaatti, jota voidaan pitää yhtenä mahdollisena kongruenssin laukeamiseen vaikuttavana tekijänä.

95 virossa paino voi esiintyä myös muulla tavulla kuin ensimmäisellä - lainasanoissa, joiden jalkitavut ovat viron systeemille epätyypillisiä - *viron omaperäisimpien sanojen jälkitavuissa voivat olla vain lyhyt vokaalit tai -i loppuiset diftongit* (LAS2-2/8)

96 lauseopissa *ovat saattaneet tapahtua muiden kielten vaikutuksesta monet muutokset*, suomen perussanajärjestys SVO on eri kuin kantakielelle oletettu SOV, mutta esiintyy myös vain suomalais-ugrilaisille kielille tyypilliset ilmiöt: rektiöt: {esimerkki} löytää jostakin, mennä kalaan/marjaan yksikössä. (LAS2-2/123)

97 *Päätteiden edessä voivat olla tunnukset*. (LAS2-2/202)

98 *Varhaiskantasuomessa sanojen takavokaaleina alkoivat olla myös muut vokaalit*. (LAS2-5/17)

Esimerkkejä 95–98 tarkasteltaessa voidaan huomata, että kaikissa on eksistentiaalilauseelle prototyypisen VS-sanajärjestyksen lisäksi myös inessiivisijainen

tilan adverbiaali, joka edeltää verbiä (*jälkitavuissa, lauseopissa, edessä ja Varhaiskantasuomessa*). Semanttisesti lauseet vastaavat esimerkin 96 prosessia kuvaavaa lausetta lukuun ottamatta Huumon ja Perkon luokituksen prototyyppistä eksistentiaalista lausetta, jossa subjekti esittää predikaation adverbiaalinen määrittämän tilan sisältöä. Esimerkin 96 eksistentiaalinen lause vastaa lähinnä luokkaa, jossa on eksistentiaalisen lauseen sanajärjestys mutta jonka verbi ilmaisee eksistenssin lisäksi myös muuta informaatiota. (Huumo–Perko 1993, 386.)

Lauseet 95–98 ovat siis kongruenssia lukuun ottamatta selvästi eksistentiaalisia lauseita niin merkitykseltään kuin rakenteeltaankin. Niissä on kuitenkin kaikissa nominatiivisijainen subjektijäsen, mikä on mahdollinen kaikkien lausetyyppien subjekteille. Kaikki 4 lausetta on lisäksi käsitelty niiden subjektien epäidiomaattisen sija- tai lukumerkinnän kannalta edellisessä luvussa. Informanttien LAS2-2 ja LAS2-5 voidaan ajatella hahmottaneen kyseiset lauseet ensikieleltään suomenkielisten intuitiosta poikkeavasti. Se, että lauseet ovat muotopiirteiltään keskenään hyvin samanlaisia, tukee edelleen ajatusta siitä, että nämä 4 lausetta vastaavat informanttien välikielissä myös keskenään samaa lausetyyppiä.

Usean epäidiomaattisen seikan lankeaminen yhteen samassa lauseessa lienee myös selvä viite jo aiemmin mainitusta lausetyyppien sekoittumisesta. Moniosaisen predikaatin voi ajatella osaltaan lisäävän tätä sekoittumisen mahdollisuutta, kun kulloinkin kyseessä oleva tekstilause poikkeaa prototyyppisten lausetyyppien rakenteesta. Predikaatin moniosaisuus voi siis olla edistyneillä suomenoppijoilla ympäristö, joka vetää puoleensa sellaisia eksistentiaalisia lauseita, joissa vallitsee kongruenssi.

99 Suomessa on nykyään 6 paikallissijaa, joista 3 ovat sisäpaikallissijat ja 3 ulkopaikallissijat. (LAS2-7/16)

100 Näistä 5:stä tilanteesta 3 ovat transitiivisia eli objektia sisältävät tilanteet: tila (objekti on akkusatiivissa tai partitiivissa), toiminta (partitiivimuotoinen objekti) ja teko (akkusatiivimuotoinen). (LAS2-7/285)

Esimerkkien 99 ja 100 eksistentiaalisia lauseita käsitellään jo luvussa 6.4 osana kvanttorilauseita. Lauseet on kuitenkin syytä nostaa esiin myös niiden kongruoivan predikaatin vuoksi. Virkkeessä 99 tuntuu todennäköiseltä, että verbin kongruenssi liittyy kvanttorilauseelle epäidiomaattiseen nominatiivisijaiseen subjektijäseneseen. Voidaan ajatella, että tämä sijamerkintä sekoittaa tekstilauseen yhteyden kvanttorilauseen

skeemaan, mistä syystä informantti valitsee frekvenssiltään selvästi todennäköisemmän vaihtoehdon eli subjektin ja predikaatin välisen kongruenssin.

Virkkeen 100 eksistentiaalisessa lauseessa subjektiksi käsitetty sana *transitiivisia* on partitiivimuotoinen. Sen sijamerkintä ei siis voi olla kongruenssia laukaiseva tekijä. Lauseen jäsentämistä vaikeuttaa se jo aiemmin todettu seikka, että kvanttorilauseesta puuttuu elliptisyyden takia subjektilausekkeen edussana, jonka voidaan olettaa olevan *tilanteita*. Lauseesta kuitenkin puuttuu yksi sen keskeisistä konstituenteista ja siinä on lisäksi kvanttorilauseelle epäidiomaattinen sanajärjestys, mikä lähentää sitä kongruoivaan predikatiivilauseeseen. Edelleen, mikäli kyseessä on predikatiivilause, on kongruenssin laukaiseva subjektijäsen itse asiassa numeraali 3. Puhtaasti syntaktisessa tarkastelussa tämä tulkinta olisikin selvästi luontevampi, mutta se jättäisi lauseen kvanttorilauseetta vastaavan semanttisen sisällön kokonaan vaille huomiota. Nämä kaikki huomiot tukevat ajatusta monen eri lausetyypin sekoittumisesta kyseessä olevassa tekstilauseessa.

101 *Kehityksen taustalla ovat loppukadot ja muut äänteelliset*, viro on suomea äänteellisesti kuluneempi (LAS2-2/19)

102 Lisäksi 1930-luvulla alkoi taistelu sellaisia kansanpuvun asusteita vastaan, joilla *olivat vahvat symboliset merkitykset* eli päähineitä ja jalkarättejä vastaan. (LAS2-5/56)

Virkkeiden 101 ja 102 eksistentiaaliset lauseet ovat muotopiirteiltään samankaltaisia, mutta niiden semanttinen sisältö poikkeaa toisistaan. Virkkeen 101 eksistentiaalisiksi luokittelemani lause ei välttämättä sitä ole, vaan lause voidaan jäsentää myös intransitiivilauseeksi, jossa on käänteinen sanajärjestys. Tarkasteltaessa virkkeen kontekstia voidaan kuitenkin huomata, että se muodostaa yksinään oman kappaleen eikä lauseen käänteiselle sanajärjestykselle näin ollen ole ainakaan mitään välitöntä motivoijaa. Lauseen semanttisen sisällön voidaan niin ikään ajatella noudattavan Huumon ja Perkon käsitystä eksistentiaalilauseesta, jonka mukaan subjektin tarkoite esittää predikaation adverbiaalinen määrittämän tilan sisällöstä (Huumo–Perko 1993b, 386). Mikäli esimerkin 101 lause käsitetään eksistentiaalisiksi, potentiaalisena odotuksenvastaisen kongruenssin laukaisevana tekijänä saattavat monikkomuotoisten subjektijäsenten lisäksi olla lauseen kaksi rinnakkaista subjektilauseketta, *loppukadot ja muut äänteelliset*. Tulkintaa vaikeuttaa kuitenkin se, että jälkimmäisestä subjektilausekkeesta tuntuu mahdollisen lipsahduksen seurauksena puuttuvan sen edussana. Edussanan voidaan olettaa olevan *muutokset* tai jotain sen kaltaista. Päällimmäisenä kongruenssin laukaisevana tekijänä tuntuu silti myös tässä lauseessa

olevan sen subjektijäsenten odotuksenvastainen sijamerkintä ja *loppukadot*-lausekkeen osalta myös lukumerkintä. Kun nämä tekijät vielä lähentävät lausekkeen muotorakennetta kohti intransitiivilauseetta, tulee eri lausetyyppien sekoittuminen samassa tekstilauseessa mahdolliseksi.

Virkkeen 102 eksistentiaalinen lause sen sijaan on kongruoivaa predikaattia lukuun ottamatta selvä omistusrakenne niin rakenteellisesti kuin semanttisestikin, eikä sen tulkitsemisessa eksistentiaaliseksi lauseeksi ole epäselvyyttä. Selvimmäksi kongruenssin laukaisevaksi tekijäksi tässäkin tapauksessa nousee lauseen sijamerkinnältään epäidiomaattinen subjektijäsen *vahvat symboliset merkitykset*. Lisäksi yhtenä sekä kongruenssia että sijamerkintää motivoivana tekijänä voidaan pitää virkkeen osin odotuksenvastaista lauserakennetta, jossa alisteisena sivulauseena oleva eksistentiaalinen lause on upotettu päälauseen keskelle.

¹⁰³ Merkitys on myös sellainen, että sana ei voi olla kovin vanha, *lisäksi ovat vastineet indoeurooppalaisissa kielissä*. (LAS2-4/9)

Virkkeen 103 eksistentiaalinen lause on kohtalaisen epäidiomaattinen: siinä on kongruoiva predikaatti ja lisäksi siitä tuntuu puuttuvan eksistentiaalilauseen konstruktion yleensä kuuluva lokatiivinen adverbiaalilauseke (tässä tapauksessa *sillä* tms.). Lauseessa tai sen välittömässä kontekstissa ei silti ole tunnistettavaa ellipsiä. Lause rinnastuukin rakenteellisesti eksistentiaalilauseen alatyyppeihin eli ilmiölauseeseen. Tämä tulkinta ei kuitenkaan vastaa lauseen semanttista sisältöä (ks. esim. ISK, 855), sillä lauseessa puhutaan kontekstissa aiemmin mainitun sanan vastineista.

Toinen sekaannusta synnyttävä tekijä virkkeessä 103 on siinä oleva lokatiivinen adverbiaalilauseke *indoeurooppalaisissa kielissä*. Lauseke on muodoltaan samanlainen kuin eksistentiaalilauseeseen usein sisältyvä lokatiivilauseke, mutta se ei kuitenkaan jäsenny varsinaiseen eksistentiaalikonstruktion kuuluvaksi. Ennemmin se hahmottelee sitä tilaa, johon koko eksistentiaalisen lauseen kuvaama tilanne sijoittuu. Tässä tulkinnassa lauseen tavoiteltu muoto olisi *sillä on vastineita indoeurooppalaisissa kielissä*. Voidaankin ajatella, että kongruenssin välittömänä laukaisevana tekijänä saattaa olla nominatiivisijainen subjektijäsen, joka yhdessä muiden eksistentiaalilauseelle epäidiomaattisten piirteiden kanssa hämärtää tekstilauseen lausetyyppejä. Määräisyyden hahmottaminen saattaa niin ikään vaikuttaa tulkintaan.

Informantin ensikieli on kuitenkin viro, jossa määräisyyden ilmaisukeinot ovat hyvin samankaltaiset kuin suomessakin.

104 *Suomalais-ugrilaisissa kulttuureissa ovat lauluja*, jotka ilmaisevat kuka ihminen on eteenkin jos ihminen on laulun oma laulaja. (LAS2-8/26)

Virkkeen 104 eksistentiaalinen lause poikkeaa muista tässä luvussa käsitellyistä lauseista siksi, että siinä on ainoastaan eksistentiaalilauseessa mahdollinen partitiivimuotoinen subjektijäsen. Lause on muutenkin kongruenssia lukuun ottamatta niin rakenteeltaan kuin käyttöyhteydeltään hyvin tyypillinen eksistentiaalinen lause – se kuvaa subjektin tarkoitteen olemassaoloa tietyssä, adverbiaalinen määrittämässä tilassa (vrt. Huumo–Perko 1993b, 386). Lauseen esiintymisympäristössä ei muutenkaan ole mitään sellaista piirrettä, minkä voisi ajatella motivoivan predikaatin kongruenssia. Itse asiassa ainoa mahdollinen tekijä on saman virkkeen seuraava lause, jossa on subjektin kanssa kongruoiva predikaatti ja jonka subjekti on *lauluja*-sanana korvaava pronomini *jotka*. On kuitenkin todennäköistä, että eksistentiaalilauseen konstruktiolle tyypillinen subjektin ja predikaatin välinen inkongruenssi ei läpäise informantin LAS2-8 välikielen koko kielioppia. Tilanne vastaa esimerkiksi luvussa 2 käsiteltyjä kielenoppimisen moniulotteisen mallin ajatusta ilmiöiden vertikaalisesta vaihtelusta (Meisel–Clahsen–Pienemann 1981, 128) ja Normanin huomiota siitä, että yksittäisen kielenpiirteiden omaksumisen taso voi sijoittua jatkumolle (Norman D. A. 1986, 533).

105 Myös Eduard Vilden teoksissa *tulivat uudet ajatukset ja näkökulmat esiin* hänen Berliinissä oleskelun jälkeen. (LAS2-2/79)

106 Samoista syistä tavalliset sanojen vokaalijonot muuttuivat - *syntyivät peräkkäiset vokaalit* (laulaen < *laulaðen), *pitkät vokaalit* (kala < *kalaða) ja *jotkut diftongit* (taula < *takla, *seýçe > seisoa). (LAS2-5/19)

107 Esimerkiksi suomessa *kehittyivät ns. s-sisäpaikallissijat, l-ulkopaikallissijat jne.* (LAS2-5/92)

108 Nykysuomessa *esiintyvät vanhat yksikkö ja monikko* {esimerkki} *t (talo-talot) *j (taloissa, talojen) (LAS2-6/70)

Virkkeiden 105–108 eksistentiaaliset lauseet ovat muotopiirteiltään melko samanlaisia; ne ovat sanajärjestyksensä ja semantiikkansa puolesta tyypillisiä eksistentiaalisia lauseita. Niissä ei kuitenkaan ole eksistentiaalilauseelle ylivoimaisesti tyypillisintä *olla*-verbiä ja niiden predikaatin ja subjektin välillä vallitsee kongruenssi. Virkkeen 106 eksistentiaaliseksi luokiteltua lausetta lukuun ottamatta kaikissa on myös eksistentiaalilauseen konstruktiolle ominainen inessiivisijainen lokatiiviadverbiaali. Lauseita tarkasteltaessa voidaan kuitenkin huomata, että ainakaan virkkeiden 107 ja 108 eksistentiaalisiksi käsitetyissä lauseissa esiintyvä kongruenssi ei välttämättä ole

yksiselitteisesti epäidiomaattista. Lauseet voidaan jäsentää myös tavallisiksi intransitiivilauseiksi, joissa on käänteinen sanajärjestys ja joiden merkitys saattaa olla osin eksistentiaalinen (vrt. ISK, 850). Kuten luvussa 7.2 todetaan, merkitykseltään eksistentiaaliset mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaaliset lauseet ovat edistyneillä suomenoppijoilla verraten tyypillinen lauserakenne. Siinä tapauksessa kongruenssin laukeaminen on täysin odotuksenmukaista.

Virkkeiden 105 ja 106 eksistentiaalisissa lauseissa keskeisimpänä kongruenssin laukaisevana tekijänä voidaan todennäköisesti pitää lauseiden subjektien epäidiomaattista sijamerkintää. Odotuksenmukaisen partitiivisijan puuttuminen vähentää lauseiden eksistentiaalisia muotopiirteitä ja mahdollistaa epäidiomaattisen kongruenssin laukeamisen. Myös lauseiden *olla*-verbittömyys vie niitä kauemmaksi prototyyppisestä eksistentiaalilauseesta. Virkkeessä 105 lausetyyppejä saattaa lisäksi sekoittaa *tulla esiin* -konstruktion odotuksenvastainen jakautuminen subjektin kahdelle puolelle.

Aiemmin mainittu lausetyyppien sekoittuminen tuntuu erityisen keskeiseltä seikalta, kun tarkastellaan kongruoivia eksistentiaalisia lauseita. Sen synnyttävien eri ilmiöiden välistä syy–vaikutus-suhdetta on mahdotonta analysoida aukottomasti, mutta joitakin seikkoja voidaan aineiston perusteella olettaa. Selvin syy–vaikutus-suhde on se, että tutkimusaineiston kongruoivissa eksistentiaalisissa lauseissa on useimmiten nominatiivisijainen subjektijäsen. 19 kongruoivasta eksistentiaalisesta lauseesta vain kahdessa on partitiivisubjekti ja niistäkin toinen on luvussa 6.4 käsitelty kvanttorilause, mistä syystä lause poikkeaa myös muilta rakenteellisilta piirteiltään tyypillisestä eksistentiaalilauseesta. Voidaankin olettaa, että nominatiivisubjekti on useimmiten esiintymisehtona odotuksenvastaisesti kongruoivalle eksistentiaaliselle lauseelle edistyneiden suomenoppijoiden kielessä. Näistä nominatiivisijaisista subjekteista valtaosa on sitä paitsi sijamerkinnältään epäidiomaattisia, mikä lienee omiaan hämärtämään tekstilauseiden lausetyyppejä entisestään.

7.1.2. Kongruoiva verbi ja SV-sanajärjestys

Tutkimusaineistossa on viisi eksistentiaalisesti luokiteltua lausetta, joiden subjektin ja predikaatin välillä vallitsee kongruenssi ja joissa subjekti edeltää verbiä. Tätä ilmiötä ei

voida pitää yleisesti edistyneille suomenoppijoille kuuluvana, sillä kaikki viisi lausetta ovat saman informantin (LAS2-8) aineistosta. Näiden lauseiden olemassaolo kertonee jotakin kyseisen informantin välikielen eksistentiaalilauseen konstruktioista ja informantin välikielen aiemmista vaiheista.

109 Ne ovat sidonnaisia koska *ne eivät voi olla olemassa ilman kantasanaa.* (LAS2-8/243)

110 Omaperäinen sanasto tarkoittaa sitä, että *sanat ovat kieliryhmissä* ja vastineet löytyvät samasta kielikunnasta äänneasultaan, merkitykseltään ja leviikiltään. (LAS2-8/254)

111 *Baltilaislainat ovatkin suomessa* vaikka arkeologian mukaan suomen kielen esipuhujat eivät asuneet Baltiassa. (LAS2-8/264)

112 *Esittäjät olivat mm. virolainen Oskar Loorits.* (LAS2-8/328)

113 Suomalais-ugrilaisessa kuvassa me vomme ajatella kansoista, *että osa niistä ovat pohjoisessa ja osa etelässä.* (LAS2-8/2)

Kaikki viisi lausetta (109–113) ovat muotopiirteiltään prototyyppisiä intransitiivilauseita, joiden predikaattina on *olla*-verbi²¹. Lauseiden semanttisen sisällön tarkastelu kuitenkin osoittaa, että ne rinnastuvat epäprototyyppisyydestään huolimatta ennemmin eksistentiaalilauseeseen. Epäselvin tapaus on virkkeen 113 eksistentiaalisiksi luokiteltu lause. Lauseen verbi kongruoi, vaikka lauseen subjekti on yksikön nominatiivissa oleva *osa*. Kongruenssi saanee alkunsa edeltävän lauseen monikollisesta sanasta *kansoista*. Tällainen edellisen lauseen laukaisema kongruenssi vaikuttaa mahdolliselta myös ensikielisessä suomessa. Esimerkin 113 lausetta ei voi yksiselitteisesti pitää eksistentiaalisena lauseena. Ei-eksistentiaalista tulkintaa tukee myös lauseen semanttinen sisältö, joka lähenee tavallisen intransitiivisen lauseen, 'jokin on jossakin'. Eksistentiaalinen tulkinta on kuitenkin niin ikään mahdollinen, mistä syystä lause on tässä mukana.

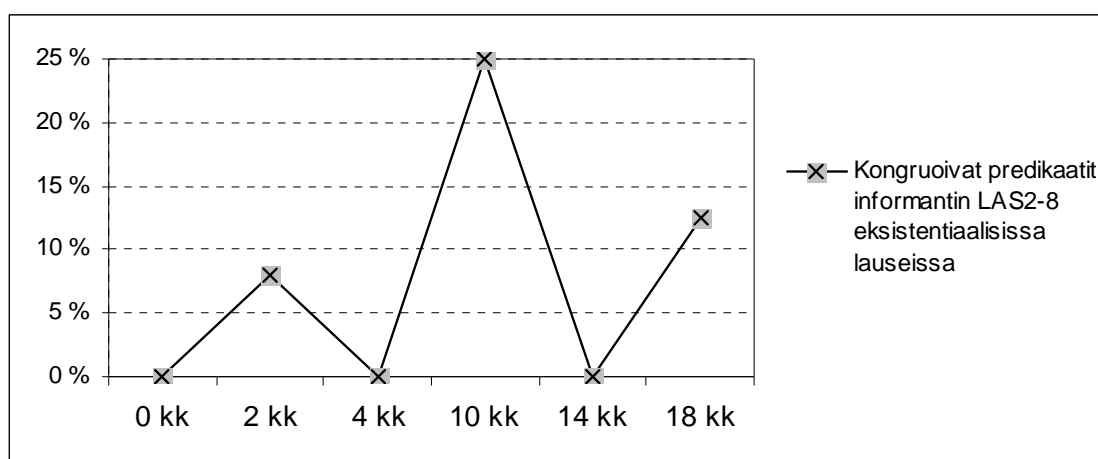
Esimerkkejä 109–112 on kutakin tarkasteltu jo subjektin sijamerkintää käsittelevässä luvussa. Kaikkia näitä neljää eksistentiaalista lausetta yhdistää SV-sanajärjestyksen lisäksi se, että niissä on epäidiomaattinen nominatiivisijainen subjekti. Näiden kahden tekijän lankeaminen yhteen saattaakin hyvin riittää laukaisemaan subjektin ja

²¹ Tällaisia lauseita kutsutaan usein kopulalauseiksi (ks. esim. Vilkuna 1996, 90, 337; ISK, 848). Mielestäni *olla*-verbin käyttö suomessa ei kuitenkaan vastaa ajatusta semanttisesti tyhjistä subjektin ja muun elementin yhdistimestä etenkin esimerkkinä 109–111 ja 113 kaltaisissa tapauksissa, joissa on jokin paikallissijainen adverbiaali (vrt. NS s.v. *kopula*; Oxford sv. *copula*). Hakanen käyttää termiä kopulalause ainoastaan predikatiivisista lauseista, kuten *Mies on muurari* (Hakanen 1972, 38–39). Tämä on jo selvästi lähempänä kopulaa, mutta ainakin omassa kielitajussani suomen kielen *olla*-sana kantaa aina muassaan jonkinlaista olemassa olemista tai sen tapaa kuvaavaa merkitystä. Yllä olevista esimerkeistä 112 vastaa muodoltaan predikatiivista lausetta, vaikka se läheneekin merkitykseltään ns. laadun kvanttorilauseetta.

predikaatin välisen, eksistentiaalisessa lauseessa epäidiomaattisen, kongruenssin. Näissä neljässä lauseessa esiintyvä muotopiirteiden ja semanttisen sisällön yhteismitattomuus saattaakin olla yksi selvimmin tunnistettava lausetyyppien sekoittumisen laji.

7.1.3. Pitkittäismuutokset tutkimusaineistossa

Kongruoivien verbien osalta minkäänlainen pitkittäistarkastelu on mahdotonta yhdeltäkään informantilta, sillä tällaisia lauseita on kaiken kaikkiaan niin vähän. Eniten niitä on informantilla LAS2-8, jolla tällaisia lauseita on enimmillään neljäsosa tarkasteluajankohdan eksistentiaalisista lauseista. Jakauma näkyy kuviosta 10.

KUVIO 10. Kongruoivan predikaatin sisältävien eksistentiaalisten lauseiden jakauma informantin LAS2-8 aineistossa. Prosenttiluvut kertovat osuuden saman informantin kaikista eksistentiaalisista lauseista kunakin tarkasteluajankohtana.

Lauseiden pieni määrä ei kuitenkaan oikeuta varsinaisten johtopäätösten tekemiseen, ja oikeastaan ainoa huomio, mikä informantin LAS2-8 kohdalla voidaan tehdä, on se, että odotuksenvastaisesti ja epäidiomaattisesti kongruoivia eksistentiaalisia lauseita esiintyy koko tutkimusjakson ajan aina sen loppuun asti. Sama tendenssi voidaan nähdä myös informantin LAS2-5 aineistossa.

7.2. Ei-eksistentiaaliset lauseet, joissa on eksistentiaalinen verbi

Tutkimusaineistosta voidaan aiemmin tässä tutkielmassa kuvattujen edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalisten lauseiden ominaispiirteiden lisäksi osoittaa myös toinen eksistentiaalisuuteen liittyvä seikka. Tutkimusaineistossa on nimittäin joukko sellaisia lauseita, jotka ovat rakenteeltaan tavallisia intransitiivilauseita mutta joiden merkitys vaikuttaa selvästi nimenomaan eksistentiaaliselta. Lauseet siis ilmaisevat jonkin olion olemassaoloa jossakin tilassa. Puhuessani rakenteeltaan ei-eksistentiaalisista lauseista tarkoitan sitä, että lauseiden prototyypissä sanajärjestyksessä subjekti edeltää verbiä ja subjekti laukaisee odotuksenmukaisesti kongruenssin lauseen predikaatissa. Esimerkki tällaisesta lauseesta on virkkeessä 114.

114 Nyt/nu-sanojen käyttö partikkelina on ollut olemassa pitkään ja *ne esiintyvät vanhoissa, sekä suomen- että ruotsinkielisissä, Raamatunkäännöksissä.* (LAS2-3/4)

Pyrin kuvaamaan edistyneiden suomenoppijoiden tapoja ilmaista eksistentiaalisuutta ja haluan tarkastella variaatiota sekä laadun että määrän osalta. Tässä luvussa käsiteltävät lauseet eivät ole rakenteellisesti eksistentiaalisia, mutta ne ilmaisevat samankaltaista merkitystä. Suomen kielen eksistentiaalilauseen rakenteellisen erityisyyden vuoksi siihen saattaa kohdistua myös välttämistä, mikä voi näkyä korvaavien konstruktioiden yliedustumisena vertailuaineistoon nähden. Tässä valossa rakenteellisesti ei-eksistentiaalisten mutta merkitykseltään eksistentiaalisten lauseiden tarkasteleminen on tärkeää.

7.2.1. Esiintymät ja jakauma

Merkitykseltään eksistentiaalisia mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaalisia lauseita on aineistossa 54 kappaletta. Näistä lauseista 45 tapauksessa lauseen predikaattina on verbi *esiintyä*, muut käytetyt verbit ovat *ilmestyä* (2 esiintymää), *syntyä* (2 esiintymää), *löytyä* (2 esiintymää), *sisältää* (1 esiintymä), *tapahtua* (1 esiintymä), *tulla* (1 esiintymä). Käytettyjen verbien jakaumaa kuvaa asetelma 14.

ASETELMA 14. Tutkimusaineiston merkitykseltään eksistentiaalisten mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaalisten lauseiden jakauma käytettyjen verbien osalta. Lauseita ei ole laskettu mukaan eksistentiaalisten lauseiden kokonaismäärään.

Merkitykseltään eksistentiaaliset lauseet		54
joissa verbinä	<i>esiintyä</i>	45
	<i>ilmestyä</i>	2
	<i>syntyä</i>	2
	<i>löytyä</i>	2
	<i>sisältää</i>	1
	<i>tapahtua</i>	1
	<i>tulla</i>	1

Aineistossa on siis merkitykseltään eksistentiaalisia mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaalisia lauseita 54 kappaletta, kun aiemmin käsiteltyä, muotopiirteiltään eksistentiaalisia lauseita on yhteensä 443 kappaletta. Rakenteeltaan ei-eksistentiaalisia, olemassaoloa kuvaavia lauseita on siis noin 12 prosenttia rakenteeltaan eksistentiaalisten lauseiden määrästä. *Esiintyä*-verbiä lukuun ottamatta esiintymiä on niin vähän, että niitä voidaan tarkastella lähinnä yksittäistapauksina. Lauseita, joissa on *esiintyä*-verbi, on sen sijaan mielekästä tarkastella suhteessa vertailuaineistoon. Vertailuaineistossa muotopiirteiltään vastaavanlaisia *esiintyä*-verbillisiä lauseita on 19 kappaletta, eli niiden määrä suhteessa rakenteeltaan eksistentiaalisiin lauseisiin on 13 prosenttia – likimain sama kuin tutkimusaineistossa.

TAULUKKO 5. *Esiintyä*-verbien jakauma ja eksistentiaalisten lauseiden määrä tutkimusaineistossa informanteittain. Merkitykseltään eksistentiaalisia mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaalisia lauseita ei ole laskettu eksistentiaalisten lauseiden kokonaismäärään.

	<i>esiintyä</i>-verbi (osuus rakenteellisesti eksistentiaalisten lauseiden määrästä)	eksistentiaaliset lauseet yht. (osuus lauseista ; osuus virkeriveistä)	lauseita ; virkerivejä
LAS2-1	0 kpl	37 kpl (16 % ; 21 %)	235 kpl ; 179 kpl
LAS2-2	5 kpl (11 %)	48 kpl (11 % ; 18 %)	421 kpl ; 265 kpl
LAS2-3	6 kpl (30 %)	22 kpl (8 % ; 11 %)	290 kpl ; 205 kpl
LAS2-4	5 kpl (11 %)	50 kpl (15 % ; 22 %)	341 kpl ; 224 kpl
LAS2-5	6 kpl (9 %)	66 kpl (10 % ; 19 %)	646 kpl ; 339 kpl
LAS2-6	15 kpl (38 %)	44 kpl (8 % ; 11 %)	534 kpl ; 398 kpl
LAS2-7	4 kpl (4 %)	99 kpl (15 % ; 22 %)	649 kpl ; 447 kpl
LAS2-8	4 kpl (5 %)	67 kpl (9 % ; 16 %)	766 kpl ; 424 kpl
LAS2-9	0 kpl	10 kpl (7 % ; 11 %)	146 kpl ; 94 kpl
	Yht. 45 kpl (10 %)	443 kpl (11 % ; 17 %)	4028 kpl ; 2575 kpl

Taulukko 5 havainnollistaa *esiintyä*-verbin käyttöä informanteittain. Toisen kielen tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista, että *esiintyä*-verbin käyttö tutkimusaineistossa vaihtelee informanteittain kohtalaisen paljon. *Esiintyä*-verbin informantikohtainen yliedustuminen saattaa paljastaa eksistentiaalilauseen tietoisien tai tiedostamattoman välttämisen.

Kuten taulukko 5 osoittaa, *esiintyä*-verbillisten lauseiden määrä korreloi valtaosassa tapauksia eksistentiaalisten lauseiden kokonaismäärän kanssa. Mikäli *esiintyä*-verbillisiä, merkitykseltään eksistentiaalisia lauseita on paljon, on rakenteeltaan eksistentiaalisia lauseita puolestaan vähän. Parhaiten tätä tendenssiä kuvaa informantin LAS2-6 tilanne. Informantin aineistossa on rakenteeltaan eksistentiaalisia lauseita yhteensä 44 kappaletta, niitä on siis 11 prosentissa virkeriveistä. Suhteellinen määrä on siis 6 prosenttiyksikköä tutkimusaineiston keskiarvoa alhaisempi. Samalla informantilla on 15 lausetta, joissa on *esiintyä*-verbi ja joiden merkitys on eksistentiaalinen. Tällaisia lauseita on siis 38 prosenttia rakenteeltaan eksistentiaalisten lauseiden määrästä. Suhdeluku on siis lähes neljä kertaa niin suuri kuin tutkimusaineiston keskiarvo (10 % rakenteeltaan eksistentiaalisten lauseiden määrästä). Sama ilmiö näyttää toimivan useimmissa tapauksissa myös vastakkaiseen suuntaan. Esimerkiksi informantin LAS2-7 aineistossa on rakenteeltaan eksistentiaalisia lauseita 99 kappaletta eli niitä on 22 prosentissa virkeriveistä. *Esiintyä*-verbillisiä, merkitykseltään eksistentiaalisia lauseita hänen aineistossaan puolestaan on vain 4 kappaletta, mikä on 4 prosenttia eksistentiaalisten lauseiden määrästä. Seuraava alaluku puolestaan osoittaa, että *esiintyä*-verbin käyttöympäristö ja merkitys tutkimusaineistossa voi olla laadullisesti erilaista kuin vertailuaineistossa ja samalla lähempänä vertailuaineiston rakenteellisesti eksistentiaalisten lauseiden käyttöympäristöä ja merkitystä.

7.2.2. *esiintyä*-verbin käyttö tutkimusaineistossa

Merkitykseltään eksistentiaalisten mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaalisten lauseiden yksiselitteinen luokittelu ja tarkasteleminen toisen kielen näkökulmasta on verrattain hankalaa. Lauseet ovat tyypillisesti syntaktisesti idiomaattisia, eikä niiden tarkasteluun ole mielekästä soveltaa virheanalyysin kaltaista metodia. Tässä tutkimuksessa keskeisinä kriteereinä pidetään Huumon ja Perkon muotoilemia kriteereitä lauseen eksistentiaalisuuden tarkastelemiseksi. Lauseen tulee siis tyypillisesti ilmaista subjektin tarkoitteen eksistenssiä suhteessa adverbiaalin määrittämään tilaan.

Lauseita voidaan tarkastella osana luvussa 2 kuvattua eksistentiaalisuuden jatkumoa, missä lauseen sijainnin määrää sen ilmaiseman eksistentiaalisuuden ja toiminnallisuuden välinen suhde. (Huumo–Perko 1993b, 386.) Lauseen eksistentiaalisuutta voitaneen tarkastella myös esimerkiksi kokeilemalla, onko kulloinkin käsillä oleva lause mahdollista muuntaa rakenteeltaan eksistentiaaliseksi lauseeksi ilman, että sen semanttinen sisältö muuttuu.

On selvää, että verbi *esiintyä* ilmaisee olemassaolon lisäksi myös muuta semanttista sisältöä. Esimerkiksi Suomen kielen perussanakirja antaa sanalle kolme eri merkitystä, joista olemassa oleminen on vasta kolmantena. Muut mahdolliset merkitykset ovat 1) 'näyttäytyä t. olla ihmisten parissa; käyttäytyä' sekä 2) 'toimia jssak asemassa, esittää jtk julkisesti: pitää puhe, näytellä tms.' (PS s.v. *esiintyä*.) Tämän tutkielman tutkimusaineistossa *esiintyä*-verbillisten lauseiden merkitys vaikuttaa kuitenkin vertailuaineistosta poiketen keskittyvän nimenomaan ilmaisemaan olemassa olemista eli eksistenssiä.

115 Kvanttoreja kuten kukaan, missään ja koskaan ovat kieltohakuksia *-ne esiintyvät vain kielteisissä lauseissa*. (LAS2-3/95)

116 (*duaali esiinty saamessa ja obinugr. kielissä*) (LAS2-6/72)

117 Ne tarkoittavat sitä, *että jonkin semanttisen kentän x sanat voivat esiintyä vain tietyn semanttisen kentän y sanojen kanssa*. (VA/364)

118 Ne eivät tarvitse toista lauseenjäsentä, *vaan voivat esiintyä yksin*. (VA/680)

Tutkimusaineiston lauseet 115 ja 116 ovat merkitykseltään hyvin samankaltaisia vertailuaineiston lauseiden 117 ja 118 kanssa. Mikäli kyseessä olevat lauseet pyritään korvaamaan eksistentiaalisilla lauseilla, huomataan kuitenkin, että ainoastaan tutkimusaineiston lauseet on mahdollista muuntaa rakenteeltaan eksistentiaaliksi ilman, että niiden merkitys muuttuu. Seuraavassa lauseet on pyritty muuttamaan tyypilliseen eksistentiaalilauseen konstruktion.

115' Kvanttoreja kuten kukaan, missään ja koskaan ovat kieltohakuksia *-niitä on vain kielteisissä lauseissa*.

116' (*saamessa ja unkarissa on duaali*)

117' Ne tarkoittavat sitä, *että jonkin semanttisen kentän x sanoja voi olla vain tietyn semanttisen kentän y sanojen kanssa*.

118' *Ne eivät tarvitse toista lauseenjäsentä, *vaan [niitä] voi olla yksin*.

Muutetuista lauseista näkee, että virkkeiden 115' ja 116' merkitys ei muutu ainakaan oleellisesti, kun taas virkkeiden 117' ja 118' merkitys muuttuu jopa osin epäidiomaattiseksi. Tämän esimerkin valossa näyttää siltä, että monissa tutkimusaineiston *esiintyä*-verbin sisältämissä lauseissa verbiltä puuttuu ensikielisessä suomessa sille kuuluvia konnotatiivisia merkityselementtejä. Näin *esiintyä*-verbin sisältäviä intransitiivilauseita käytetään syntaktiselta rakenteeltaan poikkeuksellisemman eksistentiaalisen lauseen asemesta. Tätä tulkintaa tukevat myös luvussa 7.2.1 esitetyt, *esiintyä*-verbillisten ja eksistentiaalisten lauseiden informantikohtaiset esiintymämäärät (ks. taulukko 5).

7.2.3. Rakenteeltaan osin eksistentiaaliset lauseet

Kuten Ikola kirjoittaa, periaatteessa kaikki partitiivisijaisen subjektin sisältävät lauseet palautuvat lopulta eksistentiaalilauseeseen (Ikola 1954, 226). Näin ollen partitiivisubjekti tekee automaattisesti lauseesta luonteeltaan eksistentiaalisen. Sanajärjestys, jossa verbi edeltää subjektia, on niin ikään prototyyppisissä tapauksissa ominainen nimenomaan eksistentiaalisille lauseille. Kuten Hakanen kirjoittaa, pelkkä sanajärjestys voi vaikuttaa sanojen syntaktiseen tulkintaan ja joissakin tilanteissa se on ainoa eksistentiaalisen lauseen ja normaalilauseen erottava tekijä (Hakanen 1972, 46). Samoin on laita myös subjektin ja predikaatin välisen kongruenssin puuttuessa (mt., 42–43). Nämä ovat sellaisia formaalisia tekijöitä, jotka ohjaavat tulkitsemaan lauseen eksistentiaalisiksi myös sellaisissa toisena kielenä käytetyn suomen tapauksissa, joissa eksistentiaalisuuden ilmaiseminen ei välttämättä ole lauseen tavoitteena.

Tutkimusaineistossa on 13 sellaista lausetta, joissa on jokin eksistentiaaliselle lauseelle ominainen muotopiirre mutta joita ei joko voida pitää yksiselitteisesti eksistentiaalisina lauseina tai lauseen tyyppiin on mahdotonta ottaa minkäänlaista lopullista kantaa. Näistä lauseista 6:ssa subjekti on partitiivissa, 5:ssä verbi edeltää subjektia, yhdessä tapauksessa subjektin ja predikaatin väliltä puuttuu kongruenssi ja yhdessä tapauksessa syynä on lauseen adverbiaalinen sijamerkintä.

Virkkeiden 119–122 lauseissa on partitiivisijainen subjektijäsen, mutta virkkeissä 119 ja 120 subjektit ovat kuitenkin laukaisseet predikaatin kongruenssin. Kaikki nämä lauseet voidaan kuitenkin tulkita predikatiivisiksi.

- 119 *Erityispärteitä* näillä käsitteillä *ovat* kuitenkin niin *sumeita*, että monet tutkijat pitävät esimerkiksi tavaramerkin ja tuotenimen yhtenä ja samana käsitteenä. (LAS2-1/107)
- 120 Viron ja suomen eri tyyppeihin kuulumisen näkyy myös muilla alueilla (LAS2-2/20)
- suomessa on rikkaampi johto-oppi (LAS2-2/21)
virossa samoissa tehtävissä usein käytetään syntaktisia keinoja (LAS2-2/22)
{paragraph}
viroon ovat tyypillisiä yhdysverbejä esim. *välja mõtlema 'keksiä' {rivi} kokku saama 'tavata'* (LAS2-2/23)
- 121 *Saamen diftongeja* *on* *ie, uo, ae, oa*. (LAS2-8/208)
- 122 Myöhemmin ymmärrettiin, että *joiden sanojen yhtäläisuuksia oli* vain *satunnainen* ja tarkemmin arviointi tarvittiin. (LAS2-8/215)

Virkkeessä 119 on partitiivisijainen *sumeita*, joka vaikuttaa niin sanajärjestyksen, sijamerkin kuin sanan semantiikan kannalta predikatiivilta. Näin ollen kyseinen tekstilause vaikuttaa olevan niin merkitykseltään kuin rakenteeltaankin lähinnä predikatiivilause, jonka subjektilla on epäidiomaattisesti eksistentiaaliselle lauseelle ominainen sijamerkintä. Mahdollinen subjektin epäidiomaattisen sijamerkin motivoija saattaa olla adverbialiksi merkitty *näillä käsitteillä*, joka hahmottuu semanttisesti enemmän subjektin määritteeksi. Tämän tulkinnan mukaan lauseen subjekti jäsenyisi muotoon *näiden käsitteiden erityispiirteet*. Lauseessa on kuitenkin kaikki eksistentiaalisen lauseen elementit – partitiivisijainen subjekti, lokatiivinen adverbiali ja *olla*-verbi – mikä on omiaan hämärtämään tekstilauseen suhdetta mihinkään yksittäiseen lausetyyppiin.

Virkkeen 120 lauseen jäsentäminen yksiselitteisesti ei ole mahdollista. Lauseenalkuinen lokatiiviadverbiali ja lauseen sanajärjestys yhdessä *olla*-verbin kanssa tekevät lauseesta muotoiltaan osin eksistentiaalisen lauseen kaltaisen. Niin ikään partitiivisijainen lauseke *tyypillisiä yhdysverbejä* vaikeuttaa lauseen jäsentämistä. Luontevimmalta tulkinnalta tuntuu käsittää lause kuitenkin predikatiiviseksi lauseeksi. Silti vaihtoehtoisia tulkintoja on kaksi: joko *yhdysverbejä* jäsenyy lauseen subjektiksi ja *tyypillisiä* predikatiiviksi. Tällöin lause voisi olla muodoltaan suunnilleen *yhdysverbit ovat tyypillisiä virolle[...]*. Toisessa tulkintavaihtoehdossa *välja mõtlema 'keksiä' – kokku saama 'tavata'* jäsenyvät yhdessä subjektiksi ja *tyypillisiä yhdysverbejä* predikatiiviksi. Konteksti mahdollistaa kummankin tulkinnan, joskin ensimmäinen vaikuttaa luontevammalta vaihtoehdolta.

Virkkeen 121 yksikön kolmannessa persoonassa oleva predikaatti ohjaa tulkitsemaan lauseen eksistentiaaliseksi, kun lauseen kaksi muuta lauseketta ovat monikollisia. Tuntuu kuitenkin todennäköiseltä, että lauseenalkuinen *saamen diftongeja* on ennemmin lauseen predikaatiivilauseke ja *ie, uo, ae, oa* on subjektilauseke. Lauseen käänteisen sanajärjestyksen voi ajatella motivoineen predikaatin ja subjektin välisen inkongruenssin, koska sanajärjestys on prototyyppinen eksistentiaalilauseelle.

Virkkeen 122 lause on hyvin samantyyppinen edellä käsitellyn virkkeen 121 kanssa. Tässä tapauksessa lauseen alussa oleva *joiden sanojen yhtälaisuuksia* on kuitenkin luontevaa tulkita subjektiksi ja predikaatin jälkeinen *satunnainen* predikaatiiviksi. Saattaa myös olla, että kontekstissa aiemmin esiintynyt virke 121 on osaltaan motivoinut lauseen rakennetta ja lauseenalkuisen lausekkeen partitiivisijaisuutta. Lauseet ovat kuitenkin niin etäällä toisistaan, että tämä on epätodennäköistä eikä missään tapauksessa idiomaattista.

123 Hänen aikomus oli löytää *olivatko vielä Salatsissa liiviläispuhujia enää*. (LAS2-8/325)

Virkkeen 123 lauseen tulkinta on niin ikään osin ongelmallinen. Lause vastaa semantiikaltaan Huumon ja Perkon käsitystä eksistentiaalisesta lauseesta (vrt. Huumo–Perko 1993b, 386) ja se sisältää eksistentiaalille lauseelle tyypilliset elementit eli partitiivisijaisen subjektin, lokatiivisen adverbialin ja *olla*-verbin, minkä lisäksi lauseen verbi edeltää subjektia (vrt. Hakanen 1972, 42–43). Lauseen tulkintaa kuitenkin hankaloittaa lauseen subjektin ja predikaatin välinen kongruenssi. Niin ikään fokuspartikkelien *vielä* ja *enää* esiintyminen samassa lauseessa on yleensä epäidiomaattista. ISK:n mukaan *enää* kuuluu eksklusiivisten fokuspartikkelien ja *vielä* inklusiivisten fokuspartikkelien ryhmään. Fokuspartikkelit nostavat fokukseen jonkin lauseen osan – tässä tapauksessa Salatsissa asuvien liivinpuhujien olemassaolon. Eksklusiiviset partikkelit sulkevat muut vaihtoehdot pois kun taas inklusiiviset antavat ymmärtää, että fokuksessa oleva seikka ei ole ainoa vaihtoehto. Näin ollen ne ovat keskenään ristiriitaisia. (ISK, 801–802.) Luvussa 7.1 kuitenkin todetaan, että informantilla LAS2-8 esiintyy kongruoivan predikaatin sisältäviä eksistentiaalisia lauseita koko tarkastelujakson ajan. Tämän huomion valossa lauseen tulkitseminen eksistentiaaliseksi tuntuu perustellulta.

124 Udmurteilla on sana lud, *joka on etymologisesti sama juuri* kuin suomen sana löyly. (LAS2-8/57)

125 Suomesta löytyvät *lainat eri taholta*. (LAS2-8/261)

Virkkeiden 124 ja 125 lauseita yhdistää se, että ne vaikuttavat kumpikin vastaavan Huumon ja Perkon käsitystä merkitykseltään eksistentiaalisesta lauseesta (Huumo–Perko 1993b, 386), vaikka ne ovat muotopiirteiltään hyvin epätyypillisiä. Virkkeen 124 subjektiksi edellä merkitty *joka* vastaa semantiikaltaan eksistentiaalisissa lauseissa olevaa lokatiivista adverbialia, joka määrittää sen tilan, minkä sisällöstä lauseen subjektijäsen – tässä tulkinnassa *sama juuri* – kertoo predikaation (mp.). Virkkeen 125 lauseessa sekä kongruoiva predikaatti *löytyvät* että subjekti *lainat* ohjaavat tulkitsemaan lauseen ei-eksistentiaaliseksi. Kun tarkastellaan lauseen merkitystä ’jostakin löytyy jotakin’, huomataan, että se vastaa täysin eksistentiaalisen lauseen merkitysrakennetta ’jossakin on jotakin’. Tässä valossa onkin luontevaa käsittää lause eksistentiaaliseksi lauseeksi, jossa on epäidiomaattisesti nominatiivisijainen subjekti ja mahdollisesti nominatiivimuotoisen subjektin laukaisema, predikaatissa näkyvä kongruenssi. Tätä tulkintaa tukevat myös aiemmin tässä luvussa esitetyt huomiot siitä, että kongruoivien eksistentiaalisten lauseiden esiintymisehtona suomenoppijoilla on yleensä nominatiivisijainen subjekti. Informantin LAS2-8 ensikieli on englanti, mikä saattaa lisäksi synnyttää interferenssiä subjektin sijamerkintään sellaisissa tilanteissa, joissa voidaan tehdä eroa subjektin määräisyyden ja epämääräisyyden välillä.

126 *Varhaiskantasuomena perinteisiä sanarakenteita muutti myös lainasanoja* (varsinkin balttilais- ja germaniset lainat). (LAS2-5/21)

Alkoi syntyä uusia sanojen perusvartaloita (kolmitavuisia konsonanttiin loppuvia). (LAS2-5/22)

127 *Suomalais-ugrilaisen kantakielen systeemiä muodosti ns. alkuperäinen tunnusmerkitön preesens ja tunnusmerkkillinen yksi menneen ajan tempus (eli preteritti)*. (LAS2-5/103)

Esimerkkien 126 ja 127 lauseiden vaikeatulkintaisuus liittyy ennen kaikkea niiden verbinetisiin partitiivisijaisiin lausekkeisiin sekä predikaattien kongruoimattomuuteen. Kumpikin lause on kuitenkin tulkittavissa transitiviseksi lauseeksi. Esimerkissä 126 sekä verbinetinen lauseke *perinteisiä sanarakenteita* että verbiä seuraava *lainasanoja* voidaan tulkita lauseen subjektiksi. Tulkinta riippuu siitä, käsitetäänkö lauseen merkitykseksi ’perinteiset sanarakenteet muuttivat myös lainasanoja’ vai ’myös lainasanat muuttivat perinteisiä sanarakenteita’. Valitettavasti edes kontekstin tarkastelu ei selvennä tätä seikkaa, sillä uuden kappaleen aloittavan lauseen lausekkeiden vaikutussuhde toisiinsa voidaan tulkita kummin päin tahansa. Seuraavan virkkeen perusteella *lainasanoja* vaikuttaa todennäköisemmältä subjektilta, mutta lopullista varmuutta tähän ei saada. Muodollisesti tarkastellen lauseesta puuttuu subjektijäsen ja semanttisesti kumpikin lauseke voi toimia lauseen subjektina tai objektina. Molemmat

lausekkeet ovat sitä paitsi monikollisia, mistä syystä subjektin pitäisi joka tapauksessa laukaista verbin kongruenssi.

Käsitän virkkeen 127 subjektiksi lausekkeen *ns. alkuperäinen tunnusmerkitön preesens ja tunnusmerkittävä yksi menneen ajan tempus (eli preteritti)*. Se, että tämä lauseke on lauseessa vasta predikaatin jälkeisessä asemassa, on kuitenkin saattanut aiheuttaa sen, että subjekti ei ole laukaissut verbin kongruenssia tai että subjektiksi on käsitetty verbiniten, partitiivissa oleva lauseke *suomalais-ugrilaisen kantakielen systeemiä*. Lause läheneekin muotopiirteiltään eksistentiaalilauseetta, vaikka se on semantiikaltaan selvästi ei-eksistentiaalinen lause.

128 Vainajan valmistuminen hautausmaalle oli pitkä vakava prosessi, *johon sisältyivät perinteelliset tavat (kuten vainajan pesu), rukoilut ja laulut (esim itkuvirret), kulkue hautausmaalle ja muistojuhlat*. (LAS2-8/37)

Virkkeen 128 lause vaikuttaa eksistentiaaliselta lauseelta, mutta se on muotopiirteiltään hyvin epätyypillinen. Lauseen sanajärjestys ja merkitys 'johonkin sisältyi jotakin' kuitenkin ovat tyypillisiä eksistentiaaliselle lauseelle, minkä valossa lauseen tulkitseminen eksistentiaaliseksi tuntuu perustellulta. Lauseen epäidiomaattisuuden selvimpänä motivoijana on subjektilausekkeiden *perinteelliset tavat, rukoilut ja laulut, kulkue ja muistojuhlat* nominatiivisijaisuus. Sijamerkintä voi kongruoivista eksistentiaalisista lauseista aiemmin tehtyjen huomioiden valossa mahdollistaa subjektin ja predikaatin välisen kongruenssin joillakin informanteilla myös eksistentiaalisissa lauseissa.

129 *Sgr kantakielessä sanan toisessa tavussa esiintyvät vain a, ä, e vokaalit*. (LAS2-6/60)
Nyky Suomessa sanan toisessa tavussa esiintyy mitä tahansa vokaali. (LAS2-6/61)

Esimerkkiä 129 ei ole laskettu osaksi alaluvussa 7.2.2 käsiteltyjä lauseita, sillä se vastaa semantiikaltaan vertailuaineiston *esiintyä*-lauseita, joissa verbillä on olemassaolon ilmaisemisen lisäksi myös muita konnotatiivisia merkityksiä. Lause on kuitenkin kongruoivaa subjektia lukuun ottamatta muotopiirteiltään eksistentiaalisen lauseen kaltainen (vrt. Hakanen 1972, 42–43), eikä kontekstissa ilmene mitään, mikä motivoisi suoraan lauseen käänteisen sanajärjestyksen. Lause aloittaa uuden kappaleen, ja edellinen kappale koostuu yksinomaan diftongiutumista käsittelevistä ranskalaisista viivoista. Lause ei tästä huolimatta vaikuta subjektilausekkeen *a, ä, e vokaalit* sisäistä sanajärjestyksestä lukuun ottamatta epäidiomaattiselta. Tuntuukin mahdolliselta, että lauseen sanajärjestys korostaa sen eksistentiaalista päämerkitystä, vaikka lause on ei-

eksistentiaalinen intransitiivilause. Tätä tulkintaa tukee myös seuraava virke, jossa samaa rakennetta ja sanajärjestystä käytetään uudestaan niin, että sekä merkitykset 'olla olemassa' että 'näyttäytyä' ovat mahdollisia ja luultavasti osin päällekkäisiä.

130 Merkitys-parafraasien avulla 1900-luvulla voidaan erottaa siinä, mitkä ovat teetoverbeja, vaikka ei aina voi erottaa *koska kuratiivisia verbeja on melko lähellä* semanttisesti. (LAS2-8/299)

Virkkeen 130 lauseessa partitiivisijainen subjektijäsen *kuratiivisia verbejä* ja kongruoimaton predikaatti ohjaavat tulkitsemaan lauseen eksistentiaaliseksi. Lauseen semantiikkaa tarkastellessa tämä tuntuu kuitenkin epätodennäköiseltä. Lause voidaan tulkita intransitiivilauseeksi, jonka adverbiaalilausekkeesta *melko lähellä* puuttuu jotakin. Lausekkeeseen voisi tulla esimerkiksi *teetoverbejä* tai jokin näihin viittaava, partitiivisijainen pronomini. Sanan puuttuessa lauseen kaikki elementit viittaavat eksistentiaaliseen lauseeseen, mikä on saattanut motivoida subjektilausekkeen partitiivisijaisuuden ja tämä edelleen predikaatin kongruoimattomuuden.

131 Ablatiivi oli yksi kategoria, *jossa olivat muut tulo- ja erosijat*. (LAS2-8/159)

Virkkeessä 131 eksistentiaalisuuteen viittaa ennen kaikkea lauseen sanajärjestys. Lause onkin mahdollista tulkita eksistentiaaliseksi, mutta tämä tulkinta vaatisi subjektilausekkeen partitiivisijaisuutta. Tämä ei puolestaan sovi lauseen semantiikkaan; partitiivimuotoinen subjekti jättäisi subjektin epämääräiseksi, vaikka lause pyrkii oletettavasti ilmaisemaan nimenomaan kaikkien tulo- ja erosijojen sisällymistä ablatiivikategoriaan. Tässä valossa luontevimmalta tulkinnalta vaikuttaa kontekstiin sopimaton verbi, jolloin lauseen merkitys tavoittelee muotoa 'johon kuuluivat muut tulo- ja erosijat'. Tämä tulkinta motivoisi kontekstin synnyttämän käänteisen sanajärjestyksen ja subjektilausekkeen nominatiivisijaisuuden.

Tässä alaluvussa käsitellyt lauseet ja niiden analyysit ovat hyvin tapauskohtaisia ja kokonaisuuden kannalta osin jopa periferisiä. Yksittäistapausten analysointi on kuitenkin välttämätöntä, kun halutaan tarkastella esimerkiksi lausetyyppien sekoittumista ilmiönä ja sitä, miten tämä ilmiö näkyy edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalisten lauseiden suhteessa muihin lausetyyppeihin. Esimerkkien 119–131 käsitellyissä lauseissa lausetyyppien sekoittuminen voidaan tiivistää kolmeen seikkaan: 1) jonkin lauseenjäsenen kontekstissaan epäidiomaattinen muoto, 2) lauseenjäsenten kontekstissaan epäidiomaattinen järjestys, 3) jonkin kontekstin vaatiman lauseenjäsenen

puuttuminen. Usein nämä ilmiöt esiintyvät yhtä aikaa, mikä vaikeuttaa lauseen tulkintaa ja jäsentämistä entisestään.

On lisäksi syytä huomauttaa, että tässä alaluvussa käsitellyistä 13 lauseesta 8 on informantin LAS2-8 aineistosta. Tämä antaa viitteitä siitä, että kyseisellä informantilla eksistentiaalisten lauseiden muotopiirteet ja esiintymisedellytykset poikkeavat ensikielenä käytetystä suomesta muita informantteja enemmän. Erityisesti predikatiivilauseiden ja eksistentiaalilauseiden sekoittuminen vaikuttaa tyypilliseltä ilmiöltä informantin LAS2-8 välikielissä.

8. EKSISTENTIAALISTEN LAUSEIDEN VARIAATIO TUTKIMUSAINEISTOSSA

Tässä luvussa käsittelen kokonaisuutena sitä eksistentiaalisten lauseiden variaatiota ja niitä eksistentiaalisuuden ilmaisemisen tapoja, joita tutkimusaineistossa esiintyy. Käsittelen luvussa sekä koko aineiston kattavia tendenssejä että informanttikohtaisia huomioita. Tämän perusteella teen tulkintoja siitä, mikä eksistentiaalisissa lauseissa ja eksistentiaalisuuden ilmaisemisessa on tyypillistä edistyneille suomenoppijoille yleisesti tai informanttikohtaisesti. Tämän perusteella pystyn tekemään tulkintoja informanttien lähtökielen vaikutuksesta eksistentiaalisiin lauseisiin. Lisäksi pohdin sitä, onko edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalisissa lauseissa jotain kognitiivisesti erityislaatuista tai minkälaisia kognitiivisia yhteyksiä eksistentiaalisilla lauseilla on kielen muihin lauserakenteisiin.

8.1. Idiomaattinen ja epäidiomaattinen variaatio ja myötäesiintymät

Olen käsitellyt tässä tutkielmassa yhdeksän edistyneen suomenoppijan tenttivastauksista koostuvan 2575 virkerivin laajuisen tutkimusaineiston ja 1313 virkerivin laajuisen, ensikielenään suomea puhuvien tenttivastauksista koostuvan vertailuaineiston avulla eksistentiaalisten lauseiden variaatiota edistyneiden suomenoppijoiden kielessä. Olen lähestynyt kysymystä rakenteellisten lausetyyppien kannalta. Eksistentiaalisten lauseiden tapauksessa tämä tarkoittaa ennen kaikkea lauseiden sanajärjestystä, subjektiksi käsitetyn lauseenjäsenen sija- ja lukumerkintää sekä predikaatin ja subjektin välistä kongruenssia (ks. Hakanen 1972, 42–43). Näiden tekijöiden lisäksi olen käsitellyt tutkielmassa myös sellaisia lauseita, jotka ovat merkitykseltään eksistentiaalisia, mutta joiden rakenne ei muotoon perustuvan lausetyyppiäottelun kannalta vastaa eksistentiaalilauseita.

8.1.1. Sanajärjestys

Kuten aiemmin olen Hakasen kriteereitä noudattaen todennut, normaalipainotteisen eksistentiaalilauseen sanajärjestys on epäsuora eli verbi edeltää subjektia (Hakanen 1972, 43). Tutkimusaineiston 449:stä eksistentiaaliseksi luokitellusta lauseesta 407

lauseessa (10 % ; 90 %) ²² verbi edeltää subjektia ja 42 lauseessa (1 % ; 10 %) subjekti edeltää verbiä. SV-sanajärjestyksistä lauseista 16 (0,4 % ; 4 %) on kvanttorilauseita, joissa tämä sanajärjestys on prototyyppinen ja 14 lauseessa odotuksenvastaiselle sanajärjestykselle on jokin muu välitön motivoija. Aineistossa on siis kaikkiaan 12 sellaista rakenteeltaan eksistentiaalista lausetta, joiden odotuksenvastaiselle sanajärjestykselle ei ole osoitettavissa mitään suoraa motivoijaa. Lauseiden vähäisestä määrästä huolimatta huomio on sikäli merkittävä, että tällaisia tapauksia ei löydy vertailuaineistosta ainoatakaan ja tutkimusaineiston yhdeksästä informantista niitä on seitsemällä. Virkkeessä 132 on esimerkki eksistentiaalisesta lauseesta, jossa subjekti edeltää verbiä.

132 linna: ei voi olla ikivanha sana, *nn-geminaattaa ei ollut* (LAS2-6/307)

Tarkastellessani tutkimus- ja vertailuaineiston niitä eksistentiaalisia lauseita, joiden subjekti edeltää predikaattia, olen löytänyt kolme leksikaalis-kieliopillista kolligaatiosuhdetta eli myötäesiintymää sanajärjestykseltään epäprototyyppisille eksistentiaalisille lauseille. Ensinnäkin, eksistentiaalisen lauseen subjekti edeltää sen predikaattia todennäköisemmin silloin, kun lause on kielteinen. Sama tendenssi näkyy niin tutkimus- kuin vertailuaineistossakin. Toinen mahdollinen myötäesiintymä on eksistentiaalisen lauseen sisältämä, kontekstiin viittaava elementti. Kolmas myötäesiintymä on *olla olemassa* -rakenne, jossa ei ole erillistä tilan adverbialia.

Tarkastellessani sanajärjestykseltään epäidiomaattisia eksistentiaalisia lauseita olen huomannut, että 12 epäidiomaattisesta lauseesta 5 on kielteisiä. Tämän voi tulkita indikoivan sitä, että informanttien välikielten kieliopeissa kielteisyys voi analogian myötä olla myös itsessään epäprototyyppisen sanajärjestyksen motivoiva tekijä. Ajatus sopii tuloksiin, jotka Maija Ikonen on saanut tarkastellessaan vieraskielisten lukiolaisten kieltolauseita suomenkielisessä kirjoituksessa (Ikonen 2006). Ikonen mukaan kielteisissä lauseissa ainoa sanajärjestyksen kannalta poikkeamaksi tulkittava ero on tarpeeton inversio (mt., 70). Yleisimmin vieras sanajärjestys liittyy subjektin paikkaan lauseessa, mutta tämäkin on verraten harvinaista (mt., 66).²³ Analogian syntymistä puoltaa se huomio, että eksistentiaalisten lauseiden SV-sanajärjestys on suhteellisesti

²² Sulkumerkinnän ensimmäinen luku (10 %) kertoo prosenttiosuuden kaikista aineiston lauseista ja jälkimmäinen (90 %) prosenttiosuuden eksistentiaalisiksi luokiteltujen lauseiden joukosta. Sama merkintä on käytössä läpi koko tutkielman.

²³ Ikonen aineistosta oleva lause *jolloin ei lapsi ajattele paljon asioita* kuvaa tarpeetonta inversiota, jossa subjekti on siirtynyt kieltoverbin jälkeiseen asemaan (Ikonen 2006, 66).

todennäköisempi kielteisissä eksistentiaalisissa lauseissa sekä tutkimus- että vertailuaineistossa. Ellis toteaa vertikaalista vaihtelua käsitellessään, että tuotokseen vaikuttaa aina myös se, missä määrin kielenoppija osaa soveltaa kielitaitoaan. On ilmeistä, että prototyypillisyyden vähetessä myös tämä soveltaminen vaikeutuu. (Ellis 1988, 168–171.)

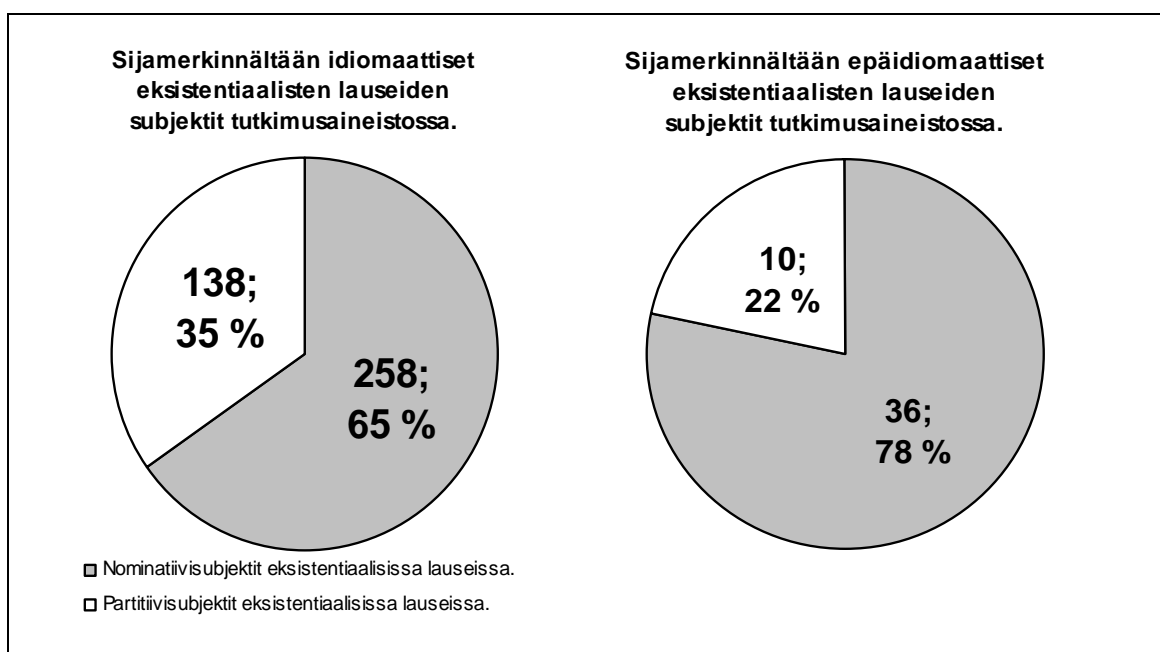
Tarkastellessani 12 epäprototyypillisen eksistentiaalisen lauseen viittaussuhteita olen huomannut, että 2 lauseessa on eksplisiittisesti aiempaan kontekstiin viittaava elementti ja 4 muussa lauseessa edeltävän kontekstin voisi – norminvastaisesti – ajatella motivoivan epäprototyypillistä sanajärjestystä. *olla olemassa* -rakenne ei vaikuta tutkimusaineiston perusteella motivoivan epäidiomaattisten lauseiden epäprototyypillistä sanajärjestystä, vaan sitä käytetään ennen kaikkea absoluuttisen olemassaolon korostamiseen. Aineiston *olla olemassa* -lauseet ovat kuitenkin osoittautuneet syntaktiselta luonteeltaan ja koodausominaisuuksiltaan hyvin epäprototyypilliseksi ja epäidiomaattiseksi eksistentiaalisiksi lauseiksi. Esittelen informanttikohtaiset huomiot alaluvussa 8.2.

Esiintymien vähäinen määrä ei mahdollista sanajärjestyksen osalta kovinkaan pitkälle meneviä tulkintoja. Tässä osoitetut myötäesiintymät ovat kuitenkin sellaisia tekijöitä, joita ei ole syytä jättää vaille huomiota. Eksistentiaalilauseelle epäprototyypillinen SV-sanajärjestys on kiistatta oma varianttinsa eksistentiaalisuuden ilmaisemisessa. Kiellon kaltainen yhteisesiintyminen tämän variantin kanssa puolestaan vastaa tutkimuskysymykseen eksistentiaalisten lauseiden vaihtelusta ja tämän vaihtelun eroista ja yhtäläisyyksistä edistyneiden suomenoppijoiden ja ensikielenään suomea puhuvien kielessä.

Leksikaalis-kieliopillisten ja kieliopillis-kieliopillisten kolligaatiosuhteiden laajamittainen tarkastelu vaatii mittavia aineistoja ja valistuneisiin hypoteeseihin perustuvaa kohteen tarkkaa rajaamista. Lauseen kielteisyys ja kontekstiin viittaavat elementit ovat sellaisia tekijöitä, joiden vaikutuksen tutkiminen edistyneiden suomenoppijoiden sanajärjestykseen vaikuttaisi mielekkäältä. Luontevinta tällainen tutkimus on syntaktisesti koodatun oppijankielen korpuksen avulla.

8.1.2. Subjekti

Kuten Hakasen eksistentiaalislauseita määrittävissä kriteereissä todetaan, eksistentiaalislauseiden subjekti ei laukaise predikaatin kongruenssia. Lisäksi nominisubjektin sija on kielteisissä lauseissa partitiivi ja myönteisissä lauseissa semanttisten tekijöiden mukaan joko nominatiivi (määrätapauksissa akkusatiivi) tai partitiivi. (Hakanen 1972, 42–43.) Tutkimusaineiston subjektin tarkastelun mahdollistavista 443 eksistentiaalisesta lauseesta 148:ssä (33 % ; 33 %) on partitiivimuotoinen subjekti ja 294:ssä (66 % ; 66 %) nominatiivimuotoinen subjekti. Näiden lisäksi aineiston yhdessä eksistentiaalislauseessa on essiivimuotoinen subjekti. Kuten tutkimus- ja vertailuaineiston rinnakkaisessa tarkastelussa ilmenee, nominatiivisijaiset subjektit ovat tutkimusaineistossa hieman – 8 prosenttiyksikköä – vertailuaineistoa yleisempiä. Subjektijäsenen sijamerkinän idiomaattisuutta tarkastellessa selviää, että kaikkiaan 396 (10 % ; 89 %) lauseessa sijamerkintä on odotuksenmukainen ja 47 (1,2 % ; 11 %) lauseessa odotuksenvastainen. Sijamerkinän prosentuaaliset jakaumat tutkimusaineistossa näkyvät kuviosta 11.

KUVIO 11. Tutkimusaineiston eksistentiaalisten lauseiden subjektien jakauma sijamerkinän kannalta. Harmaa osa kuvaa nominatiivisubjekteja ja valkoinen osa partitiivisubjekteja.

Kaiken kaikkiaan eksistentiaalisten lauseiden subjektien sijamerkintää koskevat tulokset osoittavat, että nominatiivimuotoinen variantti on edistyneillä suomenoppijoilla ensikielisiä kielenkäyttäjiä yleisempi ja että sen yleisyys liittyy osin sijamerkinnän epäidiomaattisuuteen. Lukumäärältään ylivoimaisesti suurin osa eksistentiaalisten lauseiden subjekteista on sijamerkinnältään idiomaattisia (ks. kuvio 11). Sijamerkinnältään idiomaattisista subjekteista 65 prosentissa eli 258 lauseessa subjektin sijana on nominatiivi ja 35 prosentissa eli 138 lauseessa sijana on partitiivi. Sijamerkinnältään epäidiomaattisten eksistentiaalisten lauseiden subjektien osalta 78 prosentissa eli 36 lauseessa subjektin sijana on nominatiivi ja 22 prosentissa eli 10 lauseessa sijana on partitiivi. Vertailuaineistoon nähden nominatiivisijaiset subjektit ovat siis lievästi yliedustuneina tutkimusaineiston idiomaattisissa eksistentiaalisissa lauseissa. Sijamerkinnältään epäidiomaattisissa lauseissa nominatiivisubjekteja on suhteellisesti vielä enemmän. Yksiselitteisiä tapauksia tutkimusaineistossa ovat ne 7 kielteistä eksistentiaalista lausetta, joissa on nominatiivimuotoinen subjekti ja 4 kvanttorilauseita, joiden subjektijäsen on niin ikään nominatiivimuotoinen. Esimerkissä 133 on eksistentiaalinen lause, jossa on idiomaattinen nominatiivisubjekti ja esimerkissä 134 epäidiomaattinen nominatiivisubjekti.

133 Kun kyseessä on toimintatilanne, *lauseessa on **agentti*** ja lause on silloin transitiivinen. (LAS2-7/278)

134 *samalla myös sg-partitiivilla ei ole pääte* (LAS2-2/15)

Yksi nominatiivisijaisten subjektijäsenten yliedustumista selittävä tekijä niin idiomaattisissa kuin epäidiomaattisissakin lauseissa saattaa olla analogia. Kuten Esa Itkonen toteaa, analogia on yksi kielenoppimisen keskeisimpiä prosesseja (Itkonen, Esa 2005, 93). Nominatiivi on subjektin prototyyppinen sijamerkintä (ISK, 868), ja esimerkiksi Hakulisen, Karlssonin ja Vilkun mukaan noin 90 % yleiskielisen suomen subjekteista on nominatiivisijaisia (Hakulinen–Karlsson–Vilkuna 1980, 126).

Tämän tutkimuksen tulosten valossa subjekti on tilastollisesti todennäköisin sija myös suomea äidinkielenään puhuvien eksistentiaalisissa lauseissa. Eksistentiaalisten lauseiden sijamerkintään vaikuttavaa prosessia voidaan tarkastella Ellisin esittelemän vapaan variaation ja muoto–funktio-yhdenmukaisuuden välisenä jatkumona (Ellis 1985, 95–96). Edistyneiden suomenoppijoiden kielessä subjektin sijamerkintä on varmasti ohittanut vapaan variaation, ja muodon ja funktion välinen yhteys tukee subjektijäsenen nominatiivisijaisuutta kaikissa lausetyypeissä. Eksistentiaalilauseen subjektin epäsubjektimaisuus (ks. esim. Helasvuo 1996, 348–349) ja mahdollinen

partitiivisijaisuus kuitenkin rikkovat tämän yhdenmukaisuuden. Toisen potentiaalisen muodon – tässä partitiivisijaisen subjektin – synnyttämä prosessi vaatii Ellisin mukaan oppijalta funktioiden uudelleenjärjestämistä (Ellis 1985, 95–96), mikä saattaa synnyttää välikieleen uuden vapaan variaation tilanteen. Tämän tutkimuksen tulokset antavat syyn olettaa, että tämä uusi funktionmukainen, pelkästään eksistentiaalilauseiden subjektien sijamerkintää koskeva järjestyminen on edelleen käynnissä ja nominatiivisijainen subjekti yliyleistyy myös sellaisiin tilanteisiin, joissa sille ei ole yksiselitteistä motivoijaa (vrt. Richards, J 1971, 206–207).

Tarkastellessani sijamerkinnältään epäidiomaattisia partitiivisijaisia eksistentiaalisubjekteja olen huomannut yhden potentiaalisen myötäesiintymän, subjektijäsenen määritteen. Kymmenestä epäidiomaattisesti partitiivissa olevasta eksistentiaalisen lauseen subjektista seitsemässä on jokin subjektin määrite. Tämä ei tutkimusaineiston valossa missään tapauksessa selitä yksin odotuksenvastaista sijavalintaa. Tällaista epäidiomaattisia lauseita yhdistävää tekijää ei kuitenkaan ole syytä jättää vaille huomiota pohdittaessa sijamerkintään välikielessä vaikuttavia tekijöitä. Kuten Esa Itkosen kielen ja analogian suhdetta koskevista huomioista voi tulkita, kielenoppija yleistää syötöksessä esiintyneitä rakenteita sellaisiin tilanteisiin, jotka koodautuvat hänen välikielessään rakenteellisesti samankaltaiseksi (vrt. Itkonen, Esa 2005, 93). Edistyneiden suomenoppijoiden välikielessä subjektin määritteen kaltaisen leksikaalis-kieliopillisen elementin voisi hyvinkin ajatella saavan sille kuulumattomia, subjektin sijamerkintään vaikuttavia koodausominaisuuksia juuri tällaisen yliyleistetyn analogian vaikutuksesta. Olen huomannut määritteen vaikutuksen eksistentiaalisten lauseiden subjektien tulkintaan myös tarkastellessani lukumerkinnältään epäidiomaattisia subjekteja. 15:stä lukumerkinnältään epäidiomaattisesta lauseesta 11:ssä idiomaattisuuden syynä on lausekkeen pääsanan ja sen määritteen epäyhtenevyys.

Sijamerkinnältään epäidiomaattisten nominatiivisten eksistentiaalisubjektien osalta yleisin myötäesiintymä on predikaattiverbin kongruenssi, joka on niin ikään epäidiomaattinen rakenteeltaan eksistentiaalisille lauseille. Toisaalta subjektin nominatiivisijaisuus vaikuttaa olevan myös ennakkoehto kongruoivalle eksistentiaaliselle lauseelle edistyneiden suomenoppijoiden kielessä. Tarkastelen tätä seikkaa lähemmin predikaattia koskevassa alaluvussa 8.1.3. Nominatiivisijaisen subjektin ja kongruoivan predikaatin lankeaminen yhteen voidaan lisäksi nähdä

esimerkkinä useiden lausetyyppien sekoittumisesta yhdessä tekstilauseessa. Käsittelem niin ikään tätä ilmiötä erikseen alaluvussa 8.1.4. Yhtä kaikki, 36:sta odotuksenvastaisesti nominatiivisijaisesta eksistentiaalisubjektista 13 esiintyy lauseessa, jonka subjektin ja predikaatin välillä vallitsee kongruenssi. Kun tässä otetaan lisäksi huomioon se, että mahdollinen kongruenssi näkyy vain niissä lauseissa, joissa on monikollinen subjekti, voidaan myötäesiintymän todennäköisyys ajatella likimain kaksinkertaiseksi (tutkimusaineiston eksistentiaalisista lauseista 45 prosentissa on monikollinen subjekti). Myös eksistentiaalisen lauseen subjektin epäidiomaattinen lukumerkintä on mahdollinen myötäesiintymä epäidiomaattiselle sijamerkinnälle. Muuten subjektin lukumerkinnällä tai siinä esiintyvällä variaatiolla vaikuta olevan mitään selvää mekanismia edistyneiden suomenoppijoiden kielessä.

Kuten todettua, valtaosasta lauseita voidaan myös osoittaa mahdollinen odotuksenvastaista sijamerkintää motivoiva semanttinen tekijä. Partitiivisijaisten subjektijäsenten osalta tyypillisin tällainen tekijä on subjektin referentin tarkkarajaisuutta tai rajaamattomuutta koskeva, idiomaattisen suomen kielen kannalta virheellinen tulkinta. Odotuksenvastaisesti nominatiivisijaisten eksistentiaalisubjektien osalta vastaava ilmiö näkyy siten, että lauseen semantiikan voisi ajatella edellyttävän nominatiivisijaista subjektia, mutta jokin lauseen syntaktinen tekijä kuitenkin vaatii partitiivisijaista subjektia.

8.1.3. Predikaatti

Tutkimusaineiston 443 eksistentiaaliseksi luokitellusta lauseesta 19:ssä, 4,5 prosentissa lauseita, subjektin ja predikaatin välillä vallitsee Hakasen eksistentiaalilauseille määrittelemien kriteerien (Hakanen 1972, 42–43) vastaisesti kongruenssi. Tarkasteltaessa näiden lauseiden muotopiirteitä on selvinnyt, että tutkimusaineiston kongruoivat eksistentiaaliset lauseet poikkeavat muotopiirteiltään prototyyppisestä eksistentiaalilauseesta useammin kuin tutkimusaineiston eksistentiaaliset lauseet keskimäärin. Lauseita, joissa subjekti edeltää verbiä, on suhteellisesti enemmän ja partitiivisubjektillisia lauseita suhteellisesti vähemmän. Huomiot eivät lauseiden vähäisen määrän vuoksi ole tilastollisesti merkitseviä, mutta niitä voidaan silti pitää selvänä merkinä verbikongruenssin vaikutuksesta tekstilauseiden lausetyyppiin.

Aineiston 19:stä kongruoivan verbin sisältävästä eksistentiaalisesta lauseesta 17:ssä on nominatiivisubjekti, minkä perusteella subjektin nominatiivisijaisuutta voidaan pitää lähestulkoon esiintymisehtona edistyneiden suomenoppijoiden kongruoiville eksistentiaalisille lauseille. Olen lisäksi huomannut, että predikaatin moniosaisuus saattaa vaikuttaa kongruenssin laukeamiseen edistyneiden suomenoppijoiden eksistentiaalisissa lauseissa. Virke 135 on esimerkki tässäkin aineistossa poikkeuksellisesta eksistentiaalisesta lauseesta, jossa on partitiivisubjekti mutta joka kongruoi.

135 *Suomalais-ugrilaisissa kulttuureissa ovat lauluja*, jotka ilmaisevat kuka ihminen on eteenkin jos ihminen on laulun oma laulaja. (LAS2-8/26)

Kuten aiemmin totan (ks. ed. s. 111), eksistentiaalisen lauseen odotuksenvastaisesti nominatiivimuotoinen subjekti ja kongruoiva predikaatti voidaan tutkimusaineiston perusteella nähdä toistensa myötäesiintyminä. Näiden ilmiöiden kausaalisuhteesta on mahdotonta sanoa mitään varmaa, mutta tämän tutkimuksen valossa vaikuttaa siltä, että mekanismit ovat ainakin osittain hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Niistä 19 eksistentiaalisesta lauseesta, joissa on kongruoiva verbi, 17:ssä on myös nominatiivimuotoinen subjekti. Voidaan siis olettaa, että nominatiivisubjekti on edistyneiden suomenoppijoiden kielessä esiintymisehto subjektin ja predikaatin väliselle kongruenssille eksistentiaalisissa lauseissa. Tämä vastaa sitä, mitä Meisel, Clahsen ja Pienemann olettavat moniulotteisessa mallissaan toisen kielen oppimisesta. Ensinnäkin välikielen kehitys kuvastaa systemaattista kielen omaksumista, millä tavoin oppija omaksuu aiemmasta kognitiivisesta kielenkäyttöä ohjanneesta todellisuudesta poikkeavia rakenteita. Toiseksi omaksuminen on vaiheittaista ja uuden tason omaksuminen on mahdollista vasta sitä edeltävän vaiheen omaksumisen myötä. (Meisel–Clahsen–Pienemann 1981, 124–132.) Tämän tutkimuksen tulosten valossa suomen kielen rakenteeltaan eksistentiaalista lausetta voidaan sen rakenteellisen erityisluonteen vuoksi tarkastella yhtenä kielellisenä kokonaisuutena, jonka osatekijät – subjektin sijamerkinän vaihtelu ja subjektin ja predikaatin välinen inkongruenssi – ovat tällaisessa moniulotteista mallia vastaavassa suhteessa toisiinsa. Samalla tämä rakenteeltaan eksistentiaalisten lauseiden epäidiomaattinen vaihtelu hämärtää tekstilauseiden lausetyyppien välistä rajaa, mistä syystä kongruoivan predikaatin sisältäviä eksistentiaalisia lauseita voidaan tarkastella myös lausetyyppien sekoittumisen kannalta. Lausetyyppien sekoittumista käsitellään alaluvussa 8.1.4.

Tutkimusaineistosta löytyneistä myötäesiintymistä ilmenee niin ikään, että subjektin ja predikaatin välinen inkongruenssi rakenteeltaan eksistentiaalisissa lauseissa ei välttämättä läpäise oppijan välikielen koko kielioppia. Esimerkiksi predikaatin moniosaisuus vaikuttaa joskus laukaisevan odotuksenvastaisesti subjektin ja predikaatin välisen kongruenssin eksistentiaalisissa lauseissa. Aineistossa on myös tapauksia, joista ei ole osoitettavissa mitään yksiselitteistä kongruenssia motivoivaa tekijää. Tapauksia onkin järkevintä tarkastella välikielen kehitysvaiheen sisäisenä, vertikaalisena vaihteluna (Meisel–Clahsen–Pienemann 1981, 128). Havainnot tutkimusaineistosta vastaavat myös Normanin näkemystä yksittäisen kielenpiirteen omaksumisen tason sijoittumisesta jatkumolle (Norman D. A. 1986, 533).

8.1.4. Rajatapaukset ja lausetyyppien sekoittuminen

Yksi tämän tutkimuksen kaikkia edellä käsiteltyjä tuloksia yhdistävä ilmiö on niin sanottu lausetyyppien sekoittuminen ja eri lausetyyppien väliset rajatapaukset. Käytännössä tarkoitan tällä sitä, että aineistossa olevassa tekstilauseessa yhdistyy piirteitä useista eri lausetyypeistä. Kuten Häkkinen kirjoittaa, tekstilauseet saattavat edustaa samanaikaisesti useita eri lausetyyppejä (Häkkinen 2005, 61). Samaa näkemystä korostaa myös Inaba todetessaan, että lausetyyppien erottelun perustana olevat kriteerit ovat ainoastaan osajärjestelmiä, eivät varsinaisia kriteerejä (Inaba 1996, 34). Esimerkiksi eksistentiaalilauseessa eri osajärjestelmiä ovat subjektin sijamerkintä, sanajärjestys ja kongruoimattomuus, jotka eivät todellisissa tekstilauseissa välttämättä kaikki noudata eksistentiaalilauseelle prototyyppisiä variantteja. Juuri eri osajärjestelmien osittaisen autonomian ja monitulkintaisuuden vuoksi eri lausetyyppien sekoittuminen suomea toisena kielenään käyttävän oppijan tekstilauseissa synnyttää tämän tutkimuksen tulosten valossa epäidiomaattisia lauserakenteita vielä edistyneilläkin suomenoppijoilla. Tästä syystä lausetyyppien sekoittumista on luontevaa tarkastella kunkin yksittäisen osatekijän lisäksi myös omana kategorianaan.

Lausetyyppien sekoittumisen kategoriattomuus tekee ilmiön yleisestä rakenteeseen perustuvasta tarkastelusta ongelmallista ja osin myös paradoksaalista (vrt. Inaba 1996, 34). Tämän tutkimuksen tulokset kuitenkin mahdollistavat lausetyyppien sekoittumisen eksistentiaalisten lauseiden osalta. Ilmiön kvantitatiivinen tarkastelu on hankalaa, sillä periaatteessa jokainen epäidiomaattinen valinta on lausetyyppien sekoittumista potentiaalisesti edistävä seikka. Tämän tutkimuksen huomioiden valossa voidaan

kuitenkin frekvenssien sijaan tarkastella niitä esiintymistapoja, joiden kautta lausetyyppien sekoittuminen eksistentiaalisissa lauseissa ilmenee. Ei myöskään ole mitään syytä ajatella, että nämä esiintymistavat eivät pätsi muissa lausetyypeissä.

Karkeasti ottaen eksistentiaalisissa lauseissa ilmenevän lausetyyppien sekoittumisen näkymisen tekstilauseissa voi tämän tässä tutkielmassa saatujen tulosten perusteella jakaa kolmeen ryhmään. Nämä ryhmät ovat 1) jonkin lauseenjäsenen kontekstissaan epäidiomaattinen taivutus, 2) lauseenjäsenen epäprototyyppinen tai kontekstiin nähden epäidiomaattinen järjestys ja 3) jonkin kontekstissa pakollisen lauseenjäsenen puuttuminen. Monissa tapauksissa näistä tekijöistä ainakin kaksi esiintyy samassa tekstilauseessa. Näitä ilmiöitä käsiteltäessä voidaan käyttää esimerkkinä virkettä 136, jossa näkyvät kaikki edellä mainitut ilmiöt.

136 Jos sanat ovat vastineina muissa saman kielikunnassa ja voidaan rekonstruoida kantakieleksi sitä pidetään omaperäisenä. (LAS2-8/255)

Ensimmäisen, taivutukseltaan epäidiomaattisten lauseenjäsenten ryhmän tyypillisiä tapauksia ovat edellä mainitut tekijät: subjektin odotuksenvastainen sijamerkintä ja subjektin ja predikaatin välinen epäidiomaattinen kongruenssi, joka näkyy myös virkkeestä 136. Nämä ovat molemmat tekijöitä, jotka lähentävät eksistentiaalista tekstilauseita muihin lausetyyppisiin – erityisesti predikatiivilauseeseen ja muihin *olla*-verbillisiin intransitiivilauseisiin. Ensimmäisen ryhmän lauseissa on eksistentiaalilauseen tapaan tyypillisesti *olla*-verbi ja osa lauseen muista jäsenistä – subjekti ja mahdollinen predikatiivi – taipuu kieliopillisissa sijoissa. Näin lauseessa syntyy edellytykset lausetyyppien sekoittumiseen ja monitulkintaisuuteen. Vahvin tällainen ilmiö on jo aiemmin tässä luvussa mainittu eksistentiaalisen lauseen epäidiomaattinen kongruenssi, joka edellyttää yleensä nominatiivisijaista subjektia. Nämä tekijät yhdessä lähentävät lausetta intransitiivisiin *olla*-verbillisiin lauseisiin.

Ensimmäiseen, kontekstissaan epäidiomaattisen taivutuksen ryhmään kuuluvat myös lauseet, joiden semanttinen subjekti ei odotuksenvastaisesti saa kieliopillista sijamerkintää vaan esimerkiksi essiivin. Myös tätä ilmiötä voidaan tarkastella virkkeen 136 avulla, jossa odotuksenmukainen subjekti olisi essiivisijainen *vastineina*. Koska lauseessa kuitenkin on syntaktiseksi subjektiksi merkitty *sanat* (odotuksenmukaisesti allatiivisijainen adverbialli *sanoille* tai adessiivisijainen *sanoilla*), voidaan olettaa, että subjekti on käsitetty lauseelle yleensä välttämättömäksi jäseneksi.

Ehdotan tämän tutkimuksen tulosten valossa toiseksi lausetyyppien sekoittumista synnyttäväksi tekijäksi lauseenjäsenten epäprototyypistä tai kontekstissaan epäidiomaattista järjestystä, joista eksistentiaalisten ja ei-eksistentiaalisten lauseiden välillä keskeisin on lauseen subjektin ja predikaatin välinen järjestys. Virkkeen 136 sanajärjestyksessä ei ole itsessään mitään epäidiomaattista. Predikaattia edeltävä, informantin subjektiksi koodaama *sanat* on silti epäprototyyppinen lauseessa, jonka merkitys on selvästi eksistentiaalinen. Yleisesti vaikuttaa siltä, että lauseen idiomaattisuudesta riippumatta sen epäprototyyppinen sanajärjestys on yksi selvä lausetyyppien hämärtymistä edistävä tekijä vielä edistyneilläkin suomenoppijoilla. Tämä sopii myös Siitosen ajatukseen sanajärjestykseltään mahdollisimman vakioisten peruslauseiden käytöstä S2-opetuksen malleina (Siitonen 1993, 118–119). Mallin voidaan katsoa vastaavan edellä kuvattuun ongelmaan eli idiomaattisen mutta epäprototyyppisen sanajärjestyksen synnyttämään lausetyyppien hämärtymiseen.

Kolmas lausetyyppien sekoittumisen yhteydessä ilmi tullut seikka on jonkin kontekstin vaatiman lauseenjäsenen puuttuminen. Tämä ilmiö saattaa olla osin tekstilajikohtainen, sillä tenttivastaukset ovat luonteeltaan hyvin viimeistelemättömiä tekstejä. Niin huolimattomuuden vuoksi kuin muistakin syistä lauseesta uupuva mutta sille välttämätön lauseenjäsen vaikuttaa niin ikään edistävän lausetyyppien sekoittumista. Esimerkkivirkkeen 136 adverbiaalilausekkeesta *muissa saman kielikunnassa* tuntuu puuttuvan sen semanttinen pääsana, jonka voidaan olettaa olevan *kielissä*. Puutteen vuoksi lauseen semanttinen sisältö hämärtyy, mikä on omiaan edistämään lausetyyppien sekoittumista.

8.2. Informanttikohtainen tarkastelu

Tarkastelen tässä alaluvussa saatuja tutkimustuloksia informantikohtaisesti, kun aineiston määrä sen mahdollistaa. Näin voin tarvittaessa peilata saatuja tuloksia myös informantin lähtökieleen ja muihin taustatekijöihin.

LAS2-1

Informantin LAS2-1 ensikieli on venäjä. Informantin LAS2-1 aineisto on 6 kuukauden ajalta, eikä sitä voida edistyneiden kielenoppijoiden kohdalla pitää riittävänä

seurantajaksona pitkittäismuutosten tarkasteluun. Ainoa aineistossa toistuva epäidiomaattisuuden synnyttäjä on lauseiden epäidiomaattinen sijamerkintä, tarkemmin sanottuna määräisyyden ilmaiseminen sekä pääsanan ja määritteen välinen erisijaisuus. Määräisyyden ilmaisuun liittyvät epäidiomaattisuudet voivat olla informantin lähtökielestä peräisin olevaa interferenssiä, sillä suomen tavoin myös venäjässä sanojen määräisyyttä tai epämääräisyyttä ilmaistaan deklinaation tai kontekstuaalisten keinojen avulla (Alestalo-Sheplenko–Hämäläinen 1996, 68–70; 87–92). Sama pätee pääsanan ja sen määritteen erisijaisuuteen, sillä venäjässä adjektiivimääritteet voivat taipua pääsanansa mukaan kaikilta tai joiltakin osin tai jäädä kokonaan taipumatta (mt., 37, 40).

LAS2-2

Informantin LAS2-2 ensikieli on tšekki. Informantin LAS2-2 aineisto on niin ikään 6 kuukauden ajalta, eikä pitkittäismuutosten tarkasteleminen näin ole mahdollista. Yleisesti informantin LAS2-2 välikielen eksistentiaalisissa lauseissa näyttäytyy kolme tässä tutkielmassa havaittua edistyneille kielenoppijoille tyypillistä normienvastaista vaihtelua. Jotkin tapauksista saattavat selittyä informantin lähtökielen tšekin synnyttämänä transferina. Tämä ei kuitenkaan vaikuta todennäköiseltä (Farova 2009).

Informantin samanaikaisesti opiskelema viro voi aiheuttaa interferenssiä varsinkin subjektin sijavaihteluun, sillä viron eksistentiaalisissa lauseissa kongruomattomuus liittyy nimenomaan lauseen partitiivisubjektiin (Erelt–Erelt–Ross 1997, 403). Eksistentiaalisen lauseen subjekti voi joissakin tilanteissa olla kielteisissä lauseissa nominatiivissa, vaikka niin Ikola (1954, 226) kuin Hakanenkin (1972, 42–43) toteavat negatiivisen eksistentiaalilauseen subjektin sijan olevan partitiivi. Tapauksia on vain kaksi, mutta ilmiötä voidaan pitää yksiselitteisesti hyvin epäidiomaattisena. Lisäksi nämä kaksi lausetta ovat eri tenttikokonaisuuksista eli kyse ei välttämättä ole yksinomaan tilannekohtaisesta lipsahduksesta (vrt. Dufva 1992, 41).

Toinen informantille LAS2-2 tyypillinen ilmiö on eksistentiaalisen lauseen subjektin ja sen määritteen toisistaan poikkeava lukumerkintä. Informantin aineistossa on yhteensä kolme lausetta, joissa subjektilausekkeen pääsana on eri luvussa kuin sen sama määräite. Kaikki tapaukset ovat eri tenttikokonaisuuksissa, joten tässäkin tapauksessa kyse tuskin on pelkästään tilannesidonnaisesta lipsahduksesta (vrt. Dufva 1992, 41).

Kolmas informantin välikieltä leimaava piirre on sellaisten eksistentialisten lauseiden mahdollisuus, joiden subjektin ja predikaatin välillä vallitsee kongruenssi. Tällaisia lauseita on informantin aineistossa yhteensä viisi kappaletta (virkkeet 95–97, 101 ja 105, s. 87–91), mutta varianttia voidaan pitää suomen kielen kannalta hyvin epätyypillisenä ja odotuksenvastaisena ja näin ollen leimallisena varianttina informantin LAS2-2 välikielessä – onhan subjektin ja predikaatin välinen inkongruenssi yksi eksistentialilauseen keskeisimpiä kriteereitä lausetyyppijaottelusta riippumatta (ks. luku 2).

LAS2-3

Informantin LAS2-3 ensikieli on ruotsi. Aineistossa tapahtuvia pitkittäismuutoksia 14 kuukauden tarkastelujakson aikana on seurattu tämän tutkielman luvuissa 5.4 ja 6.5.1. Tässä tarkastelussa merkittävimpänä huomiona on noussut esiin sijamerkinnettään epäidiomaattisten eksistentialisten lauseiden subjektien määrän väheneminen tarkastelujakson edistyessä – jakson viimeisenä tarkasteluajankohtana epäidiomaattisesti merkittävät subjektit ei ole enää ainoatakaan. Koska informantti lisäksi käyttää tarpeen mukaan kumpaakin sijavarianttia, tällainen tendenssi osoittanee omaksumisen etenemistä. Tilannetta voi tarkastella Ellisin aiemmin käsitellyn funktioiden uudelleenjärjestymisen kannalta (Ellis 1985, 95–96). Subjektin sijassa tapahtuva vaihtelu on tällä informantilla ohittanut vapaan variaation tilanteen ja eksistentialisen lauseen subjektin sijaa koskeva funktioiden uudelleenjärjestyminen on kehittynyt seurantajakson aikana valmiiksi tai lähes valmiiksi. Määrä on kuitenkin niin pieni, että nämä huomiot ovat pelkkää hypoteettista pohdintaa eivätkä ne oikeuta yksiselitteisten ja pitävien tulkintojen tekemiseen.

LAS2-4

Informantin LAS2-4 ensikieli on viro. Informantin aineistossa ei ole osoitettavissa eksistentialilauseen kannalta mitään yksittäistä ominaistrendiä, joka kuvaisi juuri tämän informantin välikieltä. Informantin aineistossa esiintyy suuri osa tässä tutkielmassa ilmitulleista epäidiomaattisen variaation mahdollisuuksista. Esiintymät ovat kuitenkin luonteeltaan lähinnä yksittäistapauksia. Tästä syystä voidaankin olettaa, että eksistentialilauseeseen vaikuttavien osajärjestelmien funktiot ovat järjestyneet informantin välikielessä kohdekielen mukaisiin tehtäviin (vrt. Ellis 1985. 95–96).

Informantin LAS2-5 ensikieli on liettua. Aineiston mahdollistaman tarkastelujakson pituus on 18 kuukautta ja informantin pitkittäismuutosta onkin seurattu luvuissa 5.4 ja 6.5.2. Yksi hyvin mielenkiintoinen huomio liittyy eksistentiaalisten lauseiden suhteelliseen esiintymisfrekvenssiin ja sen muuttumiseen tarkastelujakson aikana. Eksistentiaalisten lauseiden suhteellinen määrä kaikista lauseista on tarkastelujakson alussa niin tutkimus- kuin vertailuaineistonkin keskiarvon mukainen. Ajan kuluessa suhteellinen määrä kasvaa niin, että tarkastelujakson lopussa eksistentiaalisten lauseiden suhteellinen määrä kaikista lauseista kaksinkertaistuu.

Toinen vastaavaa tendenssiä noudattava ilmiö informantin LAS2-5 kohdalla on eksistentiaalisten lauseiden partitiivisubjektien määrän kasvu ajan kuluessa ja samankaltaisesti kasvava sijamerkinnettään epäidiomaattisten subjektien määrä. Tätä ilmiötä on luonnollista tarkastella niin Meiselin, Clahsenin ja Pienemannin moniulotteisen mallin (1981, 120–132) kuin Ellisin funktioiden uudelleenjärjestymistä kuvaavan mallin (Ellis 1985, 95–96) avulla.

Partitiivisubjektillisten eksistentiaalisten lauseiden osuus kaikista eksistentiaalisista lauseista on tarkastelujakson alussa (luultavasti osin sattumalta) 0 prosenttia, kun tutkimusjakson lopussa niitä on jo yli puolet kaikista eksistentiaalisista lauseista. Moniulotteista mallia seuraten voidaankin olettaa, että informantin välikieli on siirtynyt uuteen vaiheeseen ja subjektin sijamerkintäfrekvenssin muutos kuvaa yksilöllistä variaatiota (vrt. Meisel–Clahsen–Pienemann 1981, 120–125). Partitiivisubjektin käyttö eksistentiaalisissa lauseissa voidaan puolestaan nähdä muutoksena kielenoppijan kielenkäyttöä ohjaavassa kognitiivisessa todellisuudessa. On nimittäin perusteltua olettaa, että partitiivisubjektin käyttö edellyttää nominatiivi- ja partitiivisijojen omaksumisen lisäksi sekä nominatiivisijaisen subjektin prototyyppisyyden omaksumista että partitiivisubjektin ilmaisutarpeen syntymistä välikieleen. (ks. Meisel–Clahsen–Pienemann 1981, 125–127.)

Tämän ilmiön tarkasteluun voitaneenkin soveltaa jo informantin LAS2-3 kohdalla soveltamaani, Ellisin muotoilemaa teoriaa kielellisten funktioiden uudelleenjärjestymisestä (Ellis 1985, 95–96). Funktion eli eksistentiaalisen lauseen subjektin sijamerkinnettään voidaan katsoa siirtyneen nominatiivisijan yksinomaisuudesta

nominatiivin ja partitiivin väliseen vapaan variaation tilaan (vrt. luku 6.5.2). Sijamerkinnältään epäidiomaattisten subjektien runsas määrä tarkastelujakson lopussa osoittaa, että subjektin sijamerkintää määrittävät funktiot eivät ole vielä järjestyneet kohdekielen mukaiseen muotoon. Sijojen esiintymisehdot ovat siis vasta muotoutumassa informantin välikieleen.

LAS2-6

Informantin LAS2-6 ensikieli on komi. Tarkastelujakso on pituudeltaan 5 kuukautta, eikä se näin ollen mahdollista pitkittäistarkastelun tekemistä. Informantin aineistossa esiintyy kohdekielen kannalta epäidiomaattista variaatiota niin eksistentiaalisten lauseiden sanajärjestyksessä kuin niiden subjektien sijamerkinnässäänkin. Näitä voidaan kuitenkin pitää yksittäistapauksina, joiden perusteella ei ole mielekäästä tehdä mitään tarkempaa informanttikohtaista tarkastelua. Informantin eksistentiaalisuuden ilmaisemisesta on kuitenkin syytä nostaa esiin kaksi toisiinsa liittyvää seikkaa: *esiintyä*-verbin käyttö on runsasta suhteessa tutkimus- ja vertailuaineistojen keskiarvoon, ja eksistentiaalisten lauseiden määrä korreloi käänteisesti tämän kanssa. Näiden tulosten perusteella informantti LAS2-6 käyttää *esiintyä*-verbillisiä, rakenteeltaan niin eksistentiaalisia kuin ei-eksistentiaalisiaakin lauseita eksistentiaalilauseen asemesta. Informantti ei siis ota huomioon *esiintyä*-verbin mukanaan tuomia lisämerkityksiä, jotka kuvaavat eksistenssin tapaa yleistä 'olemista' spesifimmin. Tätä ilmiötä voi mahdollisesti tutkia informantin lähtökielen synnyttämänä transferina, mutta tämä ei ole todennäköistä (Ahola 2009).

LAS2-7

Informantin LAS2-7 ensikieli on venäjä. Aineistossa on joitakin sellaisia piirteitä, jotka on syytä nostaa esille informanttikohtaisessa tulosten tulkinnassa. Informantin aineiston tarkastelujakso (4 kuukautta) ei riitä pitkittäismuutosten tarkasteluun, mutta aineistosta on osoitettavissa tiettyjä yksilökohtaisia eksistentiaalisen lauseen variantteja.

Yksi huomiota herättävä piirre informantin LAS2-7 eksistentiaalisuuden ilmaisemisessa on *olla olemassa* -rakenteen ajoittainen käyttö absoluuttisen olemassaolon ilmaisemisen

korostajana, erottamassa näitä tapauksia enemmän käytetyistä suhteellisen olemassaolon ilmauksista (vrt. Huumo–Perko 1993b, 381).

Toinen informantin LAS2-7 eksistentiaalisten lauseiden variaatiota kuvaava seikka on subjektijäsenten aika ajoin epäidiomaattinen sijamerkintä. Ilmiö vastaa informantin LAS2-1 aineistossa toteamaani määräisyyden ilmaisemiseen mahdollisesti liittyvää variaatiota. Kun kummallakin informanteista on lähtökielenä venäjä, vahvistuu oletus lähtökielen synnyttämästä siirtovaikutuksesta entisestään.

Kolmas informantille LAS2-7 ominainen seikka on kvanttorilauseiden hyvin epätyypillinen ja epäidiomaattinen rakenne. Tutkimusaineiston kaikkiaan kymmenestä kvanttorilauseesta neljä on kyseisen informantin aineistosta eikä niistä yksikään ole muotopiirteiltään täysin idiomaattinen. Näissä lauseissa näkyvä subjektin ja predikaatin välinen kongruenssi viittaa siihen, että esiintymisfrekvenssiltään hyvin harvinainen lausetyyppi ei ole jäsentynyt informantin välikielessä osaksi eksistentiaalilauseen alaisia kongruoimattomia lausetyyppejä.

LAS2-8

Informantin LAS2-8 ensikieli on englanti. Aineiston eksistentiaalisissa lauseissa on runsaasti variaatiota, minkä lisäksi 18 kuukauden tarkastelujakso mahdollistaa myös pitkittäismuutoksen tarkastelun. Ensimmäinen huomiota herättävä piirre on se, että eksistentiaalisten lauseiden frekvenssi on koko tutkimusjakson aikana kaksinkertainen tutkimusaineiston keskiarvoon nähden, mikä lisää jo itsessään kaikenlaisen variaation mahdollisuutta. Yksi ilmeisimpiä syitä esiintymien runsaaseen määrään saattaa olla aineistossa kohtalaisen runsaasti esiintyvä lausetyyppien sekoittuminen, mikä voi lisätä eksistentiaalisten lauseiden osuutta jonkin toisen lausetyypin kustannuksella. Tätä tulkintaa tukee myös se luvussa 7.2 tekemäni huomio, että informantti LAS2-8 käyttää täsmälleen samanmuotoisia lauseita ilmaisemaan merkityksiä 'jossakin on jotakin' ja 'jokin on jossakin'.

Eksistentiaalisten lauseiden subjektien sijamerkintää tarkasteltaessa on huomionarvoista, että sijamerkinnältään epäidiomaattisten eksistentiaalisten lauseiden subjektien osuus vähenee tarkastelujakson aikana huomattavasti. Nominatiivimuotoisten

subjektien osuus pysyy silti likimain samana, selvästi tutkimus- ja vertailuaineiston keskiarvoja korkeampana, koko tutkimusjakson ajan. Ellisin teoriaa funktioiden uudelleenjärjestymisestä mukailten (Ellis 1985, 95–96) voidaan olettaa, että informantti ei ole omaksunut välikieleensä suomen kielelle tyypillistä välinettä määräisyyden ilmaisemisesta ainakaan kovinkaan laaja-alaisesti. Idiomaattisten sijamerkintöjen lisääntyminen ja nominatiivisubjektien yliedustuminen saattavat perustua siihen, että subjektin mahdollista partitiivisijaisuutta ei ole vielä omaksuttu produktiiviseksi osaksi välikielen kielioppia ainakaan sen kaikilla tasoilla. Partitiivisubjektia käytetään vain joissakin määrätapauksissa eikä sijavaihtelulla ole kohdekielen mukaista semanttista funktiota. Nominatiivimuotoisten subjektien suhteellista määrää voivat myös lisätä aiemmin mainitut lausetyyppien sekoittumiset, koska näissä tapauksissa subjektin sija on lähes poikkeuksetta nominatiivi.

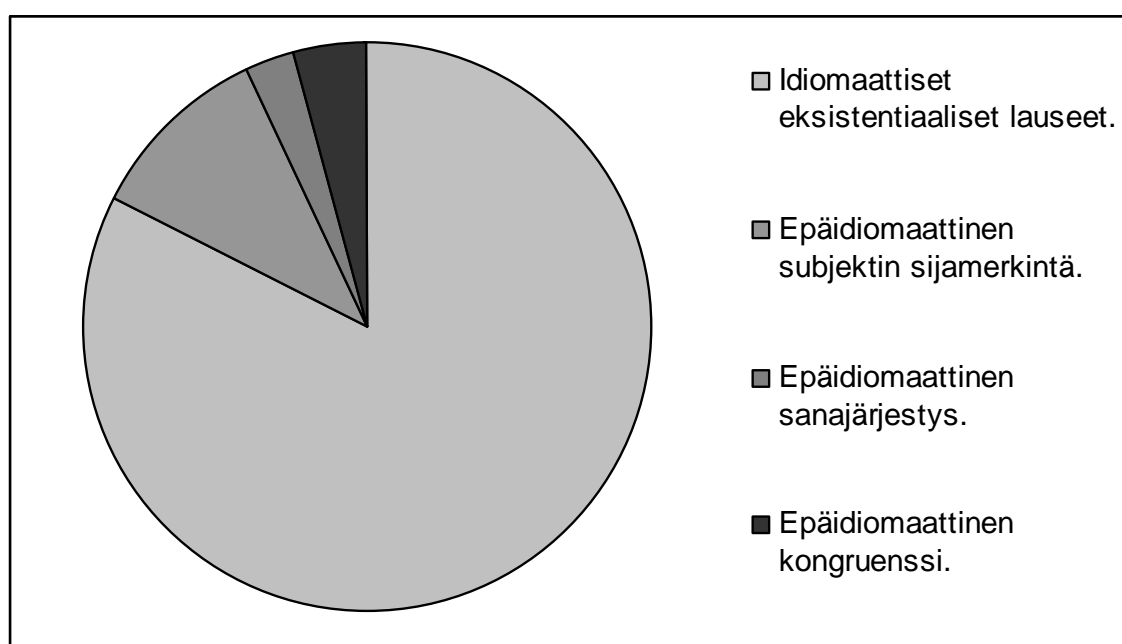
Lausetyyppien sekoittumisesta kieli myös kongruoivan predikaatin sisältävien eksistentiaalisten lauseiden runsas määrä. Informantti LAS2-8 käyttää koko tarkastelujakson ajan niin sanajärjestykseltään kuin muiltakin muotopiirteiltään tavallisia intransitiivilauseita muistuttavia lauseita, joiden merkitys on kuitenkin puhtaan eksistentiaalinen. Tämän kaiken perusteella voitaneekin tehdä johtopäätös, että informantin LAS2-8 välikielen kognitiivinen todellisuus ei tee Hakasen kuvaamaa perustavanlaatuaista eroa eksistentiaalisten ja ei-eksistentiaalisten lauseiden välille (vrt. Hakanen 1972).

LAS2-9

Informantin LAS2-9 ensikieli on liettua. Aineisto on koko tutkimusaineiston pienin, minkä lisäksi se on hyvin idiomaattisesti käytettyä suomea. Informantti on opiskellut suomea 13 vuotta, joista 7 Suomessa. Näin ollen aineistosta ei ole aihetta nostaa esiin mitään toisen kielen tutkimuksen kannalta olennaista.

9. LOPUKSI

Tämä tutkielma käsittelee edistyneiden suomenoppijoiden eksistentialisia lauseita lausetyypille määritettyjen kriteerien avulla. Tarkastellut muotopiirteet ovat lauseen sanajärjestys, lauseen kongruenssi sekä subjektin sijamerkintä. Tutkimus osoittaa, että kielenoppijoiden eksistentialisten lauseiden variaatio vastaa sekä kvalitatiivisesti että kvantitatiivisesti monilta osin ensikielenään suomea puhuvien eksistentialisia lauseita. Kuvio 12 havainnollistaa epäidiomaattisten eksistentialisten lauseiden osuutta kaikista edistyneiden suomenoppijoiden eksistentialisista lauseista. Lisäksi on syytä muistaa, että epäidiomaattiset piirteet lankeavat usein samaan lauseeseen.

KUVIO 12. Epäidiomaattisten eksistentialisten lauseiden osuus edistyneiden suomenoppijoiden kaikista eksistentialisista lauseista eri muotopiirteiden mukaan jaoteltuna.

Tuloksista käy kuitenkin ilmi myös se, että epäidiomaattinen variaatio ilmenee nimenomaan edellä mainituissa muotopiirteissä. Tämä osoittaa todeksi sen hypoteesin, että yhden tietyn kielenpiirteen hallinta tietyssä hetkenä ei välttämättä läpäise kielenoppijan välikielen koko kielioppia. Näyttää siltä, että välikielelle ominainen variaatio on sitä todennäköisempää, mitä enemmän kulloinkin kyseessä oleva eksistentialinen lause poikkeaa prototyyppisestä eksistentialilauseesta. Olen tässä työssä päätenyt näihin tuloksiin yhdistelemällä korpustutkimuksessa ja muussa

kielentutkimuksessa käytettäviä kvantitatiivisia metodeja toisen kielen variaation laadulliseen tarkasteluun ja virheanalyysiin.

Vaikuttaa tyypilliseltä, että muotopiirteiden epäidiomaattiset variantit esiintyvät usein yhdessä toistensa kanssa – esimerkiksi odotuksenvastaisesti kongruoivassa eksistentiaalisessa lauseessa on useimmiten myös kontekstissaan epäidiomaattinen nominatiivisubjekti. Tämä puolestaan puoltaa ajatusta siitä, että eri lausetyyppien muotopiirteiden esiintyminen samassa tekstilauseessa – lausetyyppien sekoittuminen – kuvaa vielä edistyneidenkin suomenoppijoiden epäidiomaattisia lauserakenteita. Sekoittuminen ilmenee tekstilauseissa tyypillisesti joko jonkin lauseenjäsenen kontekstissaan epäidiomaattisena muotona, lauseenjäsenten epäidiomaattisena järjestyksenä tai jonkin kontekstin vaatiman jäsenen puuttumisena lauseesta.

Tarkasteltaessa eksistentiaalisten lauseiden eri muotopiirteiden esiintymisympäristöjä käy ilmi, että eri muotovariantit saavat erilaisia myötäesiintymiä. Tällaiset kieliopillisesti motivoimattomat mutta tilastollisesti merkitsevät esiintymisympäristöt saattavat analogisen omaksumisen myötä synnyttää oppijoiden välikielen kohdekielen kannalta epäidiomaattista variaatiota. Esimerkiksi eksistentiaalilauseelle epäprototyyppinen SV-sanajärjestys on suhteellisesti todennäköisempi merkitykseltään kielteisissä lauseissa. Huomio pätee sekä tutkimusaineistossa että vertailuaineistossa, mutta tutkimusaineistosta poiketen vertailuaineistossa ratkaisulle on aina osoitettavissa jokin muu motivoija.

Subjektijäsen voi olla tilanteesta riippuen joko nominatiivissa tai partitiivissa. Tutkimusaineiston eksistentiaalisissa lauseissa sijamerkintä on useimmiten (89 prosentissa eksistentiaalisia lauseita) idiomaattista, mutta nominatiivisijaisten subjektien osuus on tutkimusaineistossa 8 prosenttiyksikköä vertailuaineistoa suurempi. Sijamerkinnältään epäidiomaattiset subjektit ovat vielä useammin nominatiivissa. Pitkittäistarkastelussa on ilmennyt, että ajan kuluessa partitiivisijaisuus lisääntyy, mikä lisää samalla sijamerkinnältään epäidiomaattisten subjektien määrää. Subjektin sijamerkintää määrittävät tekijät ovat siis alkaneet vaikuttaa, mutta ne eivät läpäise vielä välikielen koko kielioppia.

Eksistentiaalilauseessa subjektin ja predikaatin välillä ei yleensä ole kongruenssia, mutta tutkimusaineistossa näin oli 5 prosentissa eksistentiaalisia lauseita. Kongruenssi

voi näkyä vain monikollisten subjektien yhteydessä, joten ilmiön voi ajatella olevan esiintymämäärää yleisempi. Eksistentiaalisessa lauseessa esiintyvän kongruenssin mahdollisia myötäesiintymiä voivat olla nominatiivimuotoinen subjekti, predikaatin moniosaisuus sekä SV-sanajärjestys.

Tutkielmassa ilmenee myös, että *esiintyä*-verbillisiä intransitiivilauseita saatetaan käyttää rakenteeltaan eksistentiaalisen lauseen asemesta ilmaisemassa eksistentiaalilauseelle ominaista merkitystä. Tällaisten lauseiden määrä yksittäisen informantin aineistossa näyttää tulosten valossa kääntäen verrannolliselta rakenteeltaan eksistentiaalisten lauseiden määrän kanssa.

Se, että tutkimuksessa käsiteltyjen lauseiden epäidiomaattisuus liittyy nimenomaan eksistentiaalilauseelle ominaisina pidetyissä muotopiirteissä esiintyvään variaatioon, puoltaa vahvasti eksistentiaalilauseen asemaa suomen lausetyyppinä. Näiden muotopiirteiden synnyttämä lausetyyppien sekoittuminen ja merkityksen hämärtyminen osoittanevat osaltaan myös eksistentiaalilauseen olemassaolon omana kognitiivisena kategorianaan. Kun kategorian yhteydet sille läheisiin kategorioihin poikkeavat välikielissä kohdekielen yhteyksistä, syntyy aineistossa nähtävää, kohdekielen kannalta epäidiomaattista variaatiota.

Tulosten valossa analogisen oppimisen vaikutus välikielen kielioppijärjestelmään vaikuttaa suurelta. Tämä puoltaa tilastollisesti todennäköisten myötäesiintymien tutkimista ja vertailua ensikielisen suomen ja oppijansuomen välillä myös syntaksin osalta. Tässä tutkielmassa osoitettujen tendenssien yksityiskohtaisempi tarkastelu suurella korpusaineistolla on kiintoisa jatkotutkimuksen kohde. Kieliopillisten ilmiöiden esiintymisympäristöjen tarkastelu on mahdollista järkevimmin juuri syntaktisesti koodatun korpuksen avulla.

Olen valinnut tässä tutkielmassa käytettävät muotopiirteet tarkastelun lähtökohdaksi osin siksi, että saatuja tuloksia voidaan hyödyntää jatkotutkimuksen lähtökohtana. Edistyneiden suomenoppijoiden korpuksen aineisto koodataan siten, että siihen pystyy kohdistamaan hakuja, jotka kohdistuvat esimerkiksi sanan morfologiseen muotoon, syntaktiseen funktioon tai sanojen järjestykseen lauseessa. Jo nämä seikat mahdollistavat esimerkiksi eksistentiaalilauseen muotopiirteiden ja niiden esiintymisympäristöjen tarkastelun huomattavasti tämän tutkielman aineistoa

laajemmasta materiaalista. Myös negaation vaikutuksen tarkastelu erilaisten lausevarianttien yleisyyteen on mahdollista.

Kaikkia tässä tutkielmassa käsiteltyjä eksistentiaalisia lauseita ei pystyisi muoto- tai funktiokriteerien avulla löytämään, sillä kielenoppijoilla muotoseikat voivat hyvinkin poiketa kohdekielen kriteereistä. Tämä ei välttämättä ole tarpeenkaan, sillä korpustutkimuksen vahvuus on nimenomaan esiintymisympäristöjen ja eri ilmiöiden todennäköisyyksien tarkastelussa. Eri ilmiöiden väliset myötäesiintymät ja valintapreferenssit ovat sellaisia tekijöitä, joista kielenkäyttäjillä on hyvin vähän intuitiivista tietoa, mutta ne luovat silti analogioita, joihin kielenoppiminen monilta osin perustuu. Esimerkiksi kiellon vaikutus sanajärjestykseen, määritteen vaikutus sijamerkintään ja predikaattijäsenen moniosaisuuden vaikutus tekstilauseen lausetyyppiin ovat sellaisia seikkoja, joiden tutkiminen voi tuottaa kiinnostavaa tietoa kielen omaksumisesta ja suomesta toisena kielenä.

LÄHTEET

Aineistolähteet:

LAS2 = Edistyneiden suomenoppijoiden korpus. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Lauseopin arkisto. Turku. Aineisto käsittää korpuksen vuonna 2007 digitoidut tenttivastaukset.

VA = Tekijän hallussa oleva vertailuaineisto.

Muut lähteet:

Ahola, Elina 2009: Re: Kysymyksiä. [Sähköpostiviesti.] Vastaanottaja Ilmari Ivaska. Lähetetty 21.10.2009.

Airila, Martti 1924: Kielellisten ilmiöiden perustelemisesta. Teoksessa *Kieli- ja kansatieteellisiä tutkielmia. Juhlakirja professori E. N. Setälän kuusikymmenvuotispäiväksi 27.2.1924*. S. 15–26. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 52. Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki.

Alestalo-Sheplenko, Marja – Hämäläinen, Eija 1996: *Venäjän kielioppi. Venäjää aikuisille*. Finn Lectura, Helsinki.

Almqvist, Ingrid 1987: *Om objektmarkering vid negation I finskan*. Acta Universitatis Stockholmiensis: Studia Fennica Stockholmiensia 1. Almqvist & Wicksell International, Tukholma.

Bley-Vroman, Robert 1983: The comparative fallacy in interlanguage studies: The case of systemacity. *Language Learning* 33:1, s. 1–17.

Cancino, Herlinda – Rosansky, Ellen J. – Scumann, John H. 1978: The acquisition of English negatives and interrogatives by native Spanish speakers. Teoksessa *Second Language Acquisition: A Book of Readings*. S. 207–230. Toim. Evelyn Marcussen Hatch. Newbury House, Rowley (Massachusetts).

Clark, Eve V. 1978: Locationals: Existential, Locative and Possessive Constructions. Teoksessa *Universals of Human Language 4: Syntax*. S. 85–126. Toim. Joseph H. Greenberg. Stanford University Press, Stanford, California.

Dufva, Hannele 1992: *Slipshod Utterances: A Study of Mislanguge*. Studia Philologica Jyväskyläensia 26. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Ellis, Rod 1985: *Understanding Second language Acquisition*. Oxford University Press, Oxford.

——— 1988: *Classroom Second Language Development*. Prentice Hall International (UK) Ltd, Lontoo.

- 1994: *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford University Press, Oxford.
- Ellis, Rod – Barkhuizen, Gary 2005: *Analysing Learner Language*. Oxford University Press, Oxford.
- Erelt, Mati – Erelt, Tiiu – Ross, Kristiina 1997: *Eesti keele raamat*. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinna.
- Faerch, Claus – Kasper, Gabriele 1984: Two ways of defining communication strategies. *Language Learning* 34:1, s. 45–63.
- Farova, Lenka 2009: tsekin kielen siirtovaikutuksia suomessa. [Sähköpostiviesti.] Vastaanottaja Ilmari Ivaska. Lähetetty 3.11.2009.
- Firth, Alan – Wagner Johannes 1997: On discourse, communication and (some) fundamental concepts in SLA research. *Modern Language Journal* 81, s. 285–300.
- Golberg, Adele E. 1995: *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Granger, Sylviane 2002: A Bird's-eye view of learner corpus research. Teoksessa *Computer Learner Corpora, Second Language Acquisition and Foreign Language Teaching*. S. 3–33. Toim. Sylviane Granger – Joseph Hung – Stephanie Petch-Tyson. Benjamins, Amsterdam.
- Hakanen, Aimo 1972: Normaalilause ja eksistentiaalilause. *SJ* 14, s. 36–76.
- Hakulinen, Auli – Karlsson Fred 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. SKST 350. SKS, Helsinki.
- Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred – Vilkuna, Maria 1980: *Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus*. Publications (No. 6) / Department of General Linguistics. University of Helsinki.
- Hakulinen, Auli 1983: Subjektikategoria vai nominaalijäsenten subjektimaisuus. Teoksessa *Nykysuomen rakenne ja kehitys. I, näkökulmia kielen rakenteisiin*. S. 238–251. Toim. Auli Hakulinen – Pentti Leino. Tietolipas 93. SKS, Helsinki.
- Hakulinen, Lauri 1926: Pojalla on vaaleat hiukset. Subjektin ja predikaatin inkongruenssiako? *Vir.*, s. 91–94.
- Helasvuo, Marja-Liisa 1996: Ollako vai eikö olla – eksistentiaalilauseeseen subjektin kohtalokysymys. *Vir.*, s. 340–356.
- Hopper, Paul J. – Thompson, Sandra A 1980: Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56:2, s. 251–299. The Linguistic Society of America, Baltimore.
- Huumo, Tuomas – Ojutkangas, Krista 2005: Muotikasta kielioppia : jatkumot ja muotit Ison suomen kieliopin selkärankana. *SJ* 47, s. 222–233.

- Huumo, Tuomas – Perko, Jari 1993a: Suomen eksistentiaalilauseen informaattiorakenne. Teoksessa *Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993*. S. 194–206. Toim. Sirkka Saarinen – Jorma Luutonen – Eeva Herrala. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42, Turku.
- 1993b: Eksistentiaalilause lokaalisuuden ilmaisijana. *Vir.*, s. 380–399
- Häkkinen, Kaisa 2005: Punainen jättiläinen on syntynyt. *Tieteessä tapahtuu* 5/2005, s. 56–62. Tieteellisten seurain valtuuskunta, Helsinki.
- Hämäläinen, Eila 1994: Partitiivia pitkin ja poikin – suomenoppijan partitiiviongelmia. Teoksessa *Suuntaa suomenopetukseen – tuntumaa tutkimukseen*. S. 23–36. Toim. Minna Suni – Eija Aalto. Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita 4, Jyväskylä.
- 1996: ”Sitä oli mielenkiintoista asiaa”. Subjektin, objektin ja predikaatiivin opettamisesta. Teoksessa *Suomi toisena/vieraana kielenä. Ajatuksia kielestä, kulttuurista, metodeista*. S. 28–35. Toim. Marjut Vehkanen. Edita, Helsinki.
- Ikola, Osmo 1954: Suomen lauseopin ongelmia I–III. *Vir.*, s. 209–245.
- Ikonen, Maija 2006: *Kieltolauseiden kiellonalaiset poikkeamat vieraskielisten lukiolaisten suomenkielisessä kirjoituksessa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, suomen kieli.
- Inaba, Nobufumi 1996: *Suomen kielen lausetyyppikuvaukseen liittyviä ongelmia: suomalainen 'oleminen' ja suomalainen 'omistaminen'*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, suomen kieli.
- ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. SKS, Helsinki.
- Ivaska, Ilmari – Siitonen Kirsti 2009: Syntaktisesti koodattu oppijankielen korpus: mahdollisuuksia ja ongelmia. Teoksessa *Korpusuuringute metodoloogia ja märgendamise probleemid*. S. 54–71. Toim. Pille Eslon – Katre Õim. Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituudi toimetised 11. Tallinna Ülikool, Tallinna.
- Itkonen, Esa 2005: *Analogy as structure and process. Approaches in linguistic, cognitive psychology and philosophy of science*. Benjamins, Amsterdam.
- Itkonen, Terho – Maamies, Sari 2007: *Uusi kieliopas*. 3., tarkistettu painos. Tammi, Helsinki.
- Jantunen, Jarmo 2004: *Synonymia ja käännessuomi: korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännesskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja, Joensuu.

——— 2008: Haasteita oppijankielen analyysille: oppijankielen universaalit. Teoksessa *Õppijakeele analüüs: Võimalused, probleemid, vajadused*. S 67–91. Toim. Pille Eslon. Eesti filoloogia osakonna toimetised 10. Tallinna Ülikool, Tallinna.

Jespersen, Otto 1924: *The Philosophy of Grammar*. George Allen & Unwin Ltd, Lontoo.

Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja. Opetusministeriö–Painatuskeskus, Helsinki 1994.

KKTK = Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

KKTKJ = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja.

Latomaa, Sirkku – Tuomela, Veli 1993: Suomi toisena vai vieraana kielenä? *Vir.*, s. 238–245.

Levenston, E.A. 1971: Over-indulgence and under-representation – aspects of mother-tongue interference. Teoksessa *Papers in Contrastive Analysis*. S. 115–121. Toim. Gerhard Nickel. Cambridge university press, Cambridge.

Lott, D. 1983: Analysing and counteracting interference errors. *English Language Teaching Journal* 37, s. 256–261.

Lyons, John 1977: *Semantics II*. Cambridge university press, Cambridge.

Martin, Maisa – Siitonen, Kirsti 2005: Iso apu meille ja muille. *Vir.*, s. 583–593.

Meisel, Jürgen M. – Clahsen, Harald – Pienemann, Manfred 1981: On determining developmental stages in natural second language acquisition. *Studies in Second Language Acquisition* 3, 109–135.

Norman, Donald A. 1986: Reflections on Cognition and Parallel Distributed Processing. Teoksessa *Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition, Vol. 2: Psychological and Biological Models*. S. 531–546. Toim. James L. McClelland – David E. Rumelhart – The PDP Research Group. MIT Press, Cambridge.

Norman, Marjatta 1993: Eksistentiaalilauseiden opetuksesta norjalaisten tenttivastausten valossa. Teoksessa *Suomeksi maailmalla. Kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*. S. 118–131. Toim. Jyrki Kalliokoski – Kirsti Siitonen. Castrenianumin toimitteita 44. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos ja Suomalais-Ugrilainen Seura; Helsinki.

NS = *Nyky-suomen sanakirja I–VI*. Neljäs painos. WSOY, Porvoo–Helsinki 1973 [1951–1961].

Oxford = *The Oxford American Dictionary of Current English. Oxford Reference Online*. Oxford University Press 1999. [Online.] [Viitattu 17.11.2009.] Saatavissa: <http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t21.e6921>.

- Penttilä, Aarni 1955: Myöntölauseen subjektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta. *Vir.*, s. 148–161.
- 1957: *Suomen kielioppi*. WSOY, Porvoo – Helsinki.
- Pienemann, Manfred: An Introduction to Processability Theory. Teoksessa *Cross-Linguistic Aspects of Processability Theory*. S. 1–61. Toim. Manfred Pienemann. Benjamins, Amsterdam.
- PS = Suomen kielen perussanakirja I–III. KKTKJ 55. Valtion painatuskeskus – KKTK, Helsinki 1990–1994.
- Richards, Jack C. 1971: A non-contrastive approach to error analysis. *English Language Teaching Journal* 25, s. 204–219.
- Ringbom, Håkan 1993: Near-nativeness and the Four Language Skills: Some Concluding Remarks. Teoksessa *Near-native Proficiency in English*. S. 295–303. Toim. Håkan Ringbom. English Department Publications 2. Åbo Akademi, Turku.
- Selinker, Larry 1972: Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics* 10, s. 209–231.
- Setälä, Emil Nestor 1922: *Suomen kielen lauseoppi oppikouluja varten*. Kymmenes, tarkistettu painos. Otava, Helsinki.
- Siitonen, Kirsti 1992: Taivutuksellisen passiivin salakareja. *Acquisition of Language – Acquisition of Culture. Kielen ja kulttuurin omaksuminen. AFinLA:n vuosikirja 1992*. S. 367–378. Toim. Heikki Nyysönen – Leena Kuure. AFinLA Series 50. AFinLA, Jyväskylä.
- 1993: Peruslausetyypeistä johdettuja subjektittomia lauseita. Teoksessa *Suomeksi maailmalla. Kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*. S. 118–131. Toim. Jyrki Kalliokoski – Kirsti Siitonen. Castrenianumin toimitteita 44. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos ja Suomalais-Ugrilainen Seura; Helsinki.
- 1999: *Agenttia etsimässä. U-verbijohdokset edistyneen suomenoppijan ongelmana*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 63, Turku.
- Siro, Paavo 1941: Lauseoppi uuden logiikan valossa. *Vir.*, s. 192–205.
- SJ = *Sananjalka*. Suomen kielen seuran vuosikirja.
- SUKI = Suomen kielen ja kulttuurin opetusohjelman verkkosivut. [Online.] [Viitattu 18.12.2008.] Saatavissa: <http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/suki>.
- SUMA = Suomen ja sen sukukielten maisteriohjelman verkkosivut. [Online.] [Viitattu 18.12.2008.] Saatavissa: <http://www.hum.utu.fi/oppiaineet/suma/opiskelijavalinta>.

Tarone, Elaine – Yule, George 1989: *Focus on the Language Learner: Approaches to Identifying and Meeting the Needs of Second Language Learners*. Oxford University Press, Oxford.

Tiainen, Outi 1997: Suomen eksistentiaalilause – päättymätön tarina. *Vir.*, s. 563–571.

TYPI = Työvoiman maahanmuuton toimenpideohjelma. Sisäasiainministeriö/maahanmuutto-osasto. [Online.] [Viitattu 17.11.2009.] Saatavissa: [http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/alpo/home.nsf/files/Tarja%20Rantala%20ty%C3%B6voimanmaahanmuutto-esr-19-5-09/\\$file/Tarja%20Rantala%20ty%C3%B6voimanmaahanmuutto-esr-19-5-09.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/alpo/home.nsf/files/Tarja%20Rantala%20ty%C3%B6voimanmaahanmuutto-esr-19-5-09/$file/Tarja%20Rantala%20ty%C3%B6voimanmaahanmuutto-esr-19-5-09.pdf).

White, Leila 1993: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. Finn Lectura, Helsinki.

Vilkuna, Maria 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Edita, Helsinki.

Vir = *Virittäjä*. Kotikielen seuran aikakauslehti.

Vähämäki, Börje 1984: *Existence and Identity. A Study of the Semantics and Syntax of Existential Sentences in Finnish*. Åbo Akademin säätiön tutkimusinstituutin julkaisuja. Åbo Akademis förlag, Turku.

——— 1987: On defining basic sentences in Finnish. Teoksessa *Fennistica festiva in honorem Göran Karlsson*. S. 174–188. Toim. Koski, Mauno – Lähdemäki, Eeva, Häkkinen, Kaisa. Åbo Akademis förlag, Turku.

——— 1993: Suomen kielen peruslauseet opetuksen apuna. Teoksessa *Suomeksi maailmalla. Kirjoituksia Suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*. S. 112–117. Toim. Jyrki Kalliokoski – Kirsti Siitonen. Castrenianumin toimitteita 44. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos ja Suomalais-Ugrilainen Seura; Helsinki.

TAULUKKO 1. Informanttien LAS2-1–LAS2-9 taustatiedot. Tiedot kuvaavat informanttien tilannetta vuonna 2007, mikä on myös pitkitäistutkimuksen loppumisaikakohta.

	Sukupuoli	Ensi-kieli	Kaksikielisyys	Nykyinen kotikieli	Syntymämaa	Syntynyt	Opiskellut suomea (Suomessa ; ulkomailta)	Opettanut suomea	Muu kieli-taito	Arvio omasta kielitaidosta paremmasta huonompaan
LAS2-1	nainen	venäjä	ei	venäjä	Venäjä	1981	2 vuotta ; 5 vuotta	4 vuotta	englanti, unkari, ruotsi	1. tekstin ymmärtäminen 2. kirjoittaminen 3. puhuminen, puheen ymmärtäminen, rakenteiden hallinta, sanaston hallinta
LAS2-2	nainen	tšekki	ei	tšekki	Tšekki	1983	1 vuoden ; 3 vuotta	5 kk	englanti (viro, saksa, slovakkii, liettua)	1. tekstin ymmärtäminen, rakenteiden hallinta 2. sanaston hallinta 3. puhuminen 4. puheen ymmärtäminen 5. kirjoittaminen
LAS2-3	mies	ruotsi	suomenkielinen äiti ja suku, kotikielensä ruotsi	ruotsi ja suomi	Ruotsi	1983	2 vuotta ; 3 vuotta	ei	englanti, espanja	1. puheen ymmärtäminen, tekstin ymmärtäminen 2. puhuminen, kirjoittaminen, rakenteiden hallinta 3. sanaston hallinta
LAS2-4	nainen	viro	ei	viro, suomi ja englanti	Viro	1985	1 vuoden ; 6 vuotta	ei	englanti (unkari, venäjä)	1. tekstin ymmärtäminen 2. puheen ymmärtäminen 3. puhuminen 4. rakenteiden hallinta 5. kirjoittaminen, sanaston hallinta
LAS2-5	nainen	liettua	ei	englanti, liettua ja suomi	Liettua	1983	4 vuotta ; 3 vuotta	ei	(venäjä, saksa)	1. puheen ymmärtäminen, tekstin ymmärtäminen 2. puhuminen, rakenteiden hallinta 3. kirjoittaminen, sanaston
LAS2-6	nainen	komi	komi ja venäjä	suomi, komi ja venäjä	Venäjä	1978	3 vuotta ; 2 vuotta	2 vuotta	englanti	1. tekstin ymmärtäminen 2. puheen ymmärtäminen 3. puhuminen 4. kirjoittaminen 5. rakenteiden hallinta 6. sanaston hallinta

	Sukupuoli	Ensikieli	Kaksikielisyys	Nykyinen kotikieli	Syntymämaa	Syntynyt	Opiskellut suomea (Suomessa ; ulkomailla)	Opettanut suomea	Muu kielitaito	Arvio omasta kielitaidosta paremmasta huonompaan
L/AS2-7	nainen	venäjä	ei	suomi, venäjä	Venäjä	1960	6 vuotta ; 0 vuotta	2 vuotta	englanti, ranska (italia mordva)	1. tekstin ymmärtäminen 2. rakenteiden hallinta 3. puhuminen, puheen ymmärtäminen 4. kirjoittaminen, sanaston hallinta
L/AS2-8	mies	englanti	ei	englanti, suomi, tataari	Yhdysvallat	1974	4 vuotta ; 4 vuotta	2 kuukautta		1. sanaston hallinta 2. rakenteiden hallinta 3. kirjoittaminen 4. tekstin ymmärtäminen 5. puhuminen 6. puheen ymmärtäminen
L/AS2-9	nainen	liettua	ei	suomi	Liettua	1979	7 vuotta; 4 vuotta	ei	englanti, venäjä	1. puheen ymmärtäminen, tekstin ymmärtäminen 2. puhuminen, rakenteiden hallinta, sanaston hallinta 3. kirjoittaminen

Luettelo tutkielman asetelmista, kuvioista ja taulukoista.

ASETELMAT

ASETELMA 1. Suomen peruslausetyyppien jako Aimo Hakasen mukaan (Hakanen 1972, 36–43).....	10
ASETELMA 2. Suomen peruslausetyyppien jako Auli Hakulisen ja Fred Karlssonin mukaan (Hakulinen–Karlsson 1979, 93).....	11
ASETELMA 3. Suomen peruslausetyyppien jako Börje Vähämäen mukaan (Vähämäki 1987, 185–186).....	11
ASETELMA 4. Suomen peruslausetyyppien jako Ison suomen kieliopin mukaan (ISK 848).	12
ASETELMA 5. Suomen peruslausetyyppien jako Leila Whiten mukaan (White 1993, 276–294).....	13
ASETELMA 6. Suomen kielen lauseiden eksistentiaalisuuden tasot Huumon ja Perkon mukaan (Huumo–Perko 1993b, 389–391).	18
ASETELMA 7. Moniulotteisen mallin pääväitteet (Meisel–Clahsen–Pienemann 1981, 120–132.).....	20
ASETELMA 8. Vertailuaineiston eksistentiaalisten lauseiden jakauma sanajärjestyksen kannalta. Prosenttiluku kertoo osuuden 139 eksistentiaalisesta lauseesta.	38
ASETELMA 9. Vertailuaineiston eksistentiaalisten lauseiden subjektijäsenten jakauma luvun ja sijamerkinnän kannalta. Prosenttiluku kertoo osuuden 141 eksistentiaalilauseesta.	39
ASETELMA 10. Tutkimusaineiston eksistentiaalisten lauseiden jakauma sanajärjestyksen kannalta. Sulkeiden ensimmäinen luku kertoo prosenttiosuuden kaikista lauseista ja jälkimmäinen prosenttiosuuden eksistentiaalisiksi luokitelluista lauseista.	43
ASETELMA 11. Myönteisten ja kielteisten eksistentiaalisten lauseiden osuudet tutkimusaineistossa ja vertailuaineistossa lauseiden sanajärjestyksen mukaan jaoteltuna. Prosenttiluku kertoo osuuden saman sanajärjestyksen lauseista. Kvanttorilauseita ei ole laskettu mukaan.	44
ASETELMA 12. Tutkimusaineiston eksistentiaalisten lauseiden jakauma subjektijäsenen sijan ja luvun kannalta. Sulkeiden ensimmäinen luku kertoo prosenttiosuuden kaikista lauseista ja jälkimmäinen prosenttiosuuden eksistentiaalisiksi luokitelluista lauseista.	57

ASETELMA 13. Tutkimusaineiston sellaisten eksistentiaalisten lauseiden muotopiirteet, joissa on kongruoiva predikaatti. Sulkeiden ensimmäinen luku kertoo prosenttiosuuden kaikista lauseista ja jälkimmäinen prosenttiosuuden eksistentiaalisiksi luokitelluista lauseista. 86

ASETELMA 14. Tutkimusaineiston merkitykseltään eksistentiaalisten mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaalisten lauseiden jakauma käytettyjen verbien osalta. Lauseita ei ole laskettu mukaan eksistentiaalisten lauseiden kokonaismäärään. 96

KUVIOT:

KUVIO 1. Kielellisen muodon vaihtelun typologia oppijan kielessä Ellistä (1994, 134) mukailten. 23

KUVIO 2. Eksistentiaalisten lauseiden osuus ja sanajärjestys subjektin ja verbin osalta informantin LAS2-3 aineistossa. Prosenttiluku kertoo eksistentiaalisten lauseiden osuuden saman informantin virkeriveistä kunakin tarkasteluajankohtana..... 52

KUVIO 3. Eksistentiaalisten lauseiden osuus ja sanajärjestys subjektin ja verbin osalta informantin LAS2-5 aineistossa. Prosenttiluku kertoo eksistentiaalisten lauseiden osuuden saman informantin virkeriveistä kunakin tarkasteluajankohtana..... 53

KUVIO 4. Eksistentiaalisten lauseiden osuus ja sanajärjestys subjektin ja verbin osalta informantin LAS2-8 aineistossa. Prosenttiluku kertoo eksistentiaalisten lauseiden osuuden saman informantin virkeriveistä kunakin tarkasteluajankohtana..... 55

KUVIO 5. Eksistentiaalisten lauseiden jakauma sijamerkinän osalta tutkimus- ja vertailuaineistossa. Kuvion harmaa osa kertoo nominatiivisubjektien ja valkoinen osa partitiivisubjektien määrän. Luvut kertovat lauseiden kokonaismäärän ja osuuden kaikista eksistentiaalisista lauseista. 59

KUVIO 6. Eksistentiaalisten lauseiden jakauma subjektin luvun osalta tutkimus- ja vertailuaineistossa. Harmaa sektori kertoo yksiköllisten subjektien määrän. 71

KUVIO 7. Eksistentiaalisten lauseiden sijamerkintä ja siinä esiintyvä idiomaattisuus informantin LAS2-3 aineistossa. Prosenttiluvut kertovat osuuden saman informantin kaikista eksistentiaalisista lauseista kunakin tarkasteluajankohtana. 79

KUVIO 8. Eksistentiaalisten lauseiden sijamerkintä ja siinä esiintyvä idiomaattisuus informantin LAS2-5 aineistossa. Prosenttiluvut kertovat osuuden saman informantin kaikista eksistentiaalisista lauseista kunakin tarkasteluajankohtana. 81

KUVIO 9. Eksistentiaalisten lauseiden sijamerkintä ja siinä esiintyvä idiomaattisuus informantin LAS2-8 aineistossa. Prosenttiluvut kertovat osuuden saman informantin kaikista eksistentiaalisista lauseista kunakin tarkasteluajankohtana. 83

KUVIO 10. Kongruoivan predikaatin sisältävien eksistentiaalisten lauseiden jakauma informantin LAS2-8 aineistossa. Prosenttiluvut kertovat osuuden saman informantin kaikista eksistentiaalisista lauseista kunakin tarkasteluajankohtana. 94

KUVIO 11. Tutkimusaineiston eksistentiaalisten lauseiden subjektien jakauma sijamerkinnän kannalta. Harmaa osa kuvaa nominatiivisubjekteja ja valkoinen osa partitiivisubjekteja.	109
--	-----

KUVIO 12. Epäidiomaattisten eksistentiaalisten lauseiden osuus edistyneiden suomenoppijoiden kaikista eksistentiaalisista lauseista eri muotopiirteiden mukaan jaoteltuna.	123
---	-----

TAULUKOT:

TAULUKKO 1. Eksistentiaalisiksi luokiteltujen lauseiden määrä informanttien LAS2-3, LAS2-5 ja LAS2-8 aineistoissa tarkastelujakson aikana. Sulkeissa oleva luku kertoo virkerivien kokonaismäärän kunakin ajankohtana.	51
---	----

TAULUKKO 2. Informantin LAS2-3 eksistentiaalisten lauseiden määrä subjektin sijamerkinnän ja sen idiomaattisuuden kannalta tarkastelujakson eri vaiheissa. Sulkeissa oleva luku kertoo virkerivien kokonaismäärän.	79
---	----

TAULUKKO 3. Informantin LAS2-5 eksistentiaalisten lauseiden määrä subjektin sijamerkinnän ja sen idiomaattisuuden kannalta tarkastelujakson eri vaiheissa. Sulkeissa oleva luku kertoo virkerivien kokonaismäärän.	81
---	----

TAULUKKO 4. Informantin LAS2-8 eksistentiaalisten lauseiden määrä subjektin sijamerkinnän ja sen idiomaattisuuden kannalta tarkastelujakson eri vaiheissa. Sulkeissa oleva luku kertoo virkerivien kokonaismäärän.	82
---	----

TAULUKKO 5. <i>Esiintyä</i> -verbien jakauma ja eksistentiaalisten lauseiden määrä tutkimusaineistossa informanteittain. Merkitykseltään eksistentiaalisia mutta rakenteeltaan ei-eksistentiaalisia lauseita ei ole laskettu eksistentiaalisten lauseiden kokonaismäärään.	96
---	----